

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
И
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

СРПСКИ
ДИЈАЛЕКТОЛОШКИ
ЗБОРНИК
XXX

РАСПРАВЕ И ГРАЂА

Уређивачки одбор

Др Павле Ивић, др Асим Пецо и др Милан Пешикан

Главни уредник

ПАВЛЕ ИВИЋ

БЕОГРАД
1984

ДРАГАН ПАВЛИЦА

О ГОВОРУ ОКОЛИНЕ УДБИНЕ

1911

1912

С А Д Р Ж А Ј

	Страна
I Део. УВОД	361--369
УДБИНА И КРБАВА ПОД ТУРЦИМА	363--365
НАСЕЉАВАЊЕ КРБАВЕ ПОСЛЕ ТУРАКА (1689) И СТАЊЕ ДАНАС ..	365--369
СПИСАК ИСПИТИВАНИХ СЕЛА И ЊИХОВИХ СКРАЋЕНИЦА ..	369
II Део. ФОНЕТИКА	370--383
ВОКАЛИ	370--376
Вокал <i>a</i> (370) -- Вокал <i>e</i> (371) -- Вокал <i>o</i> (371) -- Вокал <i>y</i> (372) -- Вокал <i>и</i> (372) -- Рефлекс <i>ѣ</i> (372) -- Вокално <i>p</i> (374) Рефлекс вокалног <i>л</i> (375) -- Сажимање вокала (375)	
СУГЛАСНИЦИ	376--383
Сугласник <i>x</i> (376) -- Група <i>xv</i> (377) -- Сугласник <i>ѣ</i> (377) -- Глас <i>e</i> (377) -- Сугласник <i>j</i> (377) -- Сугласници <i>и, ѝ, ч, џ, њ, њ</i> (378) -- Сугласници <i>с</i> и <i>з</i> (379) -- Сугласници <i>љ</i> и <i>њ</i> (379) -- Сугласник <i>л</i> (379) -- Групе <i>иш</i> и <i>исд</i> (379) -- Јотовање (380) -- Асимилација сугласника (380) -- Дисимилација сугласника (380) -- Остали сугласници (381) -- Губљење звучности (381) -- Остале сугласничке групе (382)	
III Део. МОРФОЛОГИЈА	384--405
ИМЕНИЦЕ	384--394
Именице мушког рода на консонант --а) Номинатив -- акузатив једине (384) -- Вокатив (385) -- Инструментал (386) -- Локатив (386) -б) Облици множине, Множински формант <i>-ов/-ев</i> (387) -- Генитив (387) -- Датив (388) -- Инструментал (388) -- Локатив (388) -- Именице средњег рода -а) Једнина (389) -б) Номинатив, акузатив и генитив множине (389) -- Датив множине (390) -- Инструментал множине (390) -- Локатив множине (390) -- Напомене о појединим именицама (390) -- Именице женског рода на -а, -а) Вокатив једине (390) -б) Генитив множине (391) -- Датив и инструментал множине (391) -- Локатив множине (392) -- Именице женског рода на сугласник -а) -- Инструментал једине (392) -б) Генитив множине (392) -- Датив, инструментал и локатив множине (392) -- Колективне именице на -ад (393) -- Напомена (393) -- Имена на -о (393) -- Имена на -е (394) -- Имена на -а (394)	

	Страна
ЗАМЕНИЦЕ	394—398
Личне заменице (394) — Придевске заменице (396) -а) Показне заменице (397) -б) Односно-упитне заменице (398) -г) Неодређене заменице (398) -д) Одрличне заменице (398) -ђ) Опште заменице (398)	
ПРИДЕВИ	398—400
БРОЈЕВИ	400—401
ГЛАГОЛИ	401—405
Презент (401) — Императив (402) — Аорист (403) — Футур (403) — Плусквамперфекат (403) — Потенцијал (403) — Глаголски придев трпни (404) — Глаголски прилози (404) — Инфинитив (404)	
ПРИЛОЗИ	405
IV Део. СИНТАКСА	406—416
СИНТАКСА ПАДЕЖА	406—411
Генитив (406) — Датив (408) — Акузатив (408) — Инструментал (410) — Локатив (410)	
ПРИДЕВСКИ ВИД	411
СИНТАКСА ГЛАГОЛА	411—413
Инфинитив (411) — Потенцијал (412) — Императив (412) — Презент (412) — Аорист (412) — Перфекат и плусквамперфекат (412)	
НАПОМЕНЕ О РЕЧЕНИЦИ	413—415
Конгруенција (414)	
ФРАЗЕОЛОГИЈА	415—416
ЗАКЉУЧАК	417—419
ТЕКСТОВИ	420—421
РЕЗЈУМЕ	423—424

I део

УВОД*

1. У овом раду желим да опишем говор Удбине, односно села у њеној околини. Данас је Удбина мали град, центар крбавског дела Лике, где живе Срби чији су се преци овде доселили са Турцима у првој половини шеснаестог века. Наиме, после многих турских освајања наших западних крајева, 1528. године, на Удбини, Ибрахим-паша утврдио је „своју столицу”¹ и у султаново име завладао Ликом и Крбавом. Овде је турска власт остала сто и шездесет година.

Како је текло насељавање српског становништва у Крбаву² видећемо касније, а сада бих нешто рекао о Крбави и селима у њој до доласка Турака.

2. У историјским изворима Крбава се први пут помиње око 950. године у делу византијског писца Константина Порфирогенита.³ То је, како он наводи, била жупа коју је, као и Лику и Гацку, држао под својом управом хрватски бан. Пошто није имала своју управну самосталност, претпоставља се да су Арпадовићи, који су тада владали овим крајевима, Крбаву даривали племићком роду Гушића.⁴

У XI веку Крбава се помиње као самостална жупа, а име њеног жупана Десиле забележено је у цркви Свете Луције на Крку, у даровници краља Звонимира.⁵ Иначе, други подаци о Крбави до турског времена доста су оскудни.

3. Најстарије средиште Крбаве било је у равници, поред реке, а имало је исти овај назив. Касније је изнад Крбавског поља, на најбли-

* Магистарски рад одбрањен на Филолошком факултету у Београду, 26. новембра 1980, пред комисијом у саставу: академик проф. др Асим Пецо, проф. др Славко Вукомановић и проф. др Милорад Дешић.

¹ Манојло Грбић, Карловачко владичанство, Карловац, I—II (1891) III (1893), књига I, 16.

² Стјепан Павичић, Сеобе и насеља у Лици, Зборник за народни живот и обичаје Јужних Славена, Насеље у Крбави, Загреб, 1962, 79.

³ Ибид, 79.

⁴ Ибид, 79.

⁵ Ибид, 79.

жем брду, подигнут град Удвина, чије се име пренело и на насеље у равници. Име Удвина забележено је 1364. као средиште котора (*Districtus Udvinæ*)⁶, али се жупа и даље звала Крбавска и Удвина је, у првом реду, била град Крбавске жупе.⁷ Саграђен је на остацима некадашњег града из претхрватског времена. Био је добро утврђен зградом и три реда зидова. Каснији потомци Гушића — Курђаковићи — додали су још зидова и шанаца као додатно утврђење. Утврђави је било жупско управно седиште. Касније су Турци утврђење проширили великим и широким бедемом. Насеље испод града имало је значај подграђа на коме су Гушићи имали своја имања и становништво које с бавило обртом и трговином.⁸ Цестом је Удвина била повезана са Ликом, Лапцем, Хотућом и Гацком.

Околина Удвине, односно Крбавска жупа, била је до доласка Турака добро настањена. То потврђују остаци цркава и утврда у готово свим околним селима. Североисточно од Удвине, у Тишма-Варошу и источније изнад Козије драге,⁹ налазе се остаци великих дворова и утврђења; затим у Висућу, такође, постоје остаци утврда и цркве. Насеље је било и у Мугилићу¹⁰ и Ђојлуку, као и на пола пута између њих где постоје остаци утврђења.

4. С обе стране речице Крбаве налазила су се веће села: Ребић, Бабина Вас, Мекињани и Јелшани (данас села: Мекињар и Јошани) као и друга, мања, села — Мирчинци, Билишпина Вас, Глашчић, Хотућина, Подбарак и Кучац.¹¹ Највећа племена били су Мекињани, Бобинци (у Бобиној Васи) и Јелшани. Бобинци су се испред Турака повукли у Оточко утврђење и у Загорје где их има и данас.¹²

У близини Мекињара постојала су и данашња села Толић, Пишаћ (данас село Крбава) и Шаламунић. У Пишаћу имамо остатке велике тврђаве, коју су подигли Гушићи,¹³ и у којој су стражариле оточке и брињске чете кад су Турци избегли из Крбаве.

До доласка Турака позната су насеља у југоисточном делу Крбавске жупе, која се, под истим називима, налазе овде и данас. То су: Сређња Гора, Курјак, Кдмић, Пољице и Ондјић¹⁴, у којима се такође налазе остаци цркава и утврђења.

⁶ Ибид, 79.

⁷ Касније је Удвина гласовном променом прешло у Удбина, што је остало до данас.

⁸ Павичић, Зборник, књ. 41, 80.

⁹ Тишма-Варош (Тишмин Варош) и Селиште, у непосредној близини Козије драге, делови су села Висућа које се налази источно од Удвине, према Доњем Лапцу.

¹⁰ Ово је село најближе Удбини, смештено је с југоисточне стране.

¹¹ Ова наведена мања села данас не постоје, као ни Бабина Вас.

¹² С. Павичић, Зборник, књ. 41, 81.

¹³ Ибид, 81.

¹⁴ До турског времена једино је забележен Комић, али историчари тврде да називи и других поменутих села потичу из предтурског времена. Тако је на једном камену из цркве у Средњој Гори нађен запис из 1489. године на коме пише да је гроб у цркви израдио неки Драгунић, који је обдарио цркву са нешто земље у околини. Павичић, Зборник, књ. 41, 82.

Назив села Курјака је по Киријаку из племена Гушића, који је саградио курјачку тврђаву у долини Тушици¹⁵ кроз коју води цеста из Крбаве у Лику. Ова тврђава касније је била једна од већих турских тврђава јер је била подесна за одбрану.

За Комић писане податке имамо из 1397. год.¹⁶ У њему су своје поседе и велике дворове имали Курјаковићи који су овде остали све до доласка Турака. Овде су, чак, издавали своје листине и писма. Њихову тврђаву заузели су Турци 1527. године.

Пољице се помиње 1460. године. У њему је била племићка породица Угљеша¹⁷. Са Пољцем, Ондићем и Комићем Крбавска жупа граничила се са Хотућком (Отућом) жупом.

5. У Северозападном делу Крбавског поља налазила су се, а и данас су ту, већа села: Пећани, Дебело Брдо и Бунић. Бунић је добио назив по племићком роду Бунића. Овде су касније господарили Турци и наставили су да се баве обртничко-трговачким пословима које су овде били развили ови хрватски племићи.¹⁸ За време Турака у овим крајевима Бунић је био, иза Удбине, главно војно насеље. Муслиманских насеља било је и у селима Фркашићу, Грабушићу¹⁹ и Дебелом Брду.

У Крбави се очувало много старе дотурске топономастике. Одржала су се, мање-више, имена свих племићких насеља као и имена мањих и већих поља. Нестала су, међутим, готово сва насеља кметскога становништва.²⁰ Историчари зато сматрају да је један део хрватских поседника (племића) овде остао и за време турског војевања и пренео имена ових насеља у нова турска насеља, а староседеоци су касније, временом, и сами примили ислам.

УДБИНА И КРБАВА ПОД ТУРЦИМА

6. Турци су војнички запосели Удбину 1527. године и у њој установили управу за цело освојено подручје између Уне и Велебита.²¹ Поред Удбине, на крбавском терену, турске чете запоселе су и Комић. Турци су на овом освојеном подручју затекли мало становништва и зато су око Удбине почели да насељавају муслимански живаљ. Обновили

¹⁵ Тушице су и данас део Курјака, иако нешто просторно издвојене од њега. Овде је нађен велики број гробних споменика са различитим украсним сликама крстова, звезда и чапа. Неки већи споменици личе на стећке (Павичић, Зборник, књ. 41, 81).

¹⁶ Павичић, Зборник, књ. 41, 82.

¹⁷ Ибид, 82.

¹⁸ Ибид, 82.

¹⁹ Села Фркашић и Грабушић постоје и данас у непосредној близини Коренице.

²⁰ Павичић, Зборник, књ. 41, 87.

²¹ Ибид, 128.

су рушевине старог хрватског вароша и населили га муслиманима које су довели с Билајског поља и из других предела између горње Уне и горње Сане. То је уједно било и прво муслиманско насеље у хрватским пределима које су освојили Турци.²²

Крбаву, као и друге личке пределе, Турци су споро настањивали јер је била формирана Крајина па су Хрвати из Крајине и ускоци из Сења честим нападима хтели да поврате Удбину. Највећи напад био је 1544. год., када је на њу навалио Вук Ауерсперг са крајишким четама.²³ Хрвати су тада поубијали доста турског становништва и разрушили већи део зидина, али главну тврђаву, у којој је био већи део војске и становништва, нису могли освојити. Турци су после тога довели велико војничко појачање из западне Босне, које је предводио Муратбег Тардић. Сада су Турци обновили удбинску тврђаву и одлучили да ове крајеве што више населе својим народом који ће моћи да брани њихова утврђења која су тада била овде и једина турска насеља. Ово муслиманско становништво бавило се овде, поред ратовања, ратарством и сточарством.

Насељавање се наставило и касније, нарочито од 1576. до 1586. године. Тада су Турци у Крбаву и Лику довели око пет хиљада насељеника. То су овог пута били Срби, углавном пастири, а потицали су из јужних крајева, из дубине турског царства.²⁴ Највећи део овог новог становништва био је размештен по северном делу Крбаве, од Бунића према Врховинама са средиштем у Кореници. Сврха овог досељавања, и овакав размештај, била је чување турског положаја према граници. Док је ово српско становништво било директно изложено према граници Крајине, муслиманско становништво било је смештено у градове са dobrим утврђењима.²⁵

7. Број муслиманског становништва у Крбави у то време може се утврдити према неким пописима турског царства у овим крајевима. Један такав попис био је 1577. у коме су дати подаци само за већа утврђења — Удбину и Бунић. Из њега се дознаје да је на Удбини била најјача посада са 300 коњаника и 500 пешака. У Бунићу је било око стотину једних и стотину других.²⁶ Из ове основице развило се касније бројније грађанско становништво.

Други попис извршен је око 1620. године,²⁷ а имао је за циљ да се утврди број способних људи за борбу. У удбинској тврђави овога пута било је око пет стотина пешака и око 300 кућа са око 1500 становника. На целом удбинском подручју било је око 1000 кућа са око 6000 станов-

²² Ибид, 128.

²³ Ибид, 129.

²⁴ А. Ивић, Миграције Срба у Хрватску током 16, 17. и 18. столећа — Српски етнографски зборник (СКА), књ. 28, Суботица, 1926, књ. 28, 6.

²⁵ Овим послом руководио је босански паша Ферхад Соколовић. Он је после обнове свих већих градова у Лици и Крбави довео у њих сталне посаде. Овде су, опет, најбоље утврђена места била Удбина и Бунић. (А. Ивић, Миграције, 7—8).

²⁶ Павичић, Зборник, књ. 41, 135.

²⁷ Ибид, 135.

ника. На Удбини и подграђу било је само муслиманско становништво, а по селима били су помешани муслимани и Срби.

Већих муслиманских насеља било је и у Комићу, Курјаку, Средњој Гори, Тојлуку, Мекићару, Јошанима, Мугилићу, Висућу и Пишаћу.²⁸ Муслиманско становништво се овде повећавало и новим досељавањем из западnobосанских крајева све до пред пропаст, 1689. године. Оно је било бројно и у свим другим личким местима.²⁹ Међутим, 1689. године, пред великим походом крајишке војске, лички муслимани прешли су преко Уне у Босну око Бихаћа, Цазина, Крупе и Петровца. Поједине муслиманске породице остале су у неким местима Лике и примиле католичку веру, али су задржале своја презимена до данас, као што су: Асић, Алић, Хећимовић, Шабан, Чанић, Путић, Кулаш, Мургич и Башић. Ова презимена су углавном у селима око Госпића, а на Крбави — у Толићу и Подлапачи муслиманска презимена су Козлица и Бегић.

НАСЕЉАВАЊЕ КРБАВЕ ПОСЛЕ ТУРАКА (1689) И СТАЊЕ ДАНАС

8. После одласка Турака, око десет година није овде било већег насељавања. За то време ту су, углавном, били стражари које су постављали Личани, Оточани, Брињани и Брложани.

На овај, тако рећи, празан простор доселиће се ново становништво из два основна правца: из Крајине, од Бриња и Вилића, а други из Далмације — од Книна и Буковице; све је то било од 1698. године. Податке о овом насељавању најбоље даје Брајковић у једном попису из 1712. године,³⁰ који наводи да је на Удбину дошло доста Буњеваца. Он даје и сва њихова презимена. Тако су од Бриња и Оточца дошли овамо Блажани, Кљраши, Крзнарићи, Месићи, Кљвачићи, Перковићи, Рајковићи, Сабљаци, Сertiћи. Из Приморја, од Новог, доселили су се: Башићи, Бижановићи, Црвенковићи, Франи, Гладуше, Ђвковићи, Косинци, Которани, Ружићи, Пблићи, Станковићи, Стџићи, Стјдени, Пљани, Тутеки; од Сења дошли су Рџсандићи. Касније су на Удбину још доселили: Бутковићи, Пишчевићи, Рупчићи, Секулићи, Трпчићи, Врбанци и Османовићи. Све ове породице временом су се одселиле, осим Рупчића и Тутека (данас Тутековић) којих овде има само по једна кућа.

9. Западно од Удбине, у Ребићу, населили су се Срби: Мирићи, који су овде дошли од Вилића, Момчиловићи од Косиња, Тркуље од Дабра, а од Книна и Буковице доселили су Ђосићи, Јанчићи, Ленковићи, Секуле, Травице, Шестани, Тџорићи и Вјкодери. Данас су овде само Ђосића, Тркуље и Момчиловићи.³¹

²⁸ Ибид, 136.

²⁹ Ибид, 136.

³⁰ Ибид, 220.

³¹ Момчиловићи су најбројније презиме у Ребићу.

10. У Мутилићу, као што смо видели, било је муслиманског и српског становништва, које се одавде раселило у рату од 1685—1689, а онда крајишници овде насељавају поново Хрвате и Србе. Хрватске породице Цвјетковићи и Дубрāvчићи дошле су оамо од Оточца, а из Горњег Прокупља и од Моравица дошли су: Ковачићи, Калци, Бакрачи, Мјлобарде и Пишчевићи.³² Тих презимена сада овде нема.

Од српских породица овамо су се настанили Басаре, Басте, Басарићи, Кнежевићи, Комадине, Кдсбвци, Кресојевићи, Крџајићи, Крџаџи, Хајдџи, Лончари, Мајсторовићи, Оштрокапе, Перићи, Догџе, Поповићи, Радаковићи, Станићи, Узелци. Данас овде живе: Кнежевићи, Поповићи, Лончари, Станићи, Ајдуковићи (раније Хајдуци), Косовци и Галовићи.³³

11. Висућ је поново насељен око 1701. године српским жљвљем. У попису од 1712. године Брајковић бележи ова презимена: Бановић, Бараковић, Букарица, Цвјетићанин, Чакалић, Граховац, Јанчић, Јарић, Јаворовић, Кунтић, Корћ, Косановић, Једноочић, Ковачевић, Лазич, Мјлковић, Милошевић, Матић, Мариновић, Мјлојевић, Мршић, Пауновић, Познановић, Прица, Продановић, Радаковић, Тџавац, Варићак, Врашењ, Врлић, Жџтић, а касније су доселиле и Тишме.³⁴

12. Са југозападне стране Удбине налазе се села Курјак и Средња Гора. Овде су се Срби почели настањивати од 1698. године породицама од Брлога и Косиња, које су служиле у крајишкој војсци. То су у највећем броју Басте и Орловићи које су се подједнако доселиле у оба ова села јер су се она тада сматрала једним земљинем.³⁵

Струјом од Книпа и Буковице дошли су Ђукићи, Грковићи, Грџбартић, Глушци, Драгашевићи, Калањ, Кљајићи, Ковачићи, Кресовићи, Кџтићи, Матићи, Митровићи, Пдљаци, Радаковићи, Станковићи и Вучковићи.

Данас, међутим, у Курјаку и Средњој Гори живе Басте, Калањ; у Курјаку су још Ђукићи, Матићи, Кљајићи, а у Средњој Гори Радаковићи, Орловићи, Грковићи и Чапковичи, који су касније дошли такође од Книпа.

13. У Комићу је већ 1701. било нових српских насељеника.³⁶ У попису од 1712. забележене су породице: Арамбашич, Батинић, Босић, Ђурчић, Ђурђановић, Ђић, Грозданић, Ленић, Ленкић, Личевић,

³² Ових презимена данас у Мутилићу нема.

³³ Узелци су одатле касније прешли у Ондић, Басте у Курјак, Допуће и Мајсторовићи у Војдук. То су села близу Мутилића. Од Бриња су у Мутилић дошли: Галовићи, Хајдуци, Кнежевићи, Косовци и Лончари; Узелци и Басте од Косиња, Басаре од Смиљана, а остали од Книпа (Павичић, Зборник, књ. 41, 221).

³⁴ И ови становници су дошли у Висућ са Крајине и од Книпа и Буковице. Данас су у овом селу: Цвјетићани, Јанчићи, Корћ, Косановићи, Ковачевићи, Милошевићи, Познановићи, Тепавци и Врашеши.

³⁵ Павичић, Зборник, књ. 41, 222.

³⁶ Ибид, 223.

Луџић, Марјановић, Момчиловић, Мирковић, Мишћевић, Опачић, Опалић, Осмокровић, Осорац, Павлица, Поткоњац, Ружић, Сунјак, Теклић, Вуковић и Вукмановић.

Први су овамо дошли они са крајишког подручја од Бриња — Батинићи, Турчићи, Грозданићи, Мирковићи, Опачићи, Ружићи и Вукмановићи од Вилића; од Косиња: Мишчевићи и Момчиловићи, а од Дабра Поткоњаџи. Остали су дошли од Книна. Данас су овде Босићи, Турчићи, Грозданићи, Момчиловићи, Опачићи, Опалићи, Павлице и Лаврњићи (од Лаврња, који су се последњи доселили од Брлога).

Са Комићем је тада било спојено Пољице у које су се такође доселиле Павлице, Мирковићи, Сунајци, Мишчевићи, али и Даутовићи и Драче, којих није било у Комићу. Данас у Пољицу не постоји више презиме Мишчевић, док су остала још ту, али су и ове породице малобројне.

14. Села Мекињар и Толић насељавали су се око 1700. године. Основу новог становништва чинили су досељеници са Крајине, а то су били: Баџаше, Бобићи, Боснићи, Брујићи, Цвјетићањани, Клинске, Лончари, Мијаковићи, Опачићи, Поткоњаџи, Познановићи, Прице, Репци, Тркуље и Збрице. Касније су доселили, у мањем броју, Беоковићи, Булајевићи, Дивјаџи, Мандићи, Радеке, Рибарићи и Шакићи. До данас су овде остали: Боснићи, Клиске, Поткоњаџи, Тркуље, Зорице, Беоковићи, Булајевићи, Дивјаџи, Радеке и Шакићи.

15. У Пишаћу су се на место муслиманског живља, који је овде био настањен за време Турака, око 1700. населили Срби³⁷ са Крајине: Борићи, Грбићи, Кончари, Опачићи, Свилари, Штетићи, Вукмировићи, Смиљанићи, Косановићи, Цвијановићи, Момчиловићи, Лемајићи, Чорци.³⁸

Од Книна и Буковице дошли су Бунчићи, Љубојевићи, Шајковићи, Милијашевићи и Вукашиновићи.

Већина ових родова расељена је или је изумрла, тако да су до сада остали само Цвијановићи, Чорци, Смиљанићи, Зорице и Вукмировићи.

16. У то време доселили су се Срби и у Јошане, такође са Крајине, и то од Вилића и Брлога.³⁹ То су били: Арамбашини, Бањани, Цвијановићи, Диклићи, Дуганџићи, Граховци, Каменко, Мандићи, Машићи, Наранџићи и Вукмановићи. Струјом од Книна дошли су Драгићевићи, Дражићи, Ђићи, Граховци, Масникосе (данас Масликосе), Мркобране, Наранџићи, Радаковићи, Радошевићи, Радуловићи, Рађеновићи, Саџаџи, Стојаковићи, Влаћковићи и Вукмановићи. Ипак, већина ових презимена и данас је овде, нестало је Дуганџића, Граховаца, Вукмановића, Радуловића, Рађеновића, Стојаковића и Масликоса.

³⁷ Ибид, 223.

³⁸ Брајковић наводи у попису да је овим досељавањем руководи један из породице Чорака којег је Крајина одредила да руководи Пишаћком тврђавом, тако да је ово презиме, такође, остало овде до данас.

³⁹ Павичић, Зборник, књ. 41, 225.

17. У Пећане су се, истовремено, доселили из Крајине Бйжићи и Крѣковићи, којих сада овде нема, као и Масникосе (Маслинкосе), Свиљари и Будисављевићи који су овде и данас.

18. Данашњи удбински део Крбавског поља према Титовој Кореници завршава се са три села — Дебелим Брдом, Бунићем и Шаламунићем, која су за време Турака, па и касније, сматрана једним насељем. У Самом Бунићу за време Турака били су настањени муслимани, али је поред њих ту било и Срба који су овде настањени око 1550. године. Међутим, у ратовима око 1685. године већина њих је избегла у околину Бриња, да би се неки од њих већ 1698. поново вратили у Бунић заједно са деловима српског становништва од Брлога, Вилића и Дабра. Пописом из 1712. године Брајковић наводи ова презимена: Кнежевић, Хиних, Вукјловић, Обсеница (данас Опсеница), Секезовић, Хрњаковић, Петровић, Гаранџан, Пањковић, Заклановић (данас Заклан), Хербор (Ербор), Јеловац, Холбина, Остојић, Милдшевић, Пупавац, Матијевић, Пешидлак, Домазетовић (Домазет), Сеиз, Шербечић, Деспотовић, Дражић, Слађић, Влаисављевић, Растић, Прица, Његовановић, Прићић, Станковић, Дурус, Рапаја (данас Рапајић), Дањеловић, Ратковић, Мирић, Жйден, Миљановић, Чалић, Вранић, Бошњак, Дозетовић (Дозет), Седлар, Дрљановић, Малбаша, Батинић, Допућа, Бошанић, Ковачевић.

Ови нови досељеници затекли су у Бунићу и осам кућа покатоличених муслимана који су остали овде из старог бунићког насеља. Међутим, пописом од 1712. Бараковић бележи само једну — Растић, док су други одселили у село Буковац, код Госпића, где има још презимена некадашњих муслимана, као што су Хећимовић и Зулић.⁴⁰

Од презимена која су данас у Бунићу, забележио сам ова: Хинић, Опсеница, Заклан, Ербор (од Херор), Матијевић, Домазет, Слађић, Влаисављевић, Станковић, Рапајић, Прица, Мирић и Дозет.

19. Видели смо да су се ови преци данашњег живља у Крбави доселили у неколико скупова, односно из два основна правца — Книна и Буковице и са Крајине. Међутим, њихова заједничка постојбина јесу крајеви око Таре и Пиве и Горњег Подриња.⁴¹ Сеобом испред Турака, или заједно са њима, они су, једним делом, у ове крајеве дошли преко Босне, Поуња, да би се у процепу хрватских и турских интереса доселили на Крајину⁴² и опет се око 1700 године, у исто време кад и струја од Книна и Буковице, поново доселили у ове крајеве.

20. После овог коначног настањивања, почетком 18. века, није било колективног расељавања из удбинске околине, али је било појединачног и групног напуштања ових крајева за све време од два и по века, а може се рећи да траје и дан-данас. Разлога за то било је више: пренасељеност,

⁴⁰ Ибид, 218.

⁴¹ Марковић, Сеоба Срба у земље аустријских ћесара и њихове борбе за опстанак, Сарајево, 1927, 1, 10.

⁴² Ибид, 42.

слаб квалитет земље и политичке прилике, као и тежња за бољим животом. То су били, уосталом, узроци за расељавање Личана уопште. Ипак, највише становништва одавде одселило се из политичких разлога, односно због великих ратних догађаја, као што је француско ратовање око 1810., па после 1918. и 1945. године. Позната пословица да „Лика цијели свијет насели, а себе не расели” има свакако своје значење у насељавању и расељавању Удбине и њене околине.

21. У околини Удбине данас постоје села: Јошани, Мекињар, Толић, Шаламунић, Пишаћ, (Крбава,) Бунић, Дебело Брдо, Пећани, Висућ, Ондић, Пољице, Комић, Средња Гора, Курјак, Ђојлук, Ребић и Мутилић. Испитивао сам и говор Удбине и уверио се да се он уклапа у целину овог подручја.

22. Информатори су ми углавном били старији људи за које сам сматрао да добро чувају карактеристике овог говора; постављао сам им директна питања из проблематике која ме је интересовала, водио са њима спонтани разговор, а често сам и „прислушкивао” разговоре у кафанама, на пијаци, што ми је такође било веома корисно.

23. Говор овог подручја је део личких штокавско-јекавских говора о којима још немамо целовиту слику. Зато сматрам да би и ове личке говоре требало истраживати и описати. Ова моја грађа само је скроман прилог томе задатку.

СПИСАК ИСПИТИВАНИХ СЕЛА И ЊИХОВИХ СКРАЋЕНИЦА

1. Б — Бунић	10. Пећ — Пећани
2. В — Висућ	11. П — Пишаћ
3. ДБ — Дебело Брдо	12. Пољ — Пољице
4. Ј — Јошани	13. Р — Ребић
5. Ком — Комић	14. СГ — Средња Гора
6. К — Курјак	15. Т — Толић
7. М — Мекињар	16. Ш — Шаламунић
8. Мут — Мутилић	17. Ђ — Ђојлук
9. О — Ондић	

И д е о
ФОНЕТИКА
ВОКАЛИ

24. У овом говору постоји систем од пет основних вокалских фонема, као и у нашем књижевном језику. По томе је овај говор сличан и другим нашим говорима, нарочито личким штокавско-јекавским.

У појединим речима један вокал замењен је другим.

ВОКАЛ *a*

25. Изговор овог вокала, у већини случајева, је као и у нашем књижевном језику. Нема дифтонгације. Своју фонетску вредност *a* мења само онда кад у појединим речима прелази у други вокал.

а) Примери за дуго *a*: *млáiи* чбек Ком, *клас*, *йладањ* О В, *јае* Ј, *саи́и* (г. пл.) В ДБ Б, *сакријѓ-се* иза-*вра́ија* Т, *двá* Ј М Пољ О, *ймáм* пуно *си́вáри* Ком, *вáла-ти* Пољ, (в. сугласник х), *рáвно* пѓље В Ј, али и *рáвно* пѓље Пољ Ком, *дивáнијѓ-сом* с-*ковáчом* Пољ, *знáм* Б Т Р СГ, *йáни́и*м рáт добро В, *мáли* ѓткос О, *вйдијѓ-сом* *Мáринѓк* сйна Пољ, *у-си́рáну* СГ Ком;

б) *a* као рефлекс полугласа: *дáн* О В Ј Т, *йáсá* (г. пл.) Р Пољ Ком, *снáшá*, *овáцá* СГ ДБ, *йусáкá* Ком В, *зáувá* О К Р, *лáко*, *нáћве* Т П, *мáњи* ѓд-мене Пољ, *свáнѓ* В Ј Мек, *цáкло*, *сáде* Т Р, *кáде*, *дáнас* В О, *йáс* Р Ком О, *шáв* Р Ј, *ѓдан* Пољ Ј К.

в) У неким речима *a* је замењено вокалом *e*: *јерѓбица* Пољ Ком О В, *врѓбац* Ком Пољ Ј М, *йри́јѓѓѓѓѓ* СГ К О, *мá-смо* *йри́јѓѓѓѓѓ* В, *јѓчем*, *йлѓда* Пољ, *ћѓкеи* Пољ Упор. и *нућес*, *мѓи́ѓр* дрвá Б, *три* *мѓѓѓѓѓѓ* Ком, а такође и *ѓрес* Пољ Ком О.

г) Вокал *a* замењује се са *o* у бројевима *сѓдом* и *ѓсом* Ком М Ј О, као и у 1. лицу сг. помоћног глагола бити: *ѓсом* Пољ О В Ј, *бйјѓ-сом* у-војсци О Пољ, *йшá-сом* нá-Удбину К; *лйвода* Ком Пољ, али и *лйвад"ца* О; *уномо* О В Пољ Ком; *ѓдво* Ј.

ВОКАЛ *e*

26. Овај вокал има средњи изговор:

а) *ē*: *иѣсѣи* Б Ј Т ДБ; у бржем говору је: *иѣс* сати Пољ Ком О В Ј ДБ СГ, *жѣнѣ* (Г. пл.) Ј О Т М, *јѣжом* Ком В К; *иѣи-иодѣнѣ* Ш Ј О, *иѣи сѣи* Пољ, *нѣмѣ* вишѣ кѣ-што било Ком (као што је било); *иѣда* О Ком Ј Мут, *рѣжайи* Ком К М Ј;

б) *ē*: *нѣиѣјѣк* В СГ Т Ј Пећ, *вѣнѣ* ки-зеленѣ трава Ком, *вѣче* О Мут Т Ш Ј, *илѣ* (в. сажимање вокала) Пољ Ком, *свѣ-сом* вѣдијо СГ, *овѣ-ми-је зѣи* Ком; *стѣгѣ-е иѣрѣи* Пољ, *свѣкрва* В Ш Б Ком; *зѣмља*, *ѣдан* К, *вѣлѣ* Ј, *чѣло* Ком О Ш Т Р, на-чѣлу-му-се вѣдѣ звјезда Ком.

e > о у речи *дѣѣиол"на* Пољ Ком О;

e > и у речи *мѣиѣја* Ј В М Мут.

ВОКАЛ *o*

27. Без обзира на квантитет, има средњи изговор, без дифтонгације:

а) *ō*: *рѣк*, *сѣ* К, *скѣни* с-кѣлѣ Пољ, *дѣѣ-ли-вам ѣѣѣ* Ком; *бѣк-те* вѣдијо Мут, *вѣ*, *бѣца* М О Ј, *бѣе* Пољ О В Т, *иѣднѣ* Ј Т Ш Ком.

б) *ō*: *кѣла*, *дѣбар* Ј Т, *иѣље*, *дѣко* В, *кѣ-ти-је рѣкѣ* Ком, *иѣдѣ* М В Ком О Б, *ишли-су нѣ-гробље* О, *бѣлѣ-ме кѣсѣи* В, *дѣрес*, *дѣчи* Пољ Ком, *вѣда* Т Р Ш, *Бѣж"ѣ* О В Ј, *дѣу*, *како нѣѣу* Ј, *пливѣ* по *вѣди* Ком, *дѣрѣжѣ* Пољ О В Б, *кѣриѣн* Пољ Ком, *кѣриѣна* Мут Ком Пољ В, *бѣлѣсѣи* О М Ј Б, *лѣжѣ* *бѣлесѣан* СГ, *иѣд"ко*, *вѣд"ко* Ком Пољ К, *дѣѣ* Ј Мут СГ Т, *кол"ба* Ј Р Т Ком.

в) Вокал *o* у суседству назалног сонанта прелази у *у*.

нѣѣ, *иѣнуѣ* О Пољ Ком Ј, *дѣшѣ* у *иѣнуѣи* Пољ, *нѣи* (в. консон., губљење звучности) О СГ К Т, *дѣѣи* дѣјо Ком, *мѣсѣи* Мут Р Ш, *зѣнѣ* Ком Т П Р, *иѣѣ* Пољ Ком О, *иѣ-ме пѣтѣ* (пл.) В, *свѣ-тѣ мѣе* (то је све моје) Пољ;

ѣна, *ѣнѣ* Ј Т Б, *мѣја* сѣстра Б, *зѣно* Ком К Р, *тѣба-му-иѣмуѣи* Б, *ѣндѣ-е* било такѣ Ј, *мѣѣѣ* Пољ Р Т Ј, *иѣѣѣи* *кѣѣ* Ком, *иѣѣѣѣѣ-ми* *кѣм* О, *нѣѣ* О В Ј М, *мѣѣѣ* Ј Т Б Ком, *нѣѣс* Пољ Ком К, *мѣѣ-ја* *тѣ* *урѣд"ти* Пољ, *мѣѣи-су* *дѣѣи* *рѣниѣ* О, *мѣѣ-ли* В.

У речима *чѣкѣлѣда* Пољ Ком и *зѣѣѣ* Пољ О М имамо *o* > *у* ван суседства назала.

г) Вокал *o* се замењује са *e*:

1) у одричном презенту глагола *моѣи*: *нѣ-мерѣ* В, *нѣ-мерѣи* В Ј Т,

2) у речи *чекулада* Пољ Ком,

3) у зам. облицима *њијев* К Ком Пољ, *њијева* О, *њијево* Пољ Ком
Ј Б, *њијеви* П, *њијеви* Мут.

ВОКАЛ *y*

28. Постојан је стари предлог *ва* у *вајјѐ*, *вајјѐк* (увек, стално): *ође вајјѐ* кумпјери добро рџдѐ Пољ, *вајјѐ(к)*-је ш-њима О, *вајјѐ* дџлазѐ амо СГ, *вајјѐ(к)* Пољ Ком.

а) *y* се добро чује у свим другим речима, где му је, иначе, место: *ујсе*, *зуй* О М В, *сушимо* мѐсо на-пџду (на тавану) Пољ, *имā* клѐмпаве *уши* Ком, *напале уши* (вашке) В, у-рату-смо *имали ушију* Пољ, *уш* Б Т Ј В Ком, *умрџ*, *узџ* Ј, *ујсен"ца* В Т Ш Р, *ујска* Ком Т О, *ујвно* Пољ О Ком Б, *ујбуца*, *ујма* СГ, *суруйка* Ком СГ В, *субоша* Ј Ш П Т, *јучѐ* О В Р.

ВОКАЛ *u*

29. Губи се на почетку речи *Талијан* Пољ Ком К Ј Б, говори се: *Талија* Пољ Ком, *шалијански* О В Ј, дошла била *шалијанска* војска Ком.

а) Кратко неакцентовано *и* редуковано је донекле и умекшава претходни сугласник, па се говори⁴³: *Кумићан"н* Ком СГ К, *Пољичан"н* Пољ Ком О В, *Висућан"н* В О Пољ, *нус"иши*, *иренус"иши* О В, *Дан"ца*, *Ан"ца* Ком, *иадел"ца* (шерпица) Пољ К СГ, *Масиел"ца* М П, *Кџзл"ца* М Ј, *иџбал"ца* Пољ Ком (говори се и *кузџл"ца*) Ј В, *вршил"ца* Ј Б М, *кушил"ца* Пољ О, *крѐн"ћемо* скџпа Ком, *ирџвар"ли-су-нас* Ј, слџужиџ-е на-*ирџн"ци* Ком; *зѐн"ца* Пољ О Ј Т Б, *илџџа*-ме у-*зѐн"це* СГ, *лис"ца* О СГ К.

РЕФЛЕКС *џ*⁴⁴

30. Под (') акцентом *џ* је прешло у *је*:⁴⁵ *џџџе* СГ Пољ О В К, *зџџџа* Мут Р Ј Ком Т Пећ, *сџџџу* дрџа О, *иџџџно* Б Ј Р, *цџџџо* О В Ј Ком Пољ, *чиџџа-су сџџџа* Пољ, *сџџџраиши* Ком Ј, *сџџџџа* Пољ О, *сиџџџа* Ј М В, *одџџџо* Ком Пољ; донекле одступају због спенифичности консонантске групе, примери *вр"јџџе* СГ Пољ О Ком и *овр"јџџи* Ком.

⁴³ Слично је и у Дољанима (Фонетске и морфолошке особине говора села Дољана у Лици, Прилози проучавању језика) Издаје катедра за јужнословенске језике Филозофског факултета у Н. Саду, Н. Сад, књ. 11, 1975, 107—137, 111.

⁴⁴ У овом говору доминира једносложни рефлекс. Тако је и у Дољанима (Наранчић, Дољани, 113—114). О замени у личким говорима в. и ове радове: Б. Ластавица: Коренички говор, Наставни еј. сник, Загреб, књ. 14, 1905—1906, св. 10, стр. 752—765; С. Георгијевић: ЈАТ у говору Личког Поља, ЈФ XIX, 1951—1952, стр. 133—149; М. Драгичевић, Рефлекси јага у данашњим личким говорима, 162—182.

⁴⁵ Уп. Драгичевић, Рефлекси јага, 166—167.

а) Под (°) ђ, најчешће, прелази у *ије*, али и у *је*: *сијено*, *снијек* Ком Пољ О К, али и *сјено*, *сњек* Пољ Р М, *жслијей*, *цвијеће* Ком О СГ Пољ, али и *жслѣй*, *цвјѣће* Р М Т Пољ, *лијен*, *нијем* Ком СГ Пољ В, *звјер* Ј В СГ Ком, али *звјере* Пољ, *слијей* Пољ Ком О В, *шијесито* Пољ Ком Ј Ш В, *ждрѣјебе* Ком СГ Пољ Пећ Т, *бријек*; *бједан* Ком Пољ К Ј В, *ијело* Пољ Ком Р М, *иједим* Ком Пољ О. У примерима бележеним овде са *ије* трајање првог вокала вероватно је нешто мање него иначе под (°), а други вокал је донекле скраћен, тако да се добија утисак дифтоншке вредности. Извесно дужење вокала под (°) опажа се и у примерима као *лае*, *цдека*, *шијем*, *свијем* итд.

б) Иза *л* и *н* долази до јотовања:⁴⁶ *љейоџа* Пољ О, *љѣиши* О СГ Пољ, *дунѣиши*, *дунѣла*-ми цукра Ком, *љейшо*, *кљейшиа* О В Пољ, *Њемац*, *Њемачка* Р Мут Ш Б, *сњѣгови* К О В Ком, *кољено*, *љейџс* О Мут Р Пољ СГ, *љейшо* СГ Мут О В, *љѣишик*, *љеска* Ком К Ј.

До јотовања је дошло и у неким примерима иза *д* и *ш*: *нѣје.ља* Т Р О В Пољ, *мѣиши* Ком Ј Пећ Б К Ш, *унѣе*, *ниѣе* Ш Б П К, *ѣс-си* бѣјџ Р; *ћѣиши* Ком Б Ш В, *идѣраиши* Ј М В, *ћѣра* ђвце О; у крајњој линији овамо спада и *лѣиши* Пољ Ком К О.

в) Кратко ђ дало је *је*: *ијѣме*, *дјѣца* Ш Т, *дјѣишнице* П Пољ Ј Д В, *ијрдјей* Т Б Ш Р Ком Пољ, *сјѣме*, *ијѣан"ца* П Ком Пољ, *ијѣсма* ДБ В О, *бјѣжсашѣи*, *вјѣиши* О Ком Т Ш, *мјѣсечина*, *мјѣсѣц* Р О Пољ, *вјѣшар* Пољ В Б Т Ј, *сјѣћи* О Т Б Ком, *намјеријџ*-се на добру жѣну Пољ, *сјѣсти* Ком Пољ, *ијѣишке* О В Ј Ком К, *дјѣвѣр* К П Пећ ДБ М.

г) Кратко ђ иза *р* дало је *е*: *мрѣжа*, *јѣре* (адв.) Ком Ј Т М, *ијрѣиша* Пољ О ДБ, *ѣто врѣмена* (спрема се киша) Пољ, *по-брѣидвијѣ* Ком В О, *ијрѣба*-ми доста нѣваѣа Ком, *жѣто-ѣ зрѣло* О, *ијрѣ-кућѣм* Пољ О В, *исѣрѣ-кућѣ* Ком Пољ Ј, *ијрѣко-брѣда* В, али је чешће *ијрѣ-брѣда* Пољ Ком О, *ијрѣ-нѣваѣ* К СГ Р.

Тако је и у префиксу *пре-*: *ијрѣвар"иши* О В Ј, *ијрѣврн"иши* Ком Ј Т Ш, *ијрѣкришѣен* Ком Б Р, *ијрѣварен*, *ијрѣишѣен* СГ К, *ијрѣлази*, *ијрѣ-мѣсиа* Мут, *ијрѣлаз* Ком Пољ О.

Место ђ налазимо *е* и у преф. *не-*: *нѣкѣи*, *нѣко* ДБ В Ј *нѣком*, *нѣкоѣ*, *нѣиши* Ком О К СГ.

д) ђ > *и* испред *ј*: *сијѣиши* јѣчем Ком, *иѣсијали* зѣп О, *сијѣм* жѣто, СГ Ј, *смијѣм-се*, *смијѣмо-се* О, *млијџ* кѣрузе Мут;

*сијѣри*⁴⁷, *сијѣрија* О Ј В, *ијрѣиши*, *ијрѣиши* Ком, *иѣишиѣни-е-о(т)*-свијѣ СГ, *иѣмѣишија* О Ј Б (комп.).

ђ > *и* испред *љ*: *ијунѣиљак* Пољ Ком В Р Т, *биљек* Пољ О В Б, *биљешка* Т Р О В, *зобиљѣжиџ* цѣру (верио девојку) Пољ Ком О.

⁴⁶ Уп. Драгичевић, нав. дело, 172—175.

⁴⁷ У облицима компар. и суперлат. придава мушког рода *-ији* је сажето у *-и*.

ѣ > и испред о: *ћијѣ* (хтео), штѣ-би тѣ *ћијѣ* Пољ О Ком, *разумијѣ*, *видијѣ* Ј В К Б, *јѣријѣ*, *изјѣријѣ* Ш Т Р, већ-је *дѣиаријѣ* Ком, *зријѣ* јечем СГ, *јумијѣ-е*⁴⁸ с-људима Ком, *дѣнијѣ* Р Ш Ком Т, *дѣнијѣ* Ј В М СГ.

ѣ > и код облика оних глагола чија је презентска основа на и. То и је у ствари редуковано⁴⁹, па се говори: *вдл"иши* К Ј М, *вид"ћемо* како-ће бити К Т Р, *жив"ли-су* сретно Т, *лѣи"ла* Ком К Пољ, *јѣри"иши* СГ В О П Пољ, *јѣм"ло* Ком О Т Ј Р.

Говори се: *сѣкира*,⁵⁰ *сѣкирица* Пољ О В Ком, *сѣкираиши* Ј Б Т Р, *дѣиѣта*⁵¹ дѣнарѣ Пољ Ј Ш Б, *дѣиѣк*, *дѣиѣци* Пољ О.

ђ) У рефлексивним наставцима неких именица, заменица и придева ѣ > ијѣ: *јѣдѣ нѣ-јѣрсѣијѣ* Пољ Ком Р ДБ, *нѣ-кѣлѣнијѣ*, *пѣ-зѣубијѣ* О В; *иши-јем*, *дѣијѣм* О К, *мујѣијѣм*, *шѣвѣијѣм* Б Ј М, *дѣбѣријѣм* људима В Ј, *пѣзнѣм-се са-сѣијѣм* Т Ш Р, *сѣиаријѣм*, *млѣдијѣм* Ј Ком.⁵²

ВОКАЛНО Р

31. У овом говору постоји дуго и кратко вокално р:

а) *крѣ* О Ј Б Ш Р, *врѣа* Ком О Ј В Р Пећ, *врѣе* расту љз-воду Мут, *црѣ* Б Ј М О П, *јѣмѣ пуно црѣа* Ком, *црѣи* ки-угарак Пољ, *црѣи-се* у-лицу О, *чѣрсѣи* Ком Ј В Т, дрѣжѣ-га *чѣрсѣи* Ј, *жѣрѣањ* Пољ Ком К М, *жѣрѣна* кѣрузе Ком, *рѣсѣиши-се* Пољ К Ј, *шѣрѣаиши*, *брѣзо* Ј Мут, *крѣчаиши* В О Пољ, *крѣчиши*, *окрѣчи* ѣкрајак Пољ, *јѣрѣаиши*, *јѣрѣиѣ* ки-тѣца О, *рѣкаиши* Ј М Ком, *зѣбрѣаиши* О Пољ (упрѣати), *дѣјѣе се зѣбрѣало*, *јѣрѣаиши* Пољ О, *шѣрѣдо дрѣво* О В;

б) *јѣрсѣиши* Ком Ј В Б М, *сѣвѣи-ме пѣ-јѣрсѣијѣ* Ком, *мѣлијѣ јѣрсѣиши* О, *рѣја-те* љбила В, *дрѣкиѣаиши* Пољ О Ј В, *дрѣкиѣала* ѣ-студени Пољ, *црѣљѣн* О СГ Р Мут, *сѣрѣбин* СГ Ш Б Ј, *рѣвѣи* О Ком Пољ Т, *рѣвѣику* Пољ Ком Ј, *јѣрѣло* Ј Мут, *бѣјѣѣ-ѣ јѣрѣви* В, *јѣрѣвѣк* у свѣму Р, *брѣчкаиши* Пољ Т П, *дѣјѣца-се брѣчкајѣ* Ј, *крѣчкаиши*, *купѣс-се крѣчка* В Мут, *сѣрѣаиши* Ј Р М, *лѣти брѣжѣ* Т Б.

Говори се: *шѣрѣаиши* О Пољ Ј В, *шѣрѣала* пѣт (брѣсала под) Пољ; *умѣсто шѣрѣчаиши* говори се *лѣћѣаиши* К Ком О.

⁴⁸ У свим овим примерима *ј* је секундарно.

⁴⁹ В. вокал *и*.

⁵⁰ Уп. Драгичевић, Рефлекс јата, 182—184.

⁵¹ Овај икавизам бележи и Петровић у Банији и Кордуну, али он има и примера којих нема у овом говору. То су нпр: *вѣра*, *цѣли*, *шѣриѣам*, *лиѣи* и други. (Д. Петровић: Говор Баније и Кордуна, Н. Сад—Загреб, 1978, 48.

⁵² Овако је и у Дољанима. Наранчић, Дољани, стр. 114; као и у говору Корѣнице, Ластавица, нав. дело, 759.

РЕФЛЕКС ВОКАЛНОГ *л*

32. Старо вокално *л* дало је овде у: *дѹк* (дуг) О Ј Ком, *сѹнце* Ј М Т, *Б, жуц, вѹк* М Р Ш, *иѹш* (пуж) О В Ком СГ, *јѹбука* К Р В ДБ; тако и *дѹбок* О Ј Ком В, *дубѹка* лѹква Пољ, али *кобѹс"ца* Ком Ј Б Ш.

САЖИМАЊЕ ВОКАЛА

33. а) *-ao > a*: *дѹ, звѹ* У Ј, *крѹ, укрѹ* В Ј Ком Б, *иѹсијѹ* јечем Пољ, *смѹјѹ-се* В М Б, *иричекѹ, сѹиѹ, бѹжѹ* О, *скѹкѹ, луиѹ* К, *виѹкѹ* С Г М, *сѹиѹиѹ* О Ком, *рѹкѹ-е* дѹћи Т, *иѹвѹ* Ј В О, није *мѹиѹ* дѹћи К, *лѹиѹ-е* спѹвати Пољ, *дрѹ-е* па-сѹсѹиѹ (уморио се) К; *сврѹдѹ* Пољ О В, *чѹвѹ* К СГ К Ш ДБ, *иѹсѹ* О Ком Пољ Ш Т, *кѹиѹ* Р Мут Ком Пољ, *врѹиѹ* Пољ О Б, *ѹзѹ* (чвор), *свѹжи ѹзѹ* О.

Именица *ѹрао* има гласовни лик *ѹрина* В К СГ Пољ Ком и *ѹрле* Пољ Ком О.

б) Поредбена реч *као* има гласовни лик *ки*: брс *ки-зѹц* СГ, лѹган *ки-пѹрце* Ком, тврѹт *ки-кѹмѹн* О, лијеп *ки-јѹбука* Пољ, врѹћ *ки-живѹ* вѹтра Ком. Међутим, постоји и лик *ка*: нѹмјести-га *кѹ-штѹ* бѹло Пољ, нѹко *кѹ* ѹст Ком, нека-бѹдѹ нѹкѹ *кѹ-си* рѹкѹ Ј.

Може се приметити да се *ки* употребљава у поређењу с именицама, а *ка* приликом поређења у прилошком смислу.

в) Исто и *-ao-* даје *-ѹ-*: *сѹн"це* Ком Пољ В Ј Т Р, *рѹниѹк* Пољ О Р В М, *нѹиѹка* жѹна Пољ В, *ѹн-је*, брѹте, пѹно *нѹиѹк* Ј, тј. пргав човек, *нѹиѹкѹ* пѹшла и дѹшла Пољ, бѹме *нѹиѹко* О, тј. неко лоше предвиђање. Међутим, говори се *зѹва* Пољ О М.

г) *-eo > ѹ*: *ѹзѹ* Т Р Б Ком, *ириѹѹ-се* (попео се) Ј, *сѹиѹ* кѹње К, *сѹиѹ-те* бѹк (клетва) Пољ Ком М, *нѹчѹ* већ-дрѹгѹ сѹјено Пољ, *јѹпѹ-си* *иѹчѹ* Р; *кѹсѹ* Т Б Ј В, *дѹбѹ* Т Р Ком Пољ, *Мѹлѹ* ѹвјѹк *вѹсѹ* Р Пољ; *ѹнѹ* О В Т Р.

Придев *бео* изговара се *биѹел* Пољ Ком О. Упор. и *зриѹѹ* Ком В Ј; *-eo-* > *-ѹ-*: *ириѹиѹ* < греѹта < грехѹта Ком Т Б М Ј;

ђ) *-ѹo > ѹ*: *ѹлѹ* Ком О Т, еси-*ѹилѹ* плѹт Пољ; *иѹмѹ* СГ, еси-*иѹжѹ* жѹто Ком, али и *иѹжѹиѹ* жѹто О; а такође и *иѹвѹѹиѹ* (у свим селима).

є) *-yo > ѹ*: *ѹзѹ-се* О Ј Т, *скиѹнѹ* СГ Ј Р, *уиѹиѹиѹнѹ* Пољ Р Мут К, *мѹиѹнѹ* рѹке на-лѹђѹ К, *рѹсѹ* кумпјѹре Пољ, *ириѹкиѹнѹ, ѹлѹнѹ* Ј М;

ж) *-ѹo > -ѹво*: Овде је у питању секундарно *в* које се чује у речима: *чу(в)о, нѹчу(в)о, дѹчу(в)о* Пољ Ком О Мут В Р;

з) *-ae > a*: и то код бројева од једанаест до деветнаест: *еданџсиј*, *дванџсиј* О СГ Ј Ком, *ијринџсиј* Пољ Ком О, *ијинџсиј*, *ијснџсиј* О Мут, *двџинџсиј* О К Т Р.

-aa > a: *ош-јџсти ірџ* < граа < граха СГ;

-ao > a: *иџс* < поас < појас Т Р Ш О.⁵³

СУГЛАСНИЦИ

СУГЛАСНИК *x*

34. Овај је сугласник углавном нестало из овог говора.⁵⁴ Забележио сам га само у синтагми Христа Бога Ком Пољ и презимену Хинић у селу Дебело Брдо. У свим позицијама у речи *x* је изгубљено или је замењено другим сугласником.

а) *x* се губи на почетку речи: *дџу*, *иџар*, *одаџи* Пољ, *иџеда* динџрџ Ј, *вала* М О Т П, *рџана*, *Рџџкџ* Б О Т П, *дџдџк*, *дџдџци*, *дџу* СГ Пољ В, *рџсиџиџ*; у средини речи: *ірџиџа* (грџхота > грџота > грџота) Пољ Ком М О Т Р;

б) на крају речи: *дџмџ* К Ком ДБ Т Б, *ірџ* Пољ СГ В Т, *иџи* (ген. мн. од он) Пољ К СГ Т;

в) *x > v*: *џво*, *буџа* Ј О К, *суџво*, *суџва* шџма Ком, *Дџвоџи* Пољ В Ш, *крџув* Ј Ш Пољ В, *муџва*, *јуџва*;

г) *x > j*: *миџџр* СГ К Ком, *иџџев*, *иџџево* (иџхоб, иџхово) Пољ Ком, *маџиџа* Ј Пољ Ком, *миџсџи* Пољ О СГ К, не-мере-се кџвати през-*миџџџџ* Пољ;

д) *x > k*: *сирџмак* О В Ј Пољ, *џн-је* *сирџмак* О, *иџџик* О Пољ Ком;

ђ) *x > s*: у свим облицима речи орах, па се говори: *дрес*, *дреса* Пољ Ком О К; ном. мн. гласи *д्रेसи*, ген. мн. *дресџа* Пољ В О Ј;

е) *x > sh* у речи снаха, па се говори *снџша*, *снџше* О Пољ Ком В, ном. мн. гласи *снџше*, ген. мн. *снџшџа* — у свим селима.

⁵³ Резултати сажимања вокала у овом говору подударају се са истом појавом у Дољанима, али има и једна разлика. Наиме, у Дољанима група *oe > o*: *дво*, *иџро*, (Наранчић, Дољани, 114); док у овом говору ова група остаје непромењена, па се говори: *дџве*, *иџрџе*, на целом терену.

⁵⁴ Познато је да је овај глас испало из употребе у свим овим сродним говорима, али он се није потпуно изгубио код оних представника штокавских говора који су у тешњем контакту са становништвом које *x* чува. Тако професор А. Пецо бележи више примера гласа *x* у говору православног становништва источне Херцеговине које живи у додиру са муслиманским становништвом које, као што је познато, добро чува тај глас. (А. Пецо: Говор источне Херцеговине, СДЗ, Београд, XIV, 1964, стр. 1--200, 68--69.

ГРУПА *x*

35. Нема је у овом говору, замењена је сугласником *v*: *ва*-ти ки-
-*бра̑иу* О, *ва̑а̑и̑и*, *ува̑ен* Ј М К *ува̑и̑и*-се за-ме Ком.

СУГЛАСНИК *φ*

36. Ишчезао је из овог говора, а уместо њега употребљава се *v* и понегде *i*. Говори се: *ва̑брика* Б Ј Ш О Пољ, *ва̑рба*, *ва̑рба̑и̑и* Мут Пољ Ком Т О, *Вра̑нџу̑ска̑*, *Вра̑нџу̑з* Пољ Ком СГ К, *ва̑мили̑а* Ј Ш Б Т О, *ку̑ва̑р*, *ку̑ва̑рица* Ком О Б Пећ, *ка̑ва* Ком СГ Ј О В Б; *Пи̑ли̑и* Пољ, *је̑и̑и̑и̑но* СГ К Ј Б ДБ, *је̑и̑и̑и̑у̑ћа* Пољ Ком В О Р.

ГЛАС *v*

37. Овај сугласник добро се чува у овом говору, али је и он понегде изгубљен или замењен другим гласом.

а) У иницијалном положају *v* је стабилно: *ва̑да*, *ву̑ћи* О Ј, *ви̑е̑и̑и̑и̑*, *ви̑ди̑м*-га *ђе-йдē* Пољ, *вѣл̑ки̑* *чбек* СГ К, *вре̑бац*, *врџа̑и̑и* Р О, *вру̑ћина* В, *врба*, *вр̑и̑и̑и̑а̑и̑и*, *вр̑и̑и̑и̑а̑а* СГ О, *вд̑ли̑* Ј М. Нема протетичког *v* у речима *у̑же* и *у̑ла̑р* К Т П Ш, као и *у̑зда* В Пољ О, *у̑з̑ца* Ком СГ К.

б) У међувокалском положају: *ѣво* Мут О В Т, *дје̑во̑јка* (чест је синоним *ц̑у̑ра*) Ј М В, *по-бре̑идви̑је* Пољ Ком, али *чбек* Б В Ш Ком К СГ П.

в) Између консонанта и вокала: *ив̑ж̑е*, *цв̑е̑и̑и̑а̑и̑и* Пољ В, *свѣ̑рва* О Мут Ј, *че̑и̑вр̑и̑ак*, *дру̑и̑и̑во* СГ Ком, али *сједок*, *сједд̑чи̑и̑и* Пољ Ком О.

г) Између вокала и консонанта: *ов̑ца*, *ов̑чи̑* сир Ком Пољ О, *ов̑чари̑* Ј, *ов̑чи̑је* Ком Мут В Б, али *о̑е*.

д) Између два консонанта: *швр̑ака* Пољ Мут Б, *цвр̑чак* Ш Т ДБ Пећ Ком.

е) Секундарно је *v* у *и̑ѣво̑ци* (у свим селима).

СУГЛАСНИК *i*

38. Постоји на почетку речи, али се понегде и губи. Говори се: *ја̑ње*, *ја̑нешце*, *је̑рѣбица* О, *је̑си̑и̑и*, *је̑дем*, *је̑де ја̑буку* Пољ, *ја̑е* Б Ј Ш Т, *ја̑ња* СГ, *ја̑ре*, *ја̑и̑рѣс* К, *Јов̑анка*, *Јела* Т, *је̑с̑ен*, *је̑с̑енас* Ј, *је̑чем* Пољ К, *ја̑и̑иро* П Т Ш Ј, али *ѣдан̑*, *ѣд̑на̑к* Ком Ј, *ѣд̑на̑јси̑и* СГ В Б, *ѣд̑на̑ко* Ј К П ДБ, *ѣсом*, *ѣсмо* Пољ В О Ј, *ѣси-д̑ош̑а* В Ј, *ѣдво* Ј.

а) Постоји протетичко *i* у прилогу *ја̑и̑е̑(и̑)* Пољ Ком.

б) У средини речи ситуација је такође двојака: *си̑ја̑и̑и̑и̑*, *си̑јем* *ж̑ито* Ј, *си̑ја̑-е* збп Пољ, *и̑ри̑је̑и̑е̑л̑*, *ми̑-смо и̑ри̑је̑и̑е̑ли̑и̑* Ком, *му̑ја* *ку̑ћа* О, *слу̑-*

жијо вђјску с-мујџм сџном Б, *Рајко* Ком, али *кди*, *чи* Пољ, и у компаративима: *сијарџ*-е од-мене К, *ирдсџиј* *чијсџиј*, СГ, *болдснџ*, *слабџ* В, *мрснџ*, *каљавџ* Пољ.

Губи се и у средини појединих облика глагола, иза вокала а, о, у, односно испред вокала предњег реда: *ибесџи*, да-нешто *ибедџм* Ком, *лде*, *ћено лде свџ-нџ* О, *дочџкуџмо* Ј, *ослушкџе* Ком О.

в) У средини речи *ј* се чува иза вокала задњег реда, а испред сугласника: *дјевђјка* Ш О В (често се каже цџра), *мајка* Ј Б Мек, *дајџе* Пољ СГ, *Радђјка* В ДБ Мут, *свђјта*, *ми-смо свђјта* (родбина) Ком. Уни-се *свђјтајџ* Пољ, *дајџе* Ш Ј К, *немујџе* *ддлазџи* Пољ.

г) На крају речи *ј* се изговара иза вокала а, о, у: *дај*, *ирџчекџј* М Ј, *дддај*, *немуј*, *џрај* Ком, *зџкуј*, *ирџкуј* О, *идџкуј*-ми кџње Пољ, *ирџчџ-вај*, *дџврбај* зџт В, *намуџај* СГ.

д) Иза *и*, на крају речи, *ј* се губи у императиву: *сџкрџ* тџ К, *идџи*, *иџ* О, *иџ* по-зџеру Т (помало), *ирџби* Мут, *дџри*-се Ј.

ђ) Постоји секундарно *ј* између *и* и *о*, и то са пунијом артикулацијом: *бијо*-сом нџ-Удбини Пољ, *радијџ*; *куџијџ* жџто СГ, *идџијџ*, *му-лијџ* Мут, *набаџијџ* Пољ, *намуџијџ*-сом-се Ком, *ирџиријџ* В, *куџијџ*, *ирџ-сџиријџ* М, *радијџ*; слџшамо *радијџ* СГ, *идџијџ* Ш Б Ј.

СУГЛАСНИЦИ ш, ж, ч, џ, њ, њ

39. Сви ови сугласници имају књижевни изговор.

ш: *шџсџ*, *џи* Ком, *ддшиџ* Пољ, *идшиџ* К, *наши* (наше), *нешиџ*-е *нашиџ* Ком, *наш* бџнар, *миш*, пл. *миши* В, *џшиџ*-се по-глави Пољ, *џмиљџи*, *џмиљџ*-се Ј, *џи* (ваш) Пољ О Б Т; мушко име *Миџи* има два изговора: *Миџи* и *Миџи*, али је парадигма иста: *Миџи* — *Миџи*, с-*Миџи*ом, *Миџи*ом О Ј, *кашиџ* (касније) Пољ Ком К; уместо *шџиџи* говори се *муџи* О Ј Б Т.

ж: Нормално се изговара на почетку и у средини речи, док се на крају десоноризује: *џџи* (н. пл. *пџжи*) Пољ, *Бдџиџ*, *џџи* Ком, *Бдџиџниџ* Ј, *џџе* О, *јџи*, *јџом* СГ, *џџом* Т К. Уместо *џџндџр* говори се *џџндџр* Пољ Ком СГ.

ч: *џџек*, *вџдијџ*-сом *џџок џџеџа* . . . Пољ, *џџириџ*, *џџиџ* О, *џџо*, *чи* (чији) В, *јџџе*, *дџи*, *идџнем* Ј, *јџџем*-је зрџјџ М, *вџџе*, *џџџе* ДБ, *џџџ* Т К Мут, *џџдо* Т, *џџкала* Ш П.

џ: *џџ* К Ј Мут В, *џџариџа* Пољ, *џџа* Ком Пећ ДБ, *баџа* О Пољ Т, *џџџиџа* Ђ Ком Ш Б, *џџндџр*, *џџндџри* Пољ Ком СГ.

њ: Добро се чува у свим позицијама у речи, никад не прелази у *ј*: *џџер*, *џџџес* Пољ, по-*џџи*, *дџџериџи* СГ, *маџиџа* Ј Пољ Ком, *наџџе* Т Б Ј, *обџџаџи*, *дџџџа*-ми В, *илџџе* (ном. пл. *илџџи*) К, *дџџи*, *рџџе*-е *дџџи* Пољ, *џџџ*, *џџџџ* (помоћ) Т Ш Ком; упор. и секундарно *њ* у *идџ*, кога *идџ* пџ-таџ, *ниџо* не-зна Пољ, кад *идџ* Ј М Б.

ћ: *Буро*, *ћѐ* О, *унђе* (онде) Пољ, *ћубар* К В Ј Пећ, *Ђоко* К СГ, *Ма-ћар* Ј, али и *Маџар* Пољ Ком, *дѣрађено*, *дѣрађен* врт̄а Пољ, *рђа*, *међа* ДБ Ш Т, *млађу* бр̄ат К, *слађу* П Пећ, *шѹћу* Пољ О В М.

Уместо *ћ* изговара се *ј* у *идсиоја* Пољ СГ Мут, како је и *Госидјина* Пољ Ј Т П.

СУГЛАСНИЦИ *с, з*

40. И ови сугласници имају стандардни изговор:

с: *сѣсѣра*, *св̄ашиѣ* (свашта), *св̄аки* Ј, *нас*, *вас* Ком, *куѹс*, *кдса*, *кд-сидба* Пољ, *кдсно* К СГ М, *сѣѹрно* Т Ј О, *бѹди сѣѹран* Ш В.

з: Овај сугласник замењен је гласом *с* у речима: *брѹнса*, *брунсѣ-рање* Пољ Ком Ј М (деминутив је *брѹнѣща*). *С* се чује и у свим облицима глагола *брунсѣрати*; *брунсѣра* Пољ Ком В. Иначе је: *звѣзда*, *звѣјер* СГ Мут, *зѣно* Ком Ј Б Ш, *зиш*, прескочѣјѣ *зиш* Т, *озѣбе* Пољ, *зѣра*, *зѣлен* Мут.

СУГЛАСНИЦИ *љ н њ*

41. Артикулација је обична — књижевна:

љ: *љѹди*, *идље* О Мут, *кѣкља* (хаљина) Пољ Ком Б Т, *нѣђеља* СГ К В Ком Ш Т, *чѣшља-се* Ј, *зѣмља*, *илѹваши* СГ, *дсѣлаѣн* Пољ, *дсѣлаѣли-смо* свѣ . . . Т, *ѣриѣѣѣљ* Пољ Ком СГ Б, *љѣшинѣк*, *љѣска* О.

њ: *њѹј*, *њѣзин* О, *њѣјев* (њихов) Пољ, *куњима*, *на-куњѣ* (оремо *на-куњѣ*) Ком, *мањѣ*, *шањѣ* К, *јање*, *жѣњѣмо* жѣто Ј, *ѣрѣшња*, *идље*, *лѹѣш-се* М.

СУГЛАСНИК *л*

42. Старо *л* на крају слога прешло је у *о*, али сам забележио и примере где се чува: *сѣѣлна* крава Пољ Ком К, поред *сѣѣнона* О В, *бијел* ки-сѣр Б, *дбал* Ком СГ, *жѣр̄ал* В Т Мут П, *ѣјел* М Пољ Р, али и *ѣјѣд* дан Пољ, *бѣл* Б Ј М Ком, *сѣбл̄њак* Ј М К.

На крају речи чује се и у речима страног порекла: *м̄арш̄ал* Ком О В Мут, *ѣнѣр̄ал* Б Ј М Т Ком О.

Иначе се говори: *зѣва* О В Т, *ѣријунѣши* Пољ К, *санѣце*, *вѣ* Ш Ј Б Ком, *сѣ*, *ид*, *ѣдан ѣ-ид* М; *вѣлијѣ* СГ О В, *свѣ-га вѣлѣ* Пољ.

ГРУПЕ *шш* И *жж*⁵³

43. *шш*: *ѣршиш*, *шиш̄ај* Ј, *ѣушишѣрица* Пољ Ком, *дѣњшишѣ* К, *ѣшиш̄аши*, *ѣшиш̄аљка* В Пољ, *вришиш̄аши* Т Б О, *шшиш̄ѣм*, *зашшиш̄ѣм* СГ К Ком, *ѣрѣкришиш̄ѣн* Ш Ј М Ком Пољ, *ѣушиш̄а* О Ш Р, *вѣшиш̄* Р Мут Ком, *шшиш̄ѣне*, *шшиш̄ѣ-*

⁵³ О сугласничким групама шт, жд, шћ, жћ в. у раду А. Пеце, Промене непалаталних сугласника у вези са *ј* на српскохрватском подручју, ЈФ XXVIII, св. 1-2, стр. 143-188.

на̄и Пољ Ком О, *кӯрузӣӣӣӣе*, *кӯмӣјѣ̄рӣӣӣӣе* Ком Пољ В, *кӯћ̄ӣӣӣӣе* В Ј, *сӣр̄њӣӣӣӣӣе* Пољ К, *сӣрӣӣӣӣӣе*, *се̄лӣӣӣӣӣе*, *ӣла̄нд̄ӣӣӣӣӣе* Пољ. Упор. и *ш̄ӣд* Мут О, *ш̄ӣѡка* К О В, *ӣдӣӣӣен* О Пољ Ком Т Пећ.

Група *жд* мање је фреквентна: *да̄ждѣ̄ња̄к* (даждевња̄к) Пољ Ком, *ж̄в̄ӣжд̄ӣ* Пољ Мут Мек, *ж̄в̄ӣжд̄ӯк* СГ Р Ј, *мӯждан̄ӣ* Ј Р О. Не постоји реч *дажд*. Говори се: *ж̄др̄а̄к* Ком Пољ Ј, *ж̄др̄а̄ци* В Т Ш Р, *ж̄др̄а̄каӣӣ*, *ж̄др̄а̄ка* Пољ Ком К Ј. Упор. и *а̄ж̄да̄ја* Ком Ј К Б Пољ.

ЈОТОВАЊЕ

44. Ново јотовање овде је извршено, али не у потпуности. Забележио сам: *зѣ̄* (м.) *ка̄ме̄ње* Ком Пољ СГ Пећ Р, *ц̄в̄је̄ће* Пољ О В, *бра̄ћа* СГ К О Пољ, *мӣ-смо бра̄ћа* Пољ, *ла̄ђа* Ком Пољ К В, *ле̄ђа* О Т В Ђ, *лӣшӣе* Б Т Ј, *рӣшӣан*"н Пољ В, *ӣрд̄ж̄је*, *ӣв̄ж̄је* Ш Т О Ј Пећ, *ӣр̄ѣ̄ћи* Ј В О, *ӣрд̄б̄ље* ДБ СГ Ћ М, *сӯӣра*, *ӣр̄б̄сӯӣра* Пољ Ком О, али *не̄ӣӣја̄к* Ј Т Пољ, *р̄дӣја̄к* Ком Пољ СГ К, *мӣ-смо р̄дӣја̄ци* Пољ, *д̄"ја̄к* Ком Пољ О, *дӣвӣ*, *дӣвӣј̄* прасе Ком, *кд̄зӣ сӣр* В, *кд̄зӣе̄* мљеко Пољ.

О јекавском јотовању в. т. 30.

АСИМИЛАЦИЈА СУГЛАСНИКА

45. За ову гласовну промену забележио сам ове примере:

миш > *ниш*: *кӯнӣӣја̄*, *мӣ-смо кӯнӣӣје* Пољ;

сћ > *шћ*: *ӣш̄ѣ̄ра̄ӣӣ*, *ӣш̄ѣ̄ра̄ј* Пољ Ком Б М;

мт > *нт*: *ӣд̄нӣӣӣӣӣӣ* Пољ, *тд̄-е тешко ӣӣд̄нӣӣӣӣӣӣ* Ком;

нп > *мп*: *еда̄мӣӯӣ* Пољ К О В;

нб > *мб*: *з̄е̄л̄ем̄ба̄ћ* Мут Пољ В Ј;

зњ > *жњ*: *ӣж̄њ̄ѣ̄ли* Пољ Ком.

До асимилације долази и у сантхију.

дк > *тк*: *ӣр̄ѣ̄ӣ-кӣшу* Ком, *ѣ̄но-га ӣр̄ѣ̄-кӯћ̄ом* Мут;

сњ > *шњ*: *ӣ-ӣӣма* СГ Пољ, *бӣј̄д̄-сом ӣ-ӣӣм* Ком;

зњ > *жњ*: *ӣр̄ѣ̄ж̄-њ̄ѣ̄а* Пољ Ком.

Има и даљинска асимилација:

з > *ж*: *ж̄в̄ӣжд̄а̄ӣӣ* Пољ Ком, *ж̄в̄ӣжд̄ӯкаӣӣ* Ком О, *чӯе-се ље-ж̄в̄ӣжд̄ӯч̄е* К.

ДИСИМИЛАЦИЈА СУГЛАСНИКА

46. *ље* > *ле*: *мӯле̄ње* бд̄гу Ш Т;

мљ > *мљ*: *сӯмља* О В Р Пољ, *сӯмља̄м* ја̄ у-т̄о Ком, *дӣмља̄к* Пољ;

мн > вн: *и́дван"ца* Р Ћ Пољ О, *и́двнā* нѹћ Ком Пољ, *и́увно* Пољ О В;
 дл > гљ: *и́лѣшо* Ј Ш В К Р Пољ;
 же > ре: *мѹрем*, *мѹреш* Пољ О Ком.

ОСТАЛИ СУГЛАСНИЦИ

47. У овом говору постоји глас *с̑*, али само у речима *сѹѣра* и *и́рб-сѹѣра* (сутра и прекосутра) Пољ Ком В М СГ. Постоји и глас *з*, који је такође ограничен на неколико сродних речи (в. горе под з), а чује се и реч *цāрса* Пољ Ком О.

Остали сугласници имају артикулацију као у књижевном језику.

ГУБЉЕЊЕ ЗВУЧНОСТИ

48. У финалном положају речи долази до десоноризације звучних шумних сугласника:

зѹи, *и́рдѹ* Т Р Ј, јдш-је *млаи́и* Ком, *ббк* Пољ О Пећ ДБ, *снијек* Ком Пољ Т Ј В П, *дбрес* СГ Пољ О, *нѹш*, *иѹш* Р Т Ј, *мѣ҃еиш* Т П В Пољ Ком, *кѹмаи́и* Пољ О В, *назāи́и* Мут О Р К; али *кѣ* Ком Ј Б Т О Ком, *цѣ* О Пољ СГ Ћ В.

Звучност се губи и у сантхију (в. асим. суг.).

49. Губљење сугласника у групама

тк > к: *кд* СГ Ј Пољ В, *нико* О ДБ Мут; упор. и *и́рѣ кућом* Мут.
 тс > с: *дсјећи* В Ј Т Ш, *осјеци* Ком Пољ, *дсјека* К;
 вљ > љ: *дсѣаљен* О СГ Т, *дсѣаљам-га* О;
 свј > сј: *сјѣдок* Пољ, *сјѣддчи́и* Мут К;
 цвј > цј: *цјѣи́аи́и* Пољ, *цјѣи́але* вђке Ком;
 пт > т: *и́ица*, *и́ић* Ком Пољ;
 пч > ч: *чѣла* О В Ј, *чѣле* (ном. пл.) О В Ј М Пољ, *чѣљњак* Пољ СГ;
 пш > ш: *шѣн"ца* Ј М ТБ, *шѣн"чнб* брашно Мут;
 пкл > кл: *дклада*, *ај-се дкладѹмо* Пољ;
 кћ > ћ: *ћѣр* О Пољ Ј Т Ш;
 дн > н: *и́днѣмо*, *и́днѣш* К СГ Ком В;
 дз > з: *назорник* Пољ Ком;
 гњ > њ: *јање*, *јањешце* Т Кѡм, *јањци* Пољ Ј М; *јањећб* мѣсо К;
 гм > м: *бѣме* Р Мут П, *бѣмеш-ми* плат"ти Пољ;
 дс > с: *и́р'сјѣдн'к* Б Р П Пећ Пољ, *оскѣчи́и* О, *оскѣчи́б* ѹвѣс Ком, *ослѹжси́б* вбјску Пољ.

Тако и ко-сѣсѣре Ј;

ћск > ск: кѹмиски Б Ј М.

ст, тс > ц: ца̀кло Ком Б СГ В, Р̇ва̀цк̃а М О Т Ј Ком Пољ.

ОСТАЛЕ СУГЛАСНИЧКЕ ГРУПЕ

50. Сматрам да ће се стећи потпунија фонетска слика о овом говору ако се наведу и друге сугласничке групе у речима:

пк: клу̀йа̀к (крупко) Ком О Пољ, лу̀йка̀иши Ј Р, лу̀йка̀ нѹгѹм ѓ-стѹ Пољ;

пш: љѣ̀иши́-е о(т)-сви́јѹ О;

пс: ѣ̀си Т О В Ј, ѣ̀ма два ѣ̀са̀ К, ѣ̀сѹва̀иши Ком Ш Т, ѣ̀и́са̀иши Р Т ДБ О;

кт: ну̀кѣ̀иши М Мут, др̣кѣ̀иши́ Пољ Ком О В;

чк: ма̀чка СГ Ком В Т Ш, ѣ̀ѣ̀мачка̀ Б Ш О;

шк: шкѹла О Мут Т Р, шкѹлскѣ̀ Пољ В Т;

ср: сра̀му̀ша Мут Ком Ј Т, срѐиши́ нек-памѣтнѣ В;

зр: зрѣ̀жо јѣчем Ком, зрѣ̀ла шѣ̀н^нца СГ;

жр: жр̣ѿва̣њ Б К ДБ Р;

чл: чла̀нак Ј Пољ, чла̀нѹци од-ну̀гѹ Ком;

жл: жлѣ̀јей Пољ Ком Мут, жлѣ̀ѹца В Р Ш БТ, жлѣ̀ѹѹѹца О В М Т;

гл: ѣ̀лѹѣ̀ѹња Пољ Ком К, ѣ̀лѹѣ̀ Пољ О Т;

гњ: ѣ̀нѣ̀здо М, ѣ̀нѣ̀здила-се квѣ̀чка;

гн: нај̀ну̀јѣ̀иши ѣ̀ѣ̀ву Ком К, али ж̣ѹ́бар Пољ К;

сн: снѣ̀јек Пољ К В Ј и снѣ̀к, па-е вѣ̀лики снѣ̀к Пољ;

зн: зна̀м-ја ѣ̀ѣ̀ добро Ком, мѣ̀-се ѣ̀дзѣ̀мо Ј;

сл: мѣ̀слим-ја на-ѣ̀ѣ̀ О, пр̣во с̣мѣ̀сли па-ѹ̀ндак рѣ̀ѹци Ком;

зј: ѹ̀зја̀ на-па̀рипа Пољ, али и ѹ̀зја̀шиѹо Ј;

ћк: вѣ̀ћка В Ј Ком, вѣ̀ћѣ̀ак Ком СГ Т Б;

вр: вр̣ѣ̀ѣ̀но К О Т Р ДБ, вр̣^нјеме́ Пољ, врѐмѣ̀на-се мјѐњајѹ О;

тк: мѣ̀ѣ̀ла Ком К Р Ш, мѣ̀ѣ̀лиши́ѣ̀ В Ј;

тљ: с̣мѣ̀ѣ̀лиши́ѣ̀ Пољ Ком СГ;

сц: ѣ̀р̣ас̀ѹци Пољ Ком, ѣ̀с̣ѣ̀ја̀ла дѹ̀ста др̣ѵа̀ Ј;

пшч: ба̀шча О Пољ, ѣ̀ѹ̀шчиѹца, ѣ̀ѹ̀шчиѣ̀ѣ̀ Ком О В;

пшц: д̣јѣ̀ѣ̀шѣ̀ѹца, д̣јѣ̀ѣ̀шѹца Ј О;

штр: *надиш̄риши* Ј В Пећ, *надиш̄ри* сикиру К;
 рн: *равно* Р Мут, *равно* ки-цакло Р;
 мн: *седамнајсӣ*, *осамнајсӣ* Р Ш Т Б О, *помнужисӣ* Пољ О Ком;
 мл: *мла̄и* ки-рџа у подне Ш, *младџӣ* В Ј Т О;
 мд: *седомдџе̄ӣ*, *осомдџе̄ӣ* К Ком О Б Р.

СЕКУНДАРНИ СУГЛАСНИЦИ

м: *џкиџмбар* Пољ О Ј, *џрамбаба* К В, *скџром* свџки дан Т;
 р: *џрџ*, *брџ* СГ К Пољ, *џџкар̄* Ш Р Т Мут Ком;
 н: *џрандјеӣ* Пољ Ком Ј В.

III Део

МОФРОЛОГИЈА

ИМЕНИЦЕ МУШКОГ РОДА НА КОНСОНАНТ

Номинатив — Акузатив јединице

51. Као и у књижевном језику, код именица ове врсте које не означавају жива бића номинатив је једнак акузативу, а код оних које означавају жива бића акузатив је једнак генитиву.

Као потврду истичем ове примере:

а) за неживо, ном. = акуз.: *ка̄мѣн* Ком Ј М Пољ Т Ш, *ила̄мѣн* Ком СГ К Р М, *бӯсѣн* О В Т Р Ком, *ӣрӯмѣн* Т Б ДБ Пољ О, *сӣд̄жѣр* СГ Ком О В Ј, *дан* О Мут Ш Б Т, *са̄ӣ* Р В Ј Пољ Ком О Б, *ш̄лӣва̄р* Ком К СГ О ДБ Т, *ӣра̄мѣн* Т Р М Ком СГ, *ӣдвар* О Мут В Ј Пећ Ш Ком, *ӣра̄ӣ* Пољ Ком О Ш Т Ј, *ӣрумѣнчӣћ* Пољ Ком О Ј Т М, *ила̄мѣнчӣћ* О СГ К Ком Ш Б.

б) за живо, ген. = акуз.: *ц̄р̄ва* Б Ш Т Ком Р Т, *бра̄ва* Пољ Ком О Ш Р СГ К, *сӣна* Ком О СГ Ј М Б, *овча̄ра* СГ Ј Т К Ш Б, *ц̄дра* Т Р Пољ О В М Т, *зе̄ца* Т Ј К Мут О Пољ Ком, *бра̄џа* Ком О Т СГ К В Пољ, *д̄ј̄ве̄ра* СГ К Ком О В Б Ш Ј, *Не̄на̄да*, *Дӯшана*, *Милана* (на читавом подручју овога говора).

в) Именице на *-лац* које задржавају тај наставак у јединици: *ц̄џан^н* Пољ СГ Т О В Ј, *дӯшаман^н* Т М О ДБ СГ, *Лӣчан^н* О В Пољ Ком К, *Ара̄ӣн* О В Ком Т СГ М, *ц̄дбан^н* Ком Пољ О В Т ДБ, али се чује и *ц̄дбан* Пољ Ком О.

г) Именице на *-лац* које означавају вршиоца глаголске радње, а у књижевном језику чувају неизмењено *л* у номинативу јединице и генитиву множине, овде и у тим падежима имају вокал *о*: *кӯӣјиоц* Пољ О В Ј Т, *ж̄џӣоц* Ком О СГ К Ш Б, *бра̄ниоц* Пољ Ком К СГ, *ра̄ниоц*⁵⁶ Ком К Ј Т В О, *ш̄ӯжиоц* О В Пољ Ком ДБ Ј.

⁵⁶ М. Стевановић: Савремени српскохрватски језик I, Фонетика и морфологија, Београд, 1964, I—X + 1 — 696.

Вокализ

52. Најчешћи наставак у вокативу јест *-е*. То су именице са основном на: *д, ш, л, н*.

народе О В Ј Ш Т М Ком, *рдоде* Ком О Пољ В Ј, *сморде* СГ К Т Ш ДБ, *изроде* О М Т Ш Б, *Нѣнаде* Пољ К СГ;

брајше Ј М Ком Т О, *зѣше* Мут Р М Т Р Ш, *старї свѣше* М Ј Пољ СГ К, *Мијаше* Ј М, *кумаданше* Пољ Ком В О;

сдоколе Пољ Ком Ј Мут Р О, *вдле* О Р Пољ Ком ДБ;

чобане Ком О СГ Ј Т, *кајшешане* О Пољ В Пећ Б, *сине* Ком СГ ДБ Ј, *Боддане* Пољ Мут Р, *Милане* Пољ Ј М В, *Србине* Ком В Ј Т СГ, *Јоване* Пољ Ком, *јосиддине* Пољ О В Ј, *ширикане* Пољ Ком О Т.

а) Наставак *-е* имају и именице на *к, њ, х* који се мењају у *ч, ж, ш*:

чдече Пољ Мут Ком О Ш, *вуче* О В Т Ш ДБ, *ујирѣвниче* О В Ш Т, *јресједниче* О В СГ Ком, *ѡмењаче* Пољ О Ком Ш Р;

бдоже Пољ О Ј СГ К, *друже* Ком Пољ Ј Т, *враже* О В Ј Пећ;

*сирумаче*⁵⁷ Пољ Ком О В.

б) Вокатив на *-е* имају именице које се у номинативу завршавају са *-ац*:

сињувче О В Т Р М, *јарче* Ком СГ К Ш П, *мајарче* В Ј О Т Р, *сијарче* Пољ О В Ј.

Вокатив од *зѣц* и *сирѡц* су *зѣче*, *сирѡче* (у свим селима).

в) Именице на *-р* имају наставак *-е* или *-у*:

ддокиуре Пољ О Ком Ј Ш, *Дмијуре* Ком СГ, *дјевере* Пољ О Ј Т П, *мајбре* Ј М О В Р, *царе* В О Ш Т Б Ком, *ддсешаре* Ком Т СГ К, *директоре* Ј Т М Ш Р;

идсиодару Пољ Ком В, *зидару* Ком СГ К, *двчару* Пољ О Ј Т, *лужару* Пољ Ком О Ј, *ддсешару* Пољ О.

г) Наставак *-у* имају и именице на *ђ, ћ, љ, ч, ш, ж*:

Краљу Ђурђу (из нар. песме) Пољ, *Мирковићу* Пољ В, *младшћу* СГ В Т Ш, *учишћу* Ј В М Р, Вукашине *краљу* (из нар. песме) Пољ, *јријешћу* СГ К О Ком Пољ, *драчу* Ком В Ј Р, *кдијачу* СГ В Ј Б, али и *Нужаче кдваче*, (из нар. песме) Пољ, *јдвчачу* Ком Пољ В Т ДБ, *Милошу*⁵⁸ Пољ Ком Ј Р, *Кулашу* (име коња) Ком, *јужу* Пољ О СГ Ј, *мужу* Ком О В.

⁵⁷ Тако је и код Дешања. М. Дешањ: Западнобосански ијекавски говори, СДЗ, књ. XXI, 1976, 1–316 (са 1 + 4 карте), 213.

⁵⁸ Сличне примере бележи и Д. Петровић у Банији и Кордуну (нав. дело, 86).

д) Мали је број именица с вокативом једнаким номинативу⁵⁹. То су:
иџџаџ Пољ О В Ш Б, *иџсаџ* Ком К СГ О Пољ, *дичџаџ* Ком О Ј Т,
јуџаџ Пољ К СГ.

Инструментал

53. Једини наставак је *-ом*, без обзира на претходни сугласник⁶⁰:
крајом Ком Т Р Ш, *мајом* Пољ СГ Т К СГ, *брђом* Пољ О Т Р, *зџло-*
џајом Ком Т Р Ј М;

учиџиљом Ј М ДБ, *маљом* Пољ О В Ј, *убијџо-га с-иџиџиљом*
 Пољ, *бијџо-сом с-иријџиљом* Ком, *муљом* Ј М В;

с-куњом Пољ Р М, *иџњом* В Ј П Т;

дрџнџом Пољ О Ћ Ј, под *јесџнџом* Пољ, *кџџнџом* Ком Ћ СГ В,
сваџијџо-га са-иџиџиџом К, *чекиџом* Т Р О Ј;

коџаџом О В Ћ Р К, *куџа-ми-је пот-кџуџом* Ком, *ораџом* Ј М П,
с-џокривџом О В Ћ Пећ;

Круџв рџџџом *нуџом* О, *јџџом* В Т О Пољ Ком П ДБ Б, *иџџом*
 Ком К Ћ ДБ, *иџџо с-муџом* Ј.

Старије особе уместо *муџ* говоре *чеџ*: *џн-је муџ чеџ* О.

Миљом Пољ В Б Т, *ка(ј)џиџом* О Т Ћ Р, *жиџи с-Миљом* О;
са-луџаџом Б, *дџкиџом* Пољ Ј Ком Ш Т, *џаџом* Ш Т О В, *млиџа-*
џом СГ К Ћ О Ј, *џоџоџаџом* Пољ Ком О Ј М, *џџџаџом* Ј В Ћ Пећ;

зџџом (на читавом подручју овога говора), *вџџом* Пољ О В Ј, *јаџ-*
џом О ДБ Пећ Ком, *замџнџо кџџом* Ком, *кџџи са-џириџом* Пољ, *џиџџ-*
џом Ш Т Р Ћ, *сџџџом* О Ком Р П;

иџџом Пољ О В Ј, *иџџо с-иџиџом* М, *пот-иџиџом* СГ, *џџ-за свџ(ј)и-*
џџом иџиџом Пољ, *нат-иџиџом* Ј М;

зџ-зџџом Ком, *сџџаџом* Пећ Т Ј Ћ ДБ, *јаџом* Ј Т Пољ В.

Локатив

54. Овај падеж редовито се завршава на *-у*:

на-џџу Пољ, *вџџу* Ком Пољ, *на-зџџу* О В Пећ, *дџџаниџо о-џириџу*
 В, *на-џџџу* Пољ, *дичџаџу* В Ћ Ш П, *о вџџу* Г, *џџ-млџу* СГ Р.

⁵⁹ Вокатив без наставка познају и други говори — источнохерцеговачки (Пецо, Г И Х, 115), западnobосански ијекавски (Дешић, нав. дело, 214), а, уосталом, и наш књижевни језик, (Стевановић, Савремени језик, 189—190).

⁶⁰ У „Говору Баније и Кордуна”, стр. 86—87, Петровић, такође, нема примера са наставком *-ем* у инст. једине ових именица; мало је таквих примера и код Дешића у западној Босни (Дешић, нав. дело, 214—215). Професор А. Пецо (Г И Х, 116—117), међутим, наводи примере са оба наставка: *-ем* и *-ом*.

ОБЛИЦИ МНОЖИНЕ

Множински формати -ов- (-ев-)

55. У овом говору постоји већи број речи ове именичке врсте са овим форматом. Овде нема неких облика које наводи др Асим Пецо у свом „Говору Источне Херцеговине” као: данови, грахови, ланови, санови, јарцови (стр. 117), као и они примери са -ов које бележи др М. Дешић: ланцови, бунарова, доктурови (Западнобосански ијекавски говори, стр. 217). Овде се говори *ланци* Ком СГ К Т, *бунари* О В Т Ш, *дџкијуре* Б Ш ДБ К, *јарци* Пољ О В ДБ.

У томе је овај говор ближи говору Баније и Кордуна (Петровић, Банија и Кордун, стр. 87—88).

а) Са дужом множином забележио сам ове речи, које се тако изговарају на читавом терену овога говора:

вдлови, *илујови*, *зџцови*, *вржови*, *зидови*, *жљџбови*, *крџујови*, *крајови*, *свџијови*, *лисџови*, *лаќијови*, *сајијови*⁶¹, *сијдлови*, *брџсови*, *мрџзови*, *сињуви*, *сиџубови*, *дрџујови*, *идљубови*, *врџијови*, *сијџијови*, *иддлови*, *којијови*, *врџови*, *зидковичи*, *јрмови*, *идрови*, *бејијови*, *срџијови*, *идвранови*, *крџијови*.

б) Са краћом множином, такође на целом терену, наводим ове речи: *кључи*, *нуџи*, *јањи*, *сири*, *Срби*⁶², *јарци*, *јуџи*, *мљини*, *бунари*, *сијарци*, *мјесџи*, *мијџури*, *идрбџи*, *међеди*, *зуби*, *дџани*, *мџачи*, *жџуљи*, *кљини*, *мљини*, *нуќији*.

в) Најзад, код неких именица ове врсте забележио сам двојак облике:

рџијови О В Ј Ком, *рџи* Ком Пољ О Б ДБ Ш, *вџкови* Пољ Ком О В Р Т СГ К Б Ј М, *вџи* Пољ Ком Ј М П Р Ђ, *врџијови* Ком О В Т Ш Ђ Б, *врџи* Пољ Ком П Ш ДБ Б Пећ В, *длџијови* Ком О В СГ К, *длџи* Пољ Ком В О СГ, *знџкови* Ком Р Ј В ДБ, *знџи* Пољ Ком О К СГ М, *јуџијови* Пољ Ком В, *јуџи* Ком СГ К Р Т.

Генијив

56. Овај падеж има два наставка, чешћи -а и ређи -и:⁶³

а) *двџуџа* Ш Р Т Ком, *јџрџа* Ком Пољ О В Ј СГ, *дџнџра* О В Т К П, *сињуџа* О В Пољ СГ М, *међџда* В Пољ К ДБ Ш, *илџивџра* П О К Т Б, *ловџа* (на читавом терену овог говора), *вџкџа* (такође у свим местима),

⁶¹ Овај облик подразумева множину сата као предмета, док би се множина од сата као јединице мере за време рекло *сајиј*.

⁶² У овом говору не чује се облик *Србова*, као што наводи Дешић, нав. дело, 217.

⁶³ У овом говору ген. множ. ових именица нема *џ*, као што имају, нпр. ијекавски говори западне Босне, Дешић, нав. дело 219. Он бележи: *динар*, *дулум*, *кујус*, *родишељ*, што се овде не може чути. Са *џ* у говору Баније и Кордуна, ових облика има, иако „спорадично”, Петровић, Банија и Кордун, 89.

кѹмбѡвѧ ДБ Пећ О К Ј, мрѡвѧ Пољ Ком О В Р, ѡвѡвѧ Ком Т СГ Пољ О, врѡвѧ Пољ Ком СГ Т Ш Б, ѡвѡвѧ Ком Пољ О Ј, сѡвѧ М Пољ, ѡвѧ М;

б) сѡвѧ (на целом терену), мјесѡвѧ О Б Т Ш Р Пољ Ком В, ѡвѧ Пољ Ком СГ К Ј М Б, али и ѡвѧ Ком Пољ О К В, ѡвѧ Пољ О Ком СГ, као и ѡвѧ Ком Пољ О В Ј, мѡвѧ О В Пољ Ком СГ и мѡвѧ Пољ Ком Т Ј М, ѡвѧ Пољ Ком О В Ј ДБ.

Дѡвѧ

57. Наставак је -ѡвѧ:

Џдѡм кѹнѡвѧ Пољ, тј. пазити на коње, чувати коње; ѡвѧ Ком Пољ О Ј М, ѡвѧ О СГ К Б ДБ, ѡвѧ Ј Т Р М Ком, ѡвѧ г-дѡвѧ Ком, свѧ ѡвѧ сѡвѧ Ј.

Инсѡвѧ

58. И он се завршава наставаком -ѡвѧ:

Џно-га са-сѡвѧ О, дѡвѧ с-љѡвѧ Пољ, с-ѡвѧ К, дѡвѧ О Ј М Т Б Р, рѡвѧ сѧ с-љѡвѧ и Тѡвѧ СГ, лѡвѧ с-ѡвѧ О, дѡвѧ-с дѡвѧ Б, с-ѡвѧ В, ѡвѧ СГ Р О В.

Локаѡвѧ

59. Има два наставка, -ѡвѧ и -ѡвѧ⁶⁴:

а) на-љѡвѧ Пољ, бѡвѧ у ѡвѧ Ком, мѡвѧ ѡвѧ О, у-ѡвѧ СГ К Ј, на-ѡвѧ М Пољ Р Т, на-дѡвѧ свѧ ѡвѧ СГ, дѡвѧ-ти с-ѡвѧ Ком;

б) по-бѡвѧ О М Ј Т Б Р, по-зѡвѧ Пољ О В Р, у-дѡвѧ Ком Р К Т Р, по-ѡвѧ Пољ О В П, по-кѡвѧ О, ѡвѧ на-кѡвѧ В, кѡвѧ на-ѡвѧ (ном.: ѡвѧ, део ливаде).

в) Ако уз локатив именице стоји неки заменички или придевски детерминатор, он има наставак -ѡвѧ, а именица -ѡвѧ: по-ѡвѧ бѡвѧ Пољ, по-сѡвѧ бѡвѧ Ј, на-ѡвѧ рѡвѧ Ком, ѡвѧ на-ѡвѧ-ѡвѧ кѡвѧ О, у-ѡвѧ кѡвѧ Пећ, у-ѡвѧ сѡвѧ Р.

Напомене о неким именицама

60. Палатализација код ових именица је доследно извршена, па имамо: рѡвѧ Пољ Ј М О Ком, сѡвѧ Ком О СГ М В, ѡвѧ, дѡвѧ О В Т Р, бѡвѧ Пољ О Ком Т Р Ш, ѡвѧ (на читавом терену), ѡвѧ О Ј Т Ком В Р.

⁶⁴ То је наставак старих тврђих основа који налазимо и у овом говору. О овом наставку в. Велић, Речи са деκлинацијом, 123.

Примери непостојаног *a* одговарају онима из књижевног језика, (Стевановић, Граматика схј., стр. 46—47), па се према *чўнак* говори *чўнка* О В Ј Б Ком, тако је и *лвца*, *кдсца* Р Мут СГ К, *исд*, *исј*, *исдм* В Пољ Т Ш Р, *снд*, *снј* К П ДБ О.

Именица *лиџар* овде је женског рода и гласи *лиџра* и мења се као остале именице ове врсте: *лиџрѣ*, *лиџри* Ком Ј Б Т Ш (в. именице женског рода на -а).

Именица *ауџо* овде се изговара *à(в)уџи*, *à(в)уџиа*, *à(в)уџиом* Пољ Ком О Ј СГ.

Мушког рода су и именице *оса* која овде гласи *осињаќ* Ком Ј В О Б Т Р; *ћубар* (на читавом терену овога говора), док се бицикл изговара *бициклин* Ј М, *бацикло* Ком Пољ О, а најчешће се каже *џдчак* Ком СГ Б Ј К В.

ИМЕНИЦЕ СРЕДЊЕГ РОДА

Једнина

61. Као село и *поље* мењају се и именице: *уџсе*, *врџло*, *јаве*, *здравље*: Свеџи *уџсе* В, *цријево*, *цријева* Ј М Б О, оперисан-је од-слѣпѣк *цријева*⁶⁵ Ком, *жуванице*, *жуваница* Пољ Ком, три *жуваница* Пољ, *бјеланице* О СГ Т Р, *сѣлце* В Ј Пољ, *доко*, *џ-оку* П Т, *муре*, *на-муре* Ш Т, *у-рагу-сом* остā прѣ-*здравља* СГ, *док-сом* прѣ-*здрављу* Ј, *уџсом* В О Ј М, како стојџи са-*здрављом* К, *свиџем* сџцом В, пот-*џлџом* Р.

Именице *џиле*, *ждрџебе*, *џеле*, *џвече*, *буре*, *џрасе* имају -*еџа*: *џлџеџа*, *ждрџеџа* Ком Ј Б ДБ О В, *џелеџа*, *џвечеџа*, *буреџа* Ј М Ком О, *џрасеџа* Пољ Ком В Ј Б, *џрасеџом* О В К П.

Номинаџив, акузаџив и џениџив множине

62. Именица *џоведа*, као што сам навео, овде има гласовни лик *џвече*, а у множини гласи *џведа* (на целом терену овога говора), *кд-џвѣдā* В О Т Б Ком, *чўвā џведа* Пољ.

а) У функцији множине поменутих именица средњег рода на-*с-еџа* јављају се колективне именице на -*ад*: *џлџаџи* Пољ Ком К Ј Р Т (али и *џлџи* Пољ Ком О В), *ждрџџаџи* Ком О Ј М В Р Т Ш, има два *ждрџџаџа*, Пољ, *џлџаџи* О Пољ, прѣдā-с телāt Ком.

Од именице *џеле* ном. мн. овде још гласи *џевоџи*, тако је и *џевоџā*, *џевоџе* . . . (у свим селима).

б) Именице *џчи* и *џџи* у генитиву множине имају -*џу*: *џчиџу*, *џџиџу* (на читавом терену), *џчиџу-ми* мўјиџ Пољ.

⁶⁵ Код Дешића је забележен облик *црвџаџа* (Дешић, Западнобосански, 224).

в) Плуралија тантум *илећа*, *и́рса* овде гласе: *илећи* и *и́рси*, генитив је *илећи́*, *и́рси́*, затим је *илећима*, *и́рсима* (на читавом терену).

Дайив множине

63. Завршава се на *-има*: *йдѣм и́вед^ама* Пољ, *к-и́ѣ(в)оц^ама* Ком, *јањцима* Ј М Б Р В, *и́йл^аћима* Т Р. Облици на *-ад* такође имају овај наставак: *и́рса́дима* Пољ Т Б, *ждрѣба́дима* Ј Пољ К О СГ.

Инсѣрументѣал множине

64. Има наставак *-има*: квѣчка *с-и́йл^аћима* О, свѣтѣ-ме *с-вра́ишима* Ком, *с и́рсима* Ј М Т, *нава́л^али с-и́рса́д^ама* В.

Локаѣив множине

65. Наставци су *-има* и *-ије*:

а) на-*ја(ј)има* Пољ Ком О Ј, *у-и́дљима* СГ К Ком О М, на-*дрѣима* В М Т Ш П, на-*и́рс^ама* Ј Т Р Мут, *у-њедрима* Пољ О Ком Т Р, по-*мјес-и́ишима* О Ј ДБ Пећ Ш, *у-срѣцима* Пољ Т Р Б;

б) по-*ребријѣ* Пољ Ком О, *у-дрѣвијѣ* Ком, по-*и́дљвијѣ* Ј, по-*жѣишијѣ* М, (в. локатив им. мушког рода).

Најомене о њојединим именицама

66. Именица *доба* се не мења. Говори се *уно́ дѣба* Пољ, *пѣпасно́ дѣба* Ком, *кѣѣ-је дѣба* да́на В, *лѣтно́ дѣба* Ј, *ну́ннѣ дѣба* Пољ.

Именица *звѣре* мења се као и друге именице на *-е -еиша*: *звѣреиша*, *звѣреишу*, *звѣреишом* Пољ Ком О.

ИМЕННИЦЕ ЖЕНСКОГ РОДА НА *-а*

Вокаѣив јѣднине

67.а) Двосложна лична имена с номинативом под дугоузлазним акцентом имају вокатив на *-о*: *Ка́ио* Пољ, *Пе́ро* Ком Пољ, *Са́ро* О, *Да́ро* СГ, *Си́во* К О, *Бу́жо* М, *Бу́ко* В, *Ми́ро* Пољ О, *Ра́до* Пољ Т, *Си́ано* Р, *Цу́ко* Р, *Сми́ло* Б, *Са́во* Мут, *Ма́шо* В, *Зо́ро* Ј, *Дра́ио* В.

Наставак *-о* имају и друге именице као: *жѣно* О, *сѣсѣро* мѣлѣ К, *цѣро* В, *и́ријо* Т, *снашо* Р М.

б) Ако двосложна лична имена имају у номинативу дугосилазни акценат, вокатив је једнак номинативу:

Милка Ком О Пољ Ј, *Бџрка* Ком, *Сидџка* О, *Сиданка* Ј, *Савка* Ј В, *Зџрка* ДБ Б Ј, *Смилка* В.

в) Тако је и код именица на *-ица* као и код других двосложних и вишесложних именица:

Мил"ца П Пољ М, *Сид(ј)ца* Ком, *џбан"ца* Ј, *Љубица* М П Т, *џиш"ца* Пољ, *џријеџелица* Пољ Р, *Дан"ца* Т Р, *Марица* Пећ, *учиџел"ца* Т Р Ј;

Смиљана Ј, *Марија* Р В, *друџарица* Пољ, *џоџдија* Ком.

Генитив множине

68. Завршава се на *-а*⁶⁶: *клуџа* Ком Пољ Ј К, *џдџна* Т Р Б ДБ О Пољ, *сидџна* О В Пољ Р Мут, *свџије њџџа* Т, *сидџра* Пољ Ком Т Р Б, *шиџла* Р М Ј Ш Б, *џџрџа* Ком О В СГ Ј, *џџра* СГ К Т Р Ј Пољ, *лџџа* Ј М Т, *лџџа* Пољ Ком, *кџрџа* Т Ш Б Пољ Ком, *џџа* Пољ О Ком; *свџџа* Пољ Ком К, *сџџа* СГ Ком Пољ Р, *сидџџа* Ком К О, *слуџџа* Пољ Ком Ј;

*џџа*⁶⁷ Ј М В Пољ Ком Б Т, *џџа* О В СГ Ком К, *сџџа* М Пољ Ком О, *џџа* Ј М ДБ П О, *џџа* В О СГ Мут Б, *сџџа* Пољ Ком О Ј Т Р, *мџџа* Ј В О П Пољ, *џџа* О К В Мут М П, *џџа* Ком Пољ В О Ј Т, *кџџа* О В Т Р Ком СГ, *мџџа* В Т О Р Пољ СГ, *џџа* Т Р П Б ДБ К, *лџџа* Ком Т Р Б В СГ.

Изузетак су именице *рука* и *џџа* које су задржале стари облик дуала на *-у*: *џџу*, *руку* (на читавом терену овог говора).

Датив и инсџрументџал множине

69. Оба ова падежа имају стари наставак инстр. пл. *-ми*:

џџем к-џџами и *кџџами* Пољ, *куџами* Ком О СГ В, *руками* О В Ј М, *џџами* Мут Ј М Т Ш, *џџами*, *мџџами* Пољ Ком О, *џџами* Ј О Т Р, *џџами* Пољ О В Ј Т, *мџџами* Ј В Мут П, *џџами* Пољ О СГ К, *џџами* Ј М Ком О; са-свџџиџем *руками* Ком, са-кџџами Ј Т М, са-џџами О Пољ, са-џџами О В Т Р, са-сџџами Пољ Ком, џџе-џе

⁶⁶ По овом се овај говор доста разликује од штокавскојџекавског говора запад. Босне, где у ген. множ. ових именица имамо, поред наставка *-а* и наставак *-и*, а код једног броја наставка нема (Деџић, нав. дело, 229—232).

⁶⁷ Појаву непостојаног *а* познају и други сродни говори, матични — источно-џерџеговачки (Пеџо, 124—126), западнобосански (Деџић 229—231), Говор Баније и Кордуна (Петровић, 94) и др.

с-цѹрами О, з-ѣрѣнами ДБ Б, љѣчи-се с-ѣрѣвами Пољ, з-ѣлѣвами О, плѣтѣ с-ѣѣлами В, з-жѣнами Пољ Ком, једѹ са-жлѣцима Ј, кѹпѣ сѣјено з-ѣрѣб-ѣлами Пољ.

Локаѣив множинѣ

70. Има два наставка *-ами* и *-а*:

по-кѹћама Пољ, по-нѹѣма Ком О, по-рѹкама СГ, у-рѹкама Р Ј, по-нѣћвама О Пољ, по-ѣрѣнами В М, на-ѣлѣвами ДБ, ѣдѣ у шлѣѣма Пољ, пѣ-шумами О Р М, ѡ-цѹрами Пољ О, пѣ-бараму Мут Ј, сѣјено-ѣ ѹ-ѣѣлѣма Пољ, ки-на-ѣѣлама Ком;

у-лѣвода Пољ, пѣ-нѣва Пољ В, по-сѣрѣна Ком, пѣ-шума О, ѹ-нѣва В, ѹ-бара Мут О Пољ, ѣдѣ ѹ-ѣѣна Ј, ѹ-кѹћа Р, ѹ-шака СГ, пѣ-шума Пољ, у-чѣраѣа К Р Б П;

Осим овог наставка, именице *рѹке* и *нѹѣ* имају у овом падежу и стари облик дуала, па се такође говори на-рѹкѹ Пољ В Ј К, на-нѹѣ Ј СГ Ком О, пѣ-нѹѣу Ком О Т М, по-рѹкѹ Пољ Ком Р Ј.

ИМЕНИЦЕ ЖЕНСКОГ РОДА НА СУГЛАСНИК

Инсѣрументѣал једнине

71. Има наставак *-и*:

мѣсѣи О Ком Т Р Б Ш П, намазѣно с-мѣсѣи К, нѣри Ј М О В Пољ, ѣдѣ са-свѣѣом нѣри Пољ, кѣри Ј Т Р СГ В, чѣри О Ком Т Р Ш, мѣсо с-кѣсѣи Ком.

Генѣив множинѣ

72. У овом падежу наставак је *-и*:

кѣсѣи Пољ О Ј М СГ Б, нѣзинѣ нѣри О, рѣчѣи Т Р Мут, сѣвѣри Пољ Т СГ О К, нѹћѣи Ком В, ѣѣпѣи нѹћѣи Р.

Изузетак представљају именице *ѹш* и *кѣкѣи* које имају наставак *-ију*: ѹшију СГ Т К Ком О Пољ, код-ѹшију В, вѣлѣкѣи ѹшију Б, код-шију ДБ П Т Р О, мујѣи кодѣију Р.

Дѣив, инсѣрументѣал и локаѣив множинѣ

73. Наставак је *-има*: у-кодѣима Ком О СГ, ѣно ѡринѣ у-кодѣима Пољ, са-кодѣима О В Ј, ш-нѣримаму Ком О Т Ј, ѡ-нѣримаму Ј Т М В, са-свѣѣјѣм сѣвѣримаму В.

Колективне именице на -ад

74. У лексичком фонду овог говора постоји добар број ових именица. Ево оних које сам чуо:

ийла̄ий Пољ Ј В Т Р, *чѣља̄ий* Ком О Р СГ, *йр̄ас̄а̄ий* Ј М Ком О Мут, *ий̄ла̄ий* Ј Пољ СГ О, *кљус̄а̄ий* Ком Пољ Мут Ј, *бѹ̄ја̄ий* Ком СГ Пољ Ј М, *иш̄ӣен̄а̄ий* Ком Пољ ДБ Пећ Ш, *сй̄роч̄а̄ий* Ј В О Пољ К Р, *бур̄а̄ий* М Т П Ш Ком, *јар̄а̄ий* В О Р М Ш, докон п̄дп и-*јар̄а̄ий* крсти, народна пословица Пољ, *ма̄тар̄а̄ий* Ј М П В, *мдр̄б̄а̄ий* Пољ Ком К Ј Б, *мум̄ча̄ий* Пољ К М О В, *мѹ̄ла̄ий* О Пољ Р.

У јединици, ове именице мењају се као и друге именице женског рода на сугласник, а у дат., инстр. и локат. множине имају наставак -*има*, ређе -*ије*.

У-*бур̄адима* Ком В Ј Мек, с-*йр̄ас̄адима* О В Т, нѹс̄е в̄ду на-*ма̄тар̄адима* Ј, на-*ма̄тар̄адӣје* Кур, са-*сй̄роч̄адима* В, међу *ий̄ла̄адима* Ком, *йд̄е к-иш̄ӣен̄адима* Пољ, в̄да-е у-*бур̄адӣје* Кур.

Найомена

75. Именица *ма̄ийи* овде гласи *ма̄ий̄ер*; у јединици има књижевну парадигму, а у дат., инстр. и локат. множине има стари наставак -*ами*. П̄ита̄ј ма̄тер̄е Пољ, оде к-ма̄тери, Ком, д̄ошл̄а-е с-ма̄тер̄ом В, на-са̄јам д̄олазе̄ с-ма̄терами Ком.

Именица *йоно̄ћ* изговара се *й̄ӯнӯћи* Пољ О В Ком СГ, б̄ило-е *й̄ӯнӯћи* кад-је д̄ошл̄а Пољ.

ИМЕНА НА -о

76. Са овим вокалом на крају овде имамо два типа имена:

а) Имена са дугоузлазним акцентом, као што су *Буро*, и она се мењају као именице женског рода на -*а*.

Буре, *Бури* Пољ Ком Ј, *Буро* вок., *йдем* з-*Бур̄ом* Ком, *Сив̄ево* Т Р М, о-*Сив̄еви* В Ј, *Вѣло* Ком, *Симо*, о-*Сими* О, *Лазо* вок. Кур, *Сев̄ӣе* ген. СГ Ј, *Мӣно*, *М̄ӣно* вок., *Мӣћу* ак. Пољ, *Нико* (хипок. од Никола), *Ниси* Р Ј, ај с-*Ник̄ом* Р, *Пе̄ро* вок., *Пе̄ри* ДБ, *Дӯјо* (хипок. од Душан) Пољ.

У Комићу сам забележио вок. *Боре*, иначе је у другим местима *Боро* Ј К Пољ.

б) Имена са друкчијим акцентом, а она се мењају као именице мушког рода на сугласник:

Бранко, *Бранка* Ком, о-*Бранко* Ком, *Здравко*, *Здравку* дат. К, *Марко* о-*Марку* Ком, *Славко*, са-*Славком* Ј, *Гђјко*, *Гђјка*, з-*Гђјком* Пољ; *Желько* *Жельку*, са-*Жельком* Ј, *Велько*, к-*Вельку*, *Велько* вок. Ком; *Душко* Ј В, б̄й̄ј̄о-сом ко(д) *Душка* СГ.

ИМЕНА НА -е

77. И ова се имена мењају као именице женског рода на -а:

Миле, Миле вок., с-*Милѣм*, о-*Мили* Ђ, *Дане, Данѣ* ген., *Дане* вок. Пољ, *Мане, о-Мани* Ј, код-*Манѣ* Ј, *Раде, Раде* вок., с-*Радѣм* К, *Владе, Влади* Т, казива-ми-је *Владе* В, *Сѣсе, Сѣсе*, вок. В Ј.

ИМЕНА НА -а

78. Ова имена мењају се као именице женског рода на -а:

Мића, Мићѣ, с-*Мићѣм* Ј, *Нића* (хипокор. од *Никола*), *Нићи, Нићу* Пољ, *Сѣва, Сѣвѣ, Сѣви* Ком, *Тѣма, Тѣму*, ак. О, *Ница, с-Ницѣм, о-Ници* Ј.

Такође се може чути мањи број имена на -ица:

Лукица (од *Лука*), *Тѣмица* (од *Тѣме*, тј. *Томо*) *Јѣвица* (од *Јѣво*) М К О Т П М, *Сѣвица* (од *Сѣва*). Сва ова имена на -ица имају пејоративну нијансу. Њихов вокатив једнак је номинативу, што важи и за тип *Мића* и *Тѣма*.

Пејоративни су и *Пѣва* за име *Пѣшар* Пољ Ком, *Прле* (такође од Петар) Пољ Ком.

ЗАМЕНИЦЕ

ЛИЧНЕ ЗАМЕНИЦЕ

79.а) Н. ја	ти	
Г. мѣне, ме	тѣбе, те	сѣбе, се
Д. мѣни, ми	тѣби, ти	сѣби
А. мѣне, ме	тѣбе, те	сѣбе, се
И. мнѣм	тѣбѣм, тебѣм	сѣбом, себѣм
Л. мѣни	тѣби	сѣби
б) Н. ми	ви	
Г. на̀с, нас	ва̀с, вас	
Д. на̀ми, нам	ва̀ми, вам	
А. на̀с, нас	ва̀с, вас	
И. на̀ми	ва̀ми	
Л. на̀ми	ва̀ми	

Као што се види, парадигма једине блиска је књижевној. Облици *шебом* и *себом* су ређи и јављају се кад заменички облик није под акцен-

том: *йдѣ зă-шѣбѣм* Пољ, *повѣди-га сă-себѣм* Ком. Иначе је: *нека-га с-шѣбѣм* О, *узми-га сѣбѣм* Ком, *стаја-е с-шѣбѣм* Ј, *йша-е сă-мнѣм*⁶⁸ П.

У множинској промени види се сталност старих инструменталских форми у дат., инстр. и локативу. Од старијих људи, које и сматрамо званичним представницима дијалекта, нисам чуо облик *нама*. Он се може чути код млађих особа. Зато ћу се ограничити на навођење изворних примера: *ѣто-й к-нѣми*, В, *ѣј к-нѣми* Ј, *дѣша-нам-је* Ђуро О, *с-вѣми* Ј М Б, *с-нѣми* В Т Р Ком, *вѣла-вам*⁶⁹ на свѣму Мут.

Парадигма 3. лица:

в) Н. ѣн	ѣно	ѣна
Г. ѣѣга, га		ѣѣ
Д. ѣѣму, му		ѣѣј, јој
А. ѣѣга, га, ѣ		ѣѣ, је
И. ѣѣм, ѣѣме		ѣѣм
Л. ѣѣму		ѣѣју
г) Н. ѣни	ѣна	ѣне
Г.	ѣй, ѣи	
Д.	ѣѣма, им	
А.	ѣй, и	
И.	ѣѣма	
Л.	ѣѣма	

Навешћу неколико примера: *натѣваријѣ свѣ нѣ-њ* Пољ, *рѣци-му* нек-дѣѣ Ком, *рѣци тѣ ѣѣму* Б;

Да-нѣ бѣ ѣѣ . . . М, *нѣк-јѣј бѣдѣ* В, *свѣ-ѣе тѣ нѣј*⁷⁰ К, *пѣздравѣ-је* Мут.

Йдѣм ш-нѣма В, *вѣдијѣ-сом-й*⁷¹ Пољ, *рѣци-му да-сом-дѣша* Ком, *пѣшти ѣй на-мѣру* ДБ.

Остале именичке заменице

80. У овом говору употребљава се само облик *шѣѣ*, а не шта: *шѣѣ-си-ми дѣѣнијѣ* Пољ, *шѣѣ-ш ѣзѣти* Б, *шѣѣ-е ш-нѣм* ДБ; *шѣѣ-си дѣша* Ком, *шѣѣ-те нѣмѣ* Ј.

⁶⁸ В. Петровићево *мноме*, Банија и Кордун, 98.

⁶⁹ У источнохерцеговачком је ту често *ви*, Пецо, 132; тако је и у другим херцеговачким и црногорским говорима.

⁷⁰ Овај говор не зна за облик *нѣјзи*, који је карактеристичан за наше јужне говоре, а који бележи Петровић, Баније и Кордуна, стр. 98, и Дешић, Западнобосански, 134.

⁷¹ Код Пеце (ГИХ, 135–136), налазимо интересантну слику у ген. и акуз. множине трећег лица. Наиме, поред енклитике *и* има и няз других енклитичких облика који су страни говору Удбине и другим личким говорима озога типа. То су: *их*, *ик*, *јиј*, *јих*, *хи*, *хиј*, *хин*.

Поред *ишиѝа* чује се и *ишиѝо*: нè-би-ли дѡбијѡ *ишиѝа* Пољ, зѡвѡр-је *ишиѝо*, тј. заувар је бар нешто Ком.

Такође, поред *свѡишиѝа*, спорадично се јавља *свѡишиѝо*: ѡн свѡишиѝо знѡ СГ.

Уместо *свѡко* овде се говори *свѡк*⁷²: *свѡк*-је тѡ вѡдијѡ О, тѡ *свѡк* дѡлази М, њѡгов-је *свѡк* дѡбар В.

Иначе се говори: кѡ, њѡко и њѡишиѝо, њѡко и њѡишиѝа, на читавом терену овога говора.

ПРИДЕВСКЕ ЗАМЕНИЦЕ

Присвојне заменице

81. Од заменица *мој*, *иѡвој*, *свој*, овде имамо само сажете облике⁷³:

Муѝа Ком СГ К Б Т Ш Ј, *мѡѝ* В Ј Пољ О К СГ *мѡм* Пољ Ком О В Т П, *мѡме* Ком О Пољ П, *иѡвѡк* Ком К Ј М Мут Пољ, *иѡвѡме* Пољ О В, *иѡвѡм* Пољ Р М Б, *свѡѝа* Ком О В Мут, рѡци тѡ *свѡм* ѡѡи Пољ.

а) Код ових заменица имамо наставке старих тврдих основа, и то у инструменталу јединине, м. и ср. р., генитиву, дативу, инструменталу и локативу множине.⁷⁴

Пред-*мѡ(ј)иѡѡм* зѡдом Пољ, крај-*мѡ(ј)иѡѡ* кѡѡѡ Ј, с-*мѡ(ј)иѡѡм* брѡтом Ком, с-*иѡвѡ(ј)иѡѡм* ѡѡѡм В, с-*иѡвѡ(ј)иѡѡм* синѡвима М, с-*иѡвѡ(ј)иѡѡм* кѡѡѡма О, по *иѡвѡ(ј)иѡѡм* ѡѡѡма Т; са-*свѡ(ј)иѡѡм* дрѡштвом Ј, са-*свѡ(ј)иѡѡм* ѡвѡцима П, ѡ-*свѡ(ј)иѡѡм* ѡѡрима Ј, *свѡ(ј)иѡѡ* кѡмѡѡѡ.

б) За означавање припадања јединки 3. лица женског рода употребљава се *ѡѡзин*, *ѡѡзина*, *ѡѡзино*:⁷⁵

ѡѡзин рѡбац Пољ, *ѡѡзин* прѡслук П, *ѡѡзина* кѡкљѡ СГ, *ѡѡзина* мѡтѡр Ј, *ѡѡзино* блѡго, тј. стока О, *ѡѡзино* вртѡно Ком, *ѡѡзина* брѡѡа Т, *ѡѡзине* цѡпелѡ Мут.

в) Код заменица за означавање припадања већем броју лица интегритетна су два облика:

1) Множински облик средњег рода *наше* овде увек гласи *нѡшо*: *нѡшо* брѡѡно О, *нѡшо* жѡто Ком Пољ В, *нѡшо* блѡго М, *нѡшо* дрѡвѡѡ В.

Тако је и: *вѡшо* сјѡме П, *вѡшо*⁷⁶ сѡјѡно Пољ, *вѡшо* дрѡвѡѡ СГ; *нѡшоѡ*, *вѡшоѡ* Т Ком Пољ К, *нѡшом* брѡту П Ј В М.

⁷² Тако је и код Дешиѡа, Западнѡбѡсански, 245; Пеце, ГИХ, 137 и Петровиѡа, Банија и Кордун, 99.

⁷³ Код Пеце имамо и „несажете” облике (ГИХ, 137), двојака је слика и у Банији и Кордуну (Петровиѡ, нав. дело, 99.)

⁷⁴ Ове наставке чувају и други сродни говори, што потврђују и Петровиѡ, Банија и Кордун, 99, Дешиѡ, Западнѡбѡсански, 246. Тако је и код Пеце, ГИХ, 137.

⁷⁵ Никад се овде не употребљава облик *ѡѡн*, као што налазимо код Пеце (ГИХ, 138), где има и: *ѡѡн*, *ѡѡне*, *ѡѡно*.

⁷⁶ Тако и код Петровиѡа, Банија и Кордун, 100.

2) Уместо облика *њихов, њихова, њихово* овде се говори: *њијев, њијева, њијево*:

њијев дѠ К, *њијев* Ѡкрајак, тј. ливада Ком, *њијева* кѸћа О, *њијево* благо Ј, *њијево* жѸто Б,

Тако је и: *њијев*и вѠлови П, *њијеве* краѠе Мут, *њијеве* овце ДБ.

Никада се не јавља *њин, њина, њино*.

И све ове заменице, такође, имају наставке старих тврдих основа у већ поменутиим падежима:

код-*нашијѧ* кѸћа Пољ, по-*нашијѧм* њѸвами Б, *у-нашијѧм* Ѡвцама Ком, ш-*њијѧвијѧм* цѸрама Б, *њијѧвијѧм* кѠсцима К.

Показне заменице

82. Показне заменице у овом говору разликују се од књижевног језика у 3. лицу једнине и множине, која овде гласе: *унај* Ком О, *унај* клѧн"ћи О, *унај* дѸчак Ј, *унај* раст"ћи СГ, *унај* камѧн В;

уна цѸра Т, *уна* школа ДБ, *уна* жена Пољ, *уна* шљѸва Т, *уна* кѠш Ком, *уна* кѸћа Б, *уна* њѸва С;

уно пѸле Пољ, *уно* неѠбо О, *уно*-е прасе вѧлико СГ, *уно* паѧшче Пећ, *уно* магаре Ј, *уно* кѠсиште Мут;

уни лѸди К, *уни* дѸчаѸи Т, *уни* зѸдови Ш, *уни* вѠлови Ј, *уни* раст"ћи Пољ, *уни* клѧн"ћи Ком;

унѧ жѧне Пећ, *унѧ* Ѡвце СГ К.

а) Показне заменице за каквођу овде имају следеће гласовне ликове: једнина: *вакѸ* чѠек О, *вакѠ*и дрѸга ѧесом Ѹма Пољ, *вака*-се не-рађа Ком, *вакѠ*ј-је Ѹвјѧк дѠбро В, *вакѠ* прасе Б;

шаки вајѧ дѠбро прѠђѧ Т, штѠ-си *шака* К, *нака* њѸва Ј, *накѠ* дјѧте нема њѸко Пољ.

множина: *вакѸ* кѠсци Пећ, *вакѧ* Ѡвце Ј, *вакијѧ* јаѧѧѸа В, *вака* пѸлаѧ Ш, *шаки* Ш Б Т Ј, *шака* Ком О В, *шака*-се Ѹжѧт Ѡје плѧтѸ М, *наки* К Пољ, *накѧ* М Мут, *нака* дјѧца Т Б.

б) Показне количинске заменице овде гласе: *вѠликѸ* Ком О, *Ѡ(в)ликѸ* Пољ В, *Ѡ(в)лика* Ј, *Ѡ(в)ликѠ* Б Ш, *вѠлокѠ* благо Пољ, *шаѠликѸ* пѸл"ћи Ком, *ушликѸ* П Мут, *ушликѠ* Ком П О В;

(в)ликѸ Ј М Б, и *Ѡ(в)ликѸ* Пољ Ком О, *Ѡ(в)лика* стѠка В, *ушликѸ* СГ К Ком, *нушликѸ* Ј Мут, *ушлика* брѠа Пољ, *нушлика* прасѧт П Пољ Ком О.

Односно-уишине заменице

83. Заменица *чији* гласи *чи*: *чи-си-ти* Ком, *чи-су* њнб кѹњи О, *чи-је* њн В.

Облик средњег рода је *чијѡ*, *чијок* Ком Т РВ Мут.

Иначе се говори: *кѡ(ј)и* В Б Ј М Пећ, *шиѡ* Б Ј Пољ Ком СГ. Тѡ-е њнѡј *шиѡ-тѡ* тражиѡ Ком.

Изједначен је облик једнине и множине заменице колики, која овде увек гласи *кѡликѡ*, а никада *колик*: *кѡликѡ-е* нараста О, *кѡликѡ-ти-је* син Ј, *кѡликѡ-е*, а ништа не-зна Пољ.

Неодређене заменице

84. Од књижевне форме овде се разликују заменице нечији, нечије, које гласе *нѡчи*, *нѡчијѡ*.

Заменице некакав, некаква, некакво овде гласе: *нѡкав* Пољ Т К Б СГ, В, *нѡква* К Ком Ј Мут П Т, *нѡкво* Ј М Ком Пољ В О СГ, *нѡкви* Пољ Ком Т О В К Ј, *нѡкве* Ком Пољ О Т Ш Мут, *нѡква* О В Ј Т Ш Б ДГ. Ретко се могу чути књижевне форме некакав, некаква и сл.

Говори се *нѡколка*, *нѡколко*, *нѡколке*: *нѡколка* дана Ком, *нѡколка* пѡ-лета О, *нѡколка* дрвета Пољ, за-*нѡколко* дана Ј, има њн *нѡколко* ћери Мут, *нѡколко* љѡди Б, прѡдѡ-сом *нѡколко* јањаѡа Пољ, *нѡколке* њиве Ј, *нѡколке* ѡвце П.

Одричне заменице

85. Заменица никакав има гласовни лик *никав* Ј М Б Т Ком В, *никав* њн није ѡбек В, *никѡѡ* ја Николу не-знам Т; тако и *никава*, *никво*, *никве*, *никви*.

Одрична заменица ничији гласи *ничи* Ком Ј О В Пољ СГ К. Средњи род је *ничијѡ* В О Ш Б Р, тѡ није *ничијѡ* Пољ.

Оишине заменице

86. У овом говору често су у употреби заменице: *кѡ(ј)и* било Ком Пољ О, *чи* било В Ј, *чијѡ-било* Ј, *сѡѡчи* О В Т Р Мут, *кѡ-му* и-драѡо СГ, *кѡм-било* Пољ, *шиѡ-било* да-било Ком, *сѡм-сѡмѡѡи* Ј Т Мут О.

ПРИДЕВИ

87. У овом говору придеви с основом на предњонепчани сугласник имају вокал *о* у ном. јд. ср. р. и -ок, односно -ѡи у ген. м. р.

а) *јањећѡ* мѡсо Пољ, *ѡрасећѡ* кѡрито В, *дјећѡ* ѡдјѡло Ј, *најљейшѡ* М Мут Ш Р, *највећѡ* дрво К, *дѡбљѡ* дрво М, *слаћѡ* нег-мѡт СГ, *кѡкѡшијѡ*

пѣрје Ј В, *сѣдаријѡк* сѣна П, *мањѡк* чѡска Б, *сунчанијѡ* дѣна њѣсам вѣд^ала Пољ, *здравијѡ* ѡд-њѣга нѣма Ком. У дат. и лок. наставак је -ом: *мањѡм*, *љѣишѡм* К Мут В О, *о-највѣѡм* Пољ Ком, *ѡ-дѣбѡм* дрвѣту В Ј Т Ш.

б) Придеви типа *божији*, *-ија*, *-ије* и компаративи овде имају наставке *-и*, *-ија*, *-ије*.⁷⁷

бѡжѣ чѡече П, *бѡжија* мајко Ј, *кокоши* врат, *кокошија* јува, *кокошијѡ* мѣсо О, *слаби* Ј Р Т, *слабија* нек-ја В, сѣв-је *вражѣ*, тј. духовит СГ, *мришѡ* Т ДБ Пећ *милија* Р Ј О, *вучија* стѡпа Пољ, *ѡвчијѡ* мљѣко Ј, *вишѡки* Т Р, *највишѡкија* Пољ, нѡви Пољ Ком.

Компаратив од кратак редовито је *краћѣ*, а облик суперлатива *најкраћѣ*.

Тако је и *слаћѣ* Ј К СГ, *млаћѣ* В О Ћ Т.

Компаратив од сув и глув стално је *сувљѣ* и *ѣлѡвљѣ*, а од висок је увек *вѣћѣ* Т Б ДБ Пећ П, никад није вишљѣ, што бележи Пецо, ГИХ, стр. 143.

Придеви здрав и чист у компаративу гласе *здрави* Т О В Ком Ш, *чишѣ* Ш Б Т Пољ Ком.

Компаратив од прост, лак, строг, гласе: *ѡдѡсѣ* Ком О Т Ш Р, *лакши* Пољ О Ј М Мут Б, *сѡдѡжѣ* Ком К О Т.

Уместо дуг најчешће се говори *ѡидѡчак* Ком Пољ О В Ј СГ К, а компаратив је увек *ѡвљѣ*.

Компаратив прилога далеко и радо овде је *ѡвљѡ* О В Ј Пећ П, и *раћѣ* Пољ Ком Р К В Б.

в) Нема алтернације по П палатализацији у облицима придева. Тако поред ном. једн. м. рода *јѡк* имамо ном. множ. *јѡки* О Ј Т Б ДБ Ком, тако је и: *ѡднѡк* Р Пољ В О Ј, *ѡднѡки* Ш Р Мут П Т, *ѡвѣк* Пољ Ком СГ К Ј, *ѡвѣки* О В Ј Т Ш Р.

г) Као и заменице тако и придеви, у инстр. једине и ген., дат., инстр. и лок. множине, имају наставке некадашњих тврђих основа:

С-јѡкијѡм чѡеком Ј, *раднијѡм* дѡном П, *нѡшијѡ* дѡчѡка Пољ, *ѡвѣкијѡ* љѡдѣ О, *младијѡм* шљѣвама Ком, *с-ѡѣшѡкијѡм* мѡкама М, *са-сѣдаријѡм* љѡдима ДБ, *ѡвѡзнијѡ* рѡкѡ Р, *о-нѡшајѡм* жѣнама В.

д) Придеви на -ов и -ин имају у косим падежима наставке оба вида:

1) неодређени: *ѡѡкова* пања Пољ, *дрѡнова* коца Ком, *сѣричѡва* капѡта Ј, код- *Иванѡва* вра Ком Мут, *Нѡкол^ана* дѡла О, *Мѡрина* брѡта Пољ, *Ђѡрина* ѡвѡта Ком.

2) одређени: *њѡѡѡк* шѡшира В, *Нѡћѡниѡ* ѡкрајѡка Пољ, *Мѡл^анѡме* зѡту П, *Мѡринѡк* чѡска Ј, *ѡѡѡнѡѡ* сѣна К, *ѡѡѡво* дрѡво Пољ, *кѡѡѡѡ* лѡст О, *ѡѡѡѡ* штѡп К.

⁷⁷ Источнохерцеговачки је богатији овим наставцима; Пецо, ГИХ, 142—143, наводи три: *ији*, *ји*, *и(божији, кокошији, божи)*.

Посебно помињем облике као:

О-*Пешровдѣну* Пољ Ком В Ј, о-*Ђурђевдѣну* СГ К Пољ Б ДБ, по-*Ивандѣну* О Ј Ком.

БРОЈЕВИ

88. Број *ѣдан* има читаву придевску промену: *вѣдијѣ-сом ѣднѣк* вѣка Пољ, *ѣдѣм к-ѣднѣм чѣеку* Ком, *с-ѣднѣјѣм чѣеком* В.

а) Бројеви *дѣа* и *ѣриј* сачували су деклинацију и с предлозима и без њих:⁷⁸

дѣајѣ Ком Пољ К СГ Ј Т Р, *дѣама* Пољ О В Ј Б ДБ Ком, ѣ-њима *дѣама* П, ш-њима *дѣама* Ком К, ѣ-њима *дѣама* Пољ, *дѣијѣ* О В Т Ш Пољ Ком К;

ѣријѣ Ком О Ј М ДБ Б, *с-ѣријима* Ј О В, ѣјима *ѣријима* Пољ. Оба ова облика могу важити за сва три рода.

Често се, међутим, бројеви *дѣа*, *дѣије* и *ѣриј* не мењају уз предлоге.⁷⁹ Ево и примера којим се то потврђује: *ѣдѣ с-ѣриј* жѣне Пољ, ш-њѣ *дѣа* Ком, *привѣзѣа сѣ-дѣа* кѣнопа О, *вѣле с-ѣриј* пѣрошка Ј.

Постоје бројеви *ѣбадѣа*, *ѣбадѣије* Пољ Ком Ј Мут Б ДБ Пећ, а имају и промену: *бѣјѣ-е код-ѣбадѣијѣ* ћѣриј В, али и *с-ѣбадѣије* Пољ, рѣци тѣ *ѣбадѣама* Ком.

Краћи облици *ѣба* и *ѣје* ретко се чују.

б) Брѣј чѣтири има гласовни лик *чѣѣриј*, на читавом терену: *ѣма чѣѣриј* краѣе М, *чѣѣриј* мѣтера дрѣа ДБ.

Број *чѣѣири* у овом говору није променљив.⁸⁰

в) Говори се *дѣѣсѣт*: *ѣма дѣѣсѣт* гѣдѣна О, *ѣма дѣѣсѣт* овѣцѣ Пећ, *дѣѣсѣт* киломѣтерѣ К. Понекад се чује и *дѣѣдѣсѣт* Ком Пољ О Т Р.

г) Нѣма вѣзника и између десѣтица и јѣдиница, па се стално говори, и то на читавом терену, *дѣѣсѣт-ѣдан*, *дѣѣѣз-дѣа*, *дѣѣсѣт-ѣриј*, *дѣѣѣс-чѣѣриј*.

д) Брѣјеви 30, 40, 50, 60, 90, кад се изговарају сами за себе, имају књижѣвни фѣнетизам, а брѣјеви 70 и 80 гласе *сѣдомдѣсѣт* и *ѣсомдѣсѣт* Ком Пољ О В Ј Б М.

ђ) У брѣјању или брѣжем говору редовите су вѣзе: *ѣријѣсѣт ѣден*, *чѣѣрѣсѣт ѣдан*, *чѣѣрѣѣз дѣа*, *чѣѣрѣѣс ѣриј*, Пољ О Ј Ком К Мут П, али следећи бројеви „на десѣт” имају пун фѣнетизам.

⁷⁸ Петровић у Банѣји и Кордуну такође налази непотпуну деклинацију бројева *дѣа* и *ѣри*. Петровић, Банѣја и Кордун, 102—103.

⁷⁹ Слично је и код Дѣшлића, Западнѣ обѣсански, 254, и Пеце, ГИХ, 254.

⁸⁰ И у говору Банѣје и Кордуна Петровић не налази деклинацијску промену овог броја, стр. 103, али код Дѣшлића (Западнѣ., 254, овај број се мења, па налазимо фѣрме: *чѣѣиријѣ*, *чѣѣријѣ*, *чѣѣријима*, *чѣѣријима*, *чѣѣијѣрема*.

Овде се чешће говори *сѣд* него стотина: *сѣд-годѣна* О, *сѣд* дѣнарѣ В, *сѣд* мѣтерѣ Пољ Ј Ком.

Говори се: *четѣрисѣд, њѣсѣд, шѣсѣд, сѣдомсѣд* О В Ј Ком Пољ ДБ.

Увек је *ѣледа* Ј М Т Б Ш Пећ Ком Пољ О, нѣмѣм ни-ѣднѣ *ѣледѣ* Ком, дај-ми *ѣледу* дѣнарѣ О.

е) Редни бројеви имају обичне форме сличне другим говорима овог типа:

Говори се: *ѣрѣй, дрѣй* Пољ Ком Ј Т М, *ѣрѣћ* СГ К Ком О Ј, *двѣдесѣй* О СГ В Т Мут, *ѣридесѣй* Ј Ком Пољ О Т Б, *четѣрдесѣй* Ком Пољ В О Ј. У синтагми ово се скраћује, па се чује: *двѣдесѣ* прѣви Пољ Ком О В Ј Б, *ѣридесѣ* дрѣги Ком СГ К Мут В, *четѣресѣ* пѣтѣ Пољ Мут В Ј К.

Говори се: *сѣдѣй* Ком К Пољ, *двѣсѣдѣй* СГ Ј Пољ Ком, *ѣледѣй* дѣјо В.

ж) Бројне именице као четворица, петорица и сл. овде не постоје. Уместо њих употребљавају се облици основних бројева: њѣ *двѣ* Пољ Ком В Р Ј, њѣ *ѣрѣ* К Т Ш Б Ком В О, дѣшла-су њѣ *четѣри* Пољ.

Постоје облици збирних бројева којима се означавају неки скупови:

двѣ Пољ Т К Ком В О, њѣ *двѣа* Пољ, ѣдѣм к-ѣѣма *двѣма* Ком, *ѣрѣѣа* Пољ В Т Б.

Забележио сам синтагму: *ѣѣѣра* кѣла Ком СГ К. Дѣшли-су *с-ѣѣѣра* кѣла Пећ.

Остали бројеви на -еро: *шѣсѣѣро* дѣѣѣ Мут, *ѣсѣро* В Ј Б Ком, *двѣѣѣро*, *десѣѣро* Б Ј Т Пољ Ком СГ К.

Овде су карактеристични облици збирних бројева: *ѣднѣѣѣѣѣро* Пољ Ком О В К СГ, *двѣѣѣѣѣро* Пољ Ком СГ О Ј, *ѣтрѣѣѣѣѣро*, *четѣѣѣѣѣро* Ком О СГ Пољ Б Р, *ѣѣѣѣѣѣро* Т Б Ш Р М Пољ Ком.

Поред тих облика чују се и ови: *ѣдѣѣѣѣѣро* О Б Ј В, *двѣѣѣѣѣро* Ј К СГ Т, *ѣтрѣѣѣѣѣро*, *ѣсѣѣѣѣѣро* М Ш Пећ П.

Често се чује и мултипликациона форма *ѣѣѣ-ѣѣѣ*, у свим селима овога краја, а ређе *ѣѣѣѣѣ* Пољ Ком Ј Т М.

ГЛАГОЛИ

ПРЕЗЕНТ

89. Прво лице једине и треће лице множине, углавном, имају књижевне наставке: *ѣѣѣм* О Р В Ј М Т, *ѣѣѣм* Т М Ј Ђ Р Б; *ѣѣѣм* (у свим селима) *ѣѣ* Р Т ДБ Пећ К Р В. Међутим, од глагола моћи 1. лице презента овде гласи: *мѣрем* Пољ О В Ј Б СГ К Р М. *Мѣрѣш-мѣ-мѣ* помѣи? *Мѣрем* Ком. Одрични облик је *нѣ мерѣм*, на целом подручју овог говора.

а) Глагол *да̄ӣи* у 3. л. мн. презента овде најчешће гласи *да̄д̄у* Пољ Ком В К Ј, али се чује облик *да̄ј̄у*: *не-да̄ј̄у-ми да-д̄о̄ћ̄ем* Пољ. Глагол *зна̄ӣи* је обавезно са сугласником *д* у свим лицима: *зна̄дем, зна̄деш . . . зна̄д̄у*, док глагол *има̄ӣи* никад нема *д* у основи: *има̄м, има̄иш . . . има̄ј̄у*; 3. л. мн. од *зр̄е̄ӣи* је *зр̄ӣј̄у* О В К. Увек се говори *сӣа̄ва̄м* Ком Б СГ Пећ, као и *за̄сӣем*, а никад *сӣим* и *за̄сӣим* . . .

б) Глагол помоћи има облике по првој врсти: *ӣӯмо̄ж̄ем* Ком О В Т Р В Ј, *ӣӯмо̄ж̄емо* Ј Т Б Пећ Ком Пољ, 3 л. мн. гласи *ӣӯмӯју* Пољ Ком О.

По првој врсти мења се и глагол рећи, као и глаголи сложени од њега: *р̄е̄ч̄ем* О В Ј Т Р СГ, *р̄е̄ч̄еш* Т Пољ О В Ј, *р̄е̄ч̄емо* Ј СГ К Б В; увек је свуда: *р̄е̄к̄у*.

И глагол срести има промену само по првој врсти: *ср̄е̄ӣем* О Ком Пољ Т Ј ДБ К, *ср̄е̄ӣемо*, *ср̄е̄ӣе̄ӣе* Ј М Т О.

Значајан је и презент *д̄е̄ћ̄е-се* Пољ.

в) Глаголи на *-ива̄ӣи* у презенту се мењају по шестој врсти. Стално је, наиме, *да̄ва̄м* Ј Б Ш ДБ Ком В, *да̄ва̄мо* Ком Ј О Т М, *да̄ва̄ј̄у* О В Пољ Ком СГ. Стално-му нешто *да̄ва̄ј̄у* О, *ӣр̄о̄да̄ва̄* ја̄н̄це Ком, *д̄о̄да̄ва̄мо* О Т Ком.

г) Глаголи на *-ива̄ӣи* мењају се обично по четвртој врсти али и по шестој: *ӣо̄ка̄зуе* Т Р Ћ Ком, *на̄р̄е̄ћ̄уе-ми* Ком, *сма̄њ̄уем* Пољ О В, *на̄р̄е̄ћ̄ива̄* Пољ, *ӣо̄ка̄зива̄* Пољ Ј Б.

Глагол седети у презенту има књижевну форму у свим лицима: *с̄ј̄е̄д̄им* . . . *с̄ј̄е̄д̄имо* (на читавом терену овога говора).

Глагол *ӣк̄а̄ӣи* такође има у презенту књижевну форму: *ӣк̄ам* Пољ Ком СГ К О Б Т, *ӣк̄амо* саме В.

д) По петој врсти мењају се глаголи *ӯз̄има̄ӣи*, *ӣр̄о̄сӣӣа̄ӣи*, *до̄з̄ива̄ӣи*, па је: *ӯз̄им̄љ̄ем* Ј Т М Пољ, *ӣр̄о̄сӣӣљ̄ем*, *ӣр̄о̄сӣӣљ̄емо*, *ӣр̄о̄сӣӣљ̄е̄ӣе* Б Ј Т, *д̄о̄з̄ив̄љ̄ем-га* стално Пољ.

Место глагола *вр̄е̄ӣи* овде се говори *ва̄рӣӣи*: *ва̄рӣи* вода Ком, *уз̄ва̄рила* вареника Пољ.

Глагол *ж̄е̄ти* овде у презенту гласи: *ж̄е̄њ̄ем*, *ж̄е̄њ̄еш*, *ж̄е̄њ̄е*, *ж̄е̄њ̄емо* . . . Пољ Ком О П К.

ИМПЕРАТИВ

90. Глаголи IV врсте типа *ӣӣӣи* имају облике императива: *ӣӣ* Пољ Ком О, *ӣд̄ӣи* т̄о св̄е̄ К, *ӯлӣи* Ј М Т Б Пољ, *са̄к̄рӣи* Ј Ком Т, *ӣр̄о̄лӣи* Пољ Ком О, *са̄вӣи*, *са̄вӣӣе* В Ј М. Тако и *сӣи* Пољ В, *ӣд̄сӣи* *ш̄ен"чу* Ком.

а) Овде је раширена форма заповедања помоћу речце *н̄уд̄е*: *н̄уд̄е*, *ӯзми ка-ти ве̄д̄им* СГ, *н̄уд̄е*, *м̄учи* (ћути) Пољ, *н̄уд̄е*, *див̄ани* О. Такође се у истој функцији употребљава и *д̄е̄д̄е*: *д̄е̄д̄е*, *прӣћи* К, *д̄е̄д̄е*, *п̄ӣје̄ва̄ј* Р, *д̄е̄д̄е*, *за̄с̄вӣра̄ј* Ј.

б) Постоји и партикула *-де*⁸¹: *узмиде* овб Пољ, *идиледāјде* Пољ Б Ш, *сидан^ндѣте* В, *ддвадѣ-ми* водѣ Пећ, *бјѣж^ндѣ* отоле Ком, *мучидѣ* Пољ Ком, *сидан^ндѣ* зѣру (стани мало), *макн^ндѣ-се* О.

АОРИСТ

91. Говори се: *оде* Ј В Р, *одошмо* Ком, *иде* дјете Пољ, *иде* добра кйша Ком, *оде-ја* СГ, *сиде* О, *штѣ-ми* тй тѣ *рече* Ком, *видѣ* Пољ Ком К Ј, *вѣло* Ком Пољ О В.

Као што се види, 1. лице јд. аориста изједначено је са 2. и 3. лицем јед., као што је и у говору суседне Коренице (Ластавица, Кореница, 761). Ову појаву такође констатује и Д. Петровић у говору Баније и Кордуна (Говор Баније и Кордуна, 106). Може се констатовати да је аорист у овом говору доста чест и у сингулару и у плуралу.

Забележио сам и ове облике множине: *сидоше* и *идиледаше-ме* В, *рѣкоше-ми* Р, *исидоваше-ме* К, *дођошье-ли*⁸² Пољ, *идсједашмо* окѣ-ватрѣ Б Пољ, *руйише* Пољ Ком К Ј, тј. дођоше изненада.

92. Имперфекат се у овом говору не употребљава.

ФУТУР

93. У овом говору футур је просто време кад се гради од глагола на *-ћ*, уколико енклитичке форме помоћног глагола хтеги долазе иза глагола који се мења. То потврђују примери: *доћу* љутра Пољ, *насјећу* дѣста дрвѣ Ј, *исидѣмо* прѣсе В, *наћу-ја* њѣга СГ, *идѣмо* скѣпа Р, *сидѣмо* свѣга М.

Иначе, футурске енклитике су као и у књижевном језику.

а) У овом говору постоји и футур II, али није нарочито фреквентан. Забележио сам: *ако-бѣдѣш* мѣја — јавѣ-се Пољ, *ако-бѣдѣ* идѣ *сидѣш* — нѣмѣј ићи О.

ПЛУСКВАМПЕРФЕКТАТ

94. Гради се само на један начин — од перфекта помоћног глагола бити и глаголског придева радног: *свѣ-сом* *бидѣ* *расирѣдѣ* Ком, *бидѣ-се* *ожењидѣ* В, *били-су-се* *расишали* В, *били-смо* *идили* *зѣ-њима* Пољ.

ПОТЕНЦИЈАЛ

95. По својој творби одступа од књижевног језика у томе што постоји само једна енклитичка форма *-би*: *ја-би* нешто ијѣ Ком, *ми-би*

⁸¹ Партикула *-де* позната је и у говору Баније и Кордуна, Петровић, наведено, дело, 107.

⁸² Наставке *-шмо*, *-шье*, *-ше* у аористу налазимо и у говорима западне Босне, Дешић, Западнбосански, 264; а и у Банији и Кордуна, Петровић, Банија и Кордун, 106.

зѐру дошли О, *уни-би*-нам свѣ покòс"ли Ћ, *шид-би* ти хѣла В. Постоји и потенцијал П: *бијо-би-га* ја *уваийјѓ* да-се-њесом оклизнò Пољ; бијо-би дошã да-није падала кйша Ком.

ГЛАГОЛСКИ ПРИДЕВ ТРИНИ

96. Има исте наставке као и у књижевном језику, али се они мешају у употреби, односно јављају се напореда код појединих глагола. Тако имао: *закойãно* Ком Пољ, *закойãио* Пољ О В, *ирдãно* О Ј, *ирдãио* Ком СГ К, *намазãн* О Т, *намазãи* К Б Ћ, *узорãно* Пољ Ј Пећ, *узорãио* Ј М.

Из литературе се види да је овакво двојство раширено у штокавским говорима. Код Петровића у „Говору Баније и Кордуна”, стр. 107—109, и код Дешића, „Западнобосански ијекавски говори”, стр. 267—268, имамо сличну ситуацију као у овом говору.

У овом говору глаголи на *-неси* у трпном придеву испред наставка имају *-и-*, а глаголи на *-веси* *-ис-*: *дунѣшен* О В Ј, *однѣшен* СГ К Ком Т; *одвѣжен* Ком Ј Р, *довѣжен* Пољ Ком, *ирвѣжен* Ј М СГ К, *извѣжен*, *извѣжен* *ћубар* Пољ.

ГЛАГОЛСКИ ПРИЛОЗИ

97. Наставак за творбу прилога времена садашњег обично је *-ћ*, а ређе *-ћи*. Овај се облик чује у сталном изразу *мулѣћ* бòга Пољ Ком О В К. Забележио сам и ове примере: *кријућ* (критом) Пољ О Ј У Т Ш, дошли-су *кријућ* Ком, *иасућ* О Ћ Ј Ком, *илѣиућ* СГ Б В Пољ; али: замур-ријѓ-сом-се *лумѣћи* (од ломити) унѣ дѣбелѣ гране Ком, *дивãнѣћи* (причајући), *стигли-смо* на-Удбину.

За прилог времена прошлог чуо сам само један попридевљени пример: за-вр"јеме *бившѣ* Југослãвијѣ О В Ј СГ Пољ.

ИМФИНИТИВ

98. У овом говору налазимо само дужи облик инфинитива, са финалним *-и*, за разлику од стања у сродним говорима, као нпр. у говору Баније и Кордуна или у западнобосанским ијекавским говорима где се финално *-и* ипак редукује: *дивãн"и* О Пољ М Ј В К, *свањивãи* О Ком СГ К, *викаи* Ј Б О ДБ, *ијѣвãи* Пољ О К Ком Ј, *лѣћãи* Ком Пољ В, *узѣи* Ј М, *дйзãи* Ком О СГ, *йддизãи* В Ј Ком, *јãи"и* Пољ О В Ј, *цјѣйãи* Ком СГ Б, *зайоврзãи*, тј. започињати нешто Пољ Ком О, *зунувјѣтãи* Пећ Ј СГ Ћ, *измамийи* Р Ј М, *бјѣжãи* Ком О В СГ Ј, *ћѣраи*

К Пољ Ком, *мѹл"ици* Пољ Ј О; *сјѣћи* Пољ О В Ј, *рѣћи* К Ком СГ, *исидѣћи* Т Ш Р, *урѣћи* Ком Пољ М Ј, *иорѣћи* Б Т Ком, *иући* О В Ј Пећ, *ирѣћи* Ђ Р Ш Ком, *сиѣћи* Пољ СГ К О В, *вући* Ј К Пољ Б Ш.

У инфинитивној основи глагола треће Белићеве врсте јавља се *-ни*-место *-ну-*: *ирицун"ици* Пољ К, *иреврн"ици* Ком Ј Т Ш, *сийн"ћу* Б.

ПРИЛОЗИ

99. а) Прилози за место: *ћѣ*, *ође*, *ниђе*, *неђе* Пољ Ком Ј К Т, *унђе* Пољ О В Ј, *ођека* Ком О Пољ СГ В Мат, *ођекарке* В Ј М Ш Б Т, *унђека* О С Г К В Ј, *унђекарке* Ком Пољ К, *двудā* Ј В, *вудā* Ком Пољ, *уномо* (тамо) О В Пољ Ком, *дйāле* О В Ком Пољ, *дйāлен* Пољ СГ Пећ Мут, *ундā* СГ К В Ком.

б) Прилози за време: *дāнас*, *дāнаске* Пољ О В Ј СГ К, *нућес*, *нућеске* Ј В Ком К, *вечѣрас* Пољ Ј В, *вечѣраске* Пољ Ком О, *јучѣ* О В Ком Т, *суйра* В Р Т Мут, *ирбсуйра* Пољ Ком О, *дјуирибс* О Пољ Ком, *вāјѣ* (стално), *кād(е)*, *сād(е)* Ком Пољ В О, *ундā(к)*⁸³ Пољ СГ Ш Т, *ддмā*, *нāмā* Пољ, В Ј Т, РЃ, *кāињѣ* (после) Пољ Ком О В Т Р СГ, *лāни* Р Пољ Пећ, *ћекеи* Пољ Ком СГ В, *дсāлѣ* (одсада) Пољ О Ком В.

в) Прилози за начин: *брјсе-бдље* О Ѓ Мут Ј, *лијейо* Ком Пољ Ј, *лијейо*, бдгами Пољ, *срѣино* СГ, К Ѓ Ш Мут, *најако* (наопако) Ком О В Б Т, *најако-вам* било О, *зувār* К О Пољ В, *зувār-је* ишто (бар нешто) Ком, *сāсвијем* Ј М Т Ш Пећ Пољ, *иāман* Ком Ј Б Ш Р Мут, *укруйно* Пољ Ком О Ј Т, *ус"ици* О Ком Пољ ДБ, *за-идсве* (заувек у власништво) Пољ Ком СГ К В, *дā-ми-је за-идсве* Пољ, *едво* Пољ Ком, *мāбѣ* Т Р М Ш.

г) Прилози за количину: *сила* (много) Пољ Ком Ј Пећ ДБ, *имāм* *сила* блага Ком, *чудо* Пољ О В, *ићно* Ком М В Ј, *иуликб*, *двликб* (оволико) Пољ. СГ К О.

⁸³ Партикулу *-ак* бележи и Пецо, ГИХ, 161.

IV Део

СИНТАКСА

СИНТАКСА ПАДЕЖА

ГЕНИТИВ

100. а) Генитив без предлога. Посесија се одређује генитивом без предлога кад је у питању синтагма састављена од имена и презимена: овај дичак је син *Петра Мирковића* Пољ, сестра *Мире Басић* СГ, брат *Душана Узелца* О. Никад се нпр. не каже: од *Душана Узелца*, тј. у овом се смислу не употребљава генитив с аблативним предлогом нити неки други падежни облик. Међутим, од самог презимена изводе се присвојни прилози: *Мирковскѐ* њйве (од Мирковић) Пољ, *Узелчеве* куће (од Узелац) О, *Башићева* (од Башић) М, *Јурићев* муст (од Јурић) М.

Овакво придевско образовање имамо и у смислу општег припадања: *брајшово* дјете Ш Т, *сестрина* блуза Р Ком, *брајшове* ципеле О В.

Посесија се изражава присвојним придевом, а не присвојним генитивом без атрибута: *Јованкина* дјеча (никад: дјеча *Јованке* и сл.) Ком, *Маркова* ћер К, *Дмијирови* куњи СГ.

б) Уз израз *жәлијѐ* такође долази генитив: *жәлијѐ-му* дјече *нејо жәнѐ* СГ, *жәлијѐ-му* мајке *нејо һәһѐ* Пољ.

в) У реченицама у којима се нешто негира објекат стоји у генитиву: не-кѐси *мѹе ливадѐ* В, не-сјѐци *мѹјијѐ дрвѐ* Ком, не-дирѐј *мѹѐ дјѐцѐ* Пољ.

г) Заменица *нико* уз глагол *нѐмайи*, у смислу не налазити се, не постојати, има облик генитива: тѐмо *нѐмѐ никоја* О В, *није нашѐ никоја* кѐт-кућѐ Ј, *нѐма-уна вишѐ никоја* К, *у-кући нѐмѐ никоја* Пећ. Међутим, заменица *нишија* уз *нѐмайи* (у обичном значењу) има облик ном.-акуз.: *нѐмѐм вишѐ нишија* О, *нѐмѐм нишија ш-њим* Ј; упор. и: међу-њима *нѐшијо* имѐ П.

д) У означавању времена, кад су у питању именице дан, ноћ, јутро, вече, употребљава се ген. без предлога. Као потврду, забележио сам

ове реченице: долазѣ-нам *свѣкѣ дан* Ј, долази кѣши *свѣкѣ вѣчѣ* К, *уној јушра* кад-је падала кѣша Ком, *иѣ нѣши* дошли-су сѣпа О.

101. а) Генитив са предлозима. Узрок се исказује генитивом с предлозима *од* и *раз*: умријешу *д-сшудени* Ј, цркле-смо *о-смија* Пољ, вичѣ *д-сирѣ* (од страха) В, дошѣ-е *код-нѣ* М, били-су оѣ *код-нѣа* Ш, *рас-шоѣа*-су-се и свѣд"ли Ком, отишу *рас-шебе* Б, *раз-дјеце* О, никад: дјеце ради и сл.

б) Одређивање материје, грађе, означава се предлогом *од* + *иениив*: стѣ-е *д-дрвѣа* Т Ш, овај прстен-је *д-злаша* М Ј, кѣша-ѣ направљена *о-цилѣ* Пољ, плѣт *од-ирѣна* Пољ, пѣнцер-је о(т)-цѣкла К.

в) Уз аблативне глаголе генитив долази са предлогом *од*: ѣдво-сом-се *од-нѣа* отарасијѣ Ј, ѣдметнѣ-се *од-вѣмилијѣ* СГ, ѣдрекѣ-се *од-свѣа* дјѣла зѣмљѣ Р, чѣвѣј-се *од-ѣасѣ* Ком, бѣј-се *од-вѣкѣвѣ* Пољ, ѣд-макѣ-се *од-зѣда* М.

За значење одвајања уз глагол *дѣнѣи* стоји предлог *од*: дунѣси сѣкуру *од-Николѣ* СГ, дунѣси рѣкијѣ *од-Мѣрка* К, дѣнѣшу брѣшна *од-Јѣкѣ* В.

г) Приликом означавања допусног односа, упркос неком постојању, чује се предлог *од*: *о-ѣдликѣ ирѣвијѣ цѣра* ѣста неѣжењен Ј, *о-ѣдликѣ лијѣијѣ данѣ* ништа не-урѣдишмо Пољ.

д) Предлози сложени са *из*- могу имати аблативну нијансу значења. Кажѣ се нпр.: ѣдлази *исѣрѣ-кѣѣ* (напушта двориште) Пољ, ѣтишли-су *исѣдѣ-јабукѣ*, ѣѣ-су сѣѣјѣли К.

ђ) Уз глаголе као *кѣиши*, *набавиши*, *узѣиши* стоји *од* + *иениив*: *оѣ-кѣа-си* ѣзо? — *од-нѣа* Ј, ѣзѣ-сом *од-Бѣрѣ* Пољ, узѣзмишу *о-Сѣанѣ* Ком, кѣпијѣ-сом *од-нѣ* М.

е) За значење „*бити*, *налазиши се*“, уз глаголе *живѣши*, *налазиши-се*, *сѣандѣиши*, *рѣнѣиши-се* и сл. имамо две генитивне конструкције, са у и код: нѣвци-су *ѣ-мѣне* В, *ѣ-нѣа* ѣмѣ свѣга и свѣшта (богат је) Пољ, живи *код-свѣјѣ* рѣдитѣлѣ Ком, рѣни-се *код-ѣјака* У, у Зѣгребу-е код-*Мѣлѣ* Пеѣ.

ж) У означавању географског ѣјекта као циља употребљава се *до* + *иениив*: ѣдѣм пѣшкѣ *дѣ-Удбини* М, стѣгн"ћу *дѣ-Кѣрѣнѣце* Б, дошѣ-е *дѣ-Крѣвѣ* Ј.

Предлогом *с* + *иениив* означава се место у конструкцијама као: ѣно-га *с-ѣнѣ сѣрѣнѣ брѣда* Пољ, *с-ѣнѣ сѣрѣнѣ кѣѣ*, *с-ѣнѣ сѣрѣнѣ сѣла* Ј.

з) За ѣбележавање периода трајања употребљава се *за* + *иениив*: *за-врѣме сѣѣрѣ Јуѣславѣјѣ* О, тѣ-смо бѣли *за-врѣме рѣиша* Ком.

Иста конструкција важи и кад је у питању лице са чијом се ѣдрѣном активнѣшћу поклапа време радње: ѣтишѣ-е у Амѣрику јѣш-*за врѣме ирѣѣ рѣиша* Пољ.

и) Уз глагол *ишцайми-се* долази генитив, па се говори: *тѠ-се ишѠе нѠ-ишчѠ Пољ, нѠје-ише брѠга В, штѠ-тѠ брѠга за-ме Ј, нѠја ишѠ нѠје брѠга Б.*

ј) Изузимање се овде означава предлогом *осим* + *иенишв*: *нѠко нѠје дѠшѠ осим ПѠшра О, нѠко тѠ нѠ-знѠ осим МилѠвѠ М, свѠ-су тѠ осим МѠрка Ш, али и: свѠ-су тѠ доли-МѠрка Пољ.*

ДАТИВ

102. Датив без предлога. Као и у књижевном језику, означава намену: *дѠнијѠ-нам свѠга Пољ, њѠсу-нам дѠли нѠшта Ком, свѠ дѠс дѠѠци О, дѠвѠ крѠвами Ј, спрѠмѠ-нам М.*

Датив се често употребљава уз глагол *вѠл^ити*: *нѠјвишѠ нѠму вѠлѠ Пољ, вѠлѠм свѠјѠј дѠѠци Р, вѠлѠш-ли-ми Ком, вѠлѠм вѠшѠ нѠму нек-ишѠви В.*

а) Употребљава се и етички датив: *штѠ-ми рѠдѠш П, пѠздрави-ми свѠ Ј, кѠш-нам дѠшѠ Ком, нѠк-си-ми дѠшѠ О.*

б) Често се чује и посесивни датив: *дѠѠца-су-нам кѠт-куѠѠ Пољ, Ѡдан-ми-је сѠн у-вѠјсци М, ѠдѠла-му-се ѠѠр Ком, ѠѠѠа-му рѠдѠ Ком, жѠна-му-е дѠбро Ком.*

Датив се употребљава у примерима као: *штѠ-ти-је бѠло рѠѠци Пољ, штѠ-ти-је нѠзи Ком, штѠ-ти-је кѠњѠма Ј.*

103. Датив са предлогом *к*. Овом се конструкцијом означава циљ кретања: *ѠдѠ к-ѠвѠцима Ком, Ѡто-га к-мѠни В, ѠдѠ к-њѠма Пољ, ѠдѠм к-сѠну у-БѠоград Пољ, нѠѠѠѠм-се Ѡшло к-Ѡркви О.*

Предлог *к* употребљава се уз датив именице *врѠи* у појединим изразима као: *Ѡј к-врѠиу Пољ Ком, нѠк-идѠ к-врѠиу Ком О Пољ, свѠ Ѡтишло к-врѠиу Ј, ѠтѠћу к-врѠиу Пољ.*

АКУЗАТИВ

104. Акузатив без предлога. У овој употреби, као и у књижевном језику, акузатив је падеж објекта: *сјѠку дрѠа О, вѠдѠ кѠњѠ нѠ-воду Пољ, изгѠбијѠ-сом крѠве Ком, покѠсијѠ-е свѠ трѠву В.*

а) Акузатив се употребљава и уз одричне глаголе: *нѠ-видѠм кѠћу о-дрѠѠѠа Пољ, зѠмало нѠје слѠмијѠ нѠћу Ком, нѠ-мерем нѠс^{ти} тѠлика дрѠа Ј.*

Заменица *ишѠ* као објекат уз одричне глаголе такође је у акузативу: *нѠћу ишѠ вѠшѠ трѠпити М, не-дѠнесѠ-ли-ми ишѠ, узѠћу сѠм Пољ.*

б) Уз глаголе *зѠбрѠвишѠи* и *чѠкашѠи* стоји акузатив без предлога, упс.: *зѠбрѠвијѠ-е ишѠрбу К (никад: на торбу), чѠкѠм ЂѠру СГ.*

105. Акузатив са предлозима. За означавање неке намене употребљава се *за* + акузатив: што-е *за-вечеру* Пољ, што имаш *за-прѡдају* Р, тѡ-е *за-мјују сѡсѡиру* СГ, што-гѡћ имам свѧ-ѧ *за-мјују дјѧцу* Ј.

Уз глаголе *држати*, *уваити*, *узѧти* долази акузатив са предлогом *за*: држати-се *за-руке* Ком, уват⁸⁴-се *за-дрво* Ш, узѧли-се *за-руке* М.

Предлогом *за* + акузатив још се означава:

1) време: стигли-смо *за-два сѡиѧа* О, дѡће *за* *идѡ"ну данѧ* Пољ, сѡиѧ-нѧм-га *за-час* Ком;

2) место: *замакѧ-е за-брдо* О, сѡркијѡ-се *за-дрво* Б;

3) узрок: *за-њ-је* *ишѧ у-зѧтвор* Пољ, *за-зѧцове-ѧ* *плѧтијѡ* *казну* Ј, *забрин"ла-сом-се за-њ* Ком.

а) За одређивање делова тела, на којима се манифестује нека особина, употребљава се конструкција *на* + акузатив: слијеп *на-дѡсно* *ѡко* Пољ, *раѡмље на-лијѧвѡ нују* Б.

На + акузатив означава одредбу годишњег доба предстојеће радње: дѡће *тѧкар на-јесѧн* Пећ, *на-љеиѡ* СГ К В, *на-ирѡљеће* Ком Ј, *на-зиму* Пољ Ш. Ређе се чује *с-јѧсени* Пољ, *с-ирѡљећа* Пољ Ком СГ, али у општем значењу а не ове јесени која долази.

У временском значењу често се употребљава *иред* + акузатив: *ирѧд-јесѧн* Пољ, *ирѧд-зору* О, *ирѧд* — *Нувѡ* *идѡ"ну* Ј, *ирѧд-Ускрс-се* *варбају* *јаја* Р.

На + акузатив употребљава се при означавању важнијих датума: *дѡшѧ-е на-Бѡжѡић* Пољ, тѡ-е *било на-Ускрс* Ком, *баш на-њѧѡв рѡђѧн-дан* О.

На + акузатив означава место, тј. циљ: *ѡвут-се* *идѧ на-Удбину* Пољ, *идѧм на-воду* М. Циљ се, такође, одређује и предлогом *у*: *идѧм у-дрѡва* Ј, *ѡдоше у-љеиѡике* Пољ, а обично је: *идѧ у-Гѡсѡић* Ком, *идѧм у-Бѡ-ираѡ* Пољ, *путуе у-Зѧреѡ* О.

Уз глагол *мислити* долази *на* + акузатив, па се говори: *мисли на-мајку* Т Пољ (никад: *за мајку* и сл.), *мислим на-њи* Ком.

б) Циљ се означава и предлогом *ио* + акузатив: *идѧм ио-куње* Ком, *ѧјмо иѡ-сијѧно* Пољ, *идѧмо ио-дрѡва*⁸⁴ О, *иѡ-блѧиѡ* Пољ.

в) С акузативом су овде, као и у књижевном језику, обични предлози: *међу*, *уз*, *низ*, *крѡз*, *ако*: *уђе међу-њи* Пољ, *лѧти уз-брдо* Ком, *ваљѧ-се ѡза-сѡѡрану* М, *глѧдѧ крѡс-иѧѡѡер* О, *стигли-смо око-иунући* Пољ.

⁸⁴ То значи: сећи, спремати дрва у шуми, али ако се мисли да се донесу готова спремљена дрва, онда се употребљава предлог *ио*: *Ај ио дрва* (г. пл.) (Пољ).

ИНСТРУМЕНТАЛ

106. У овом говору нема разлике између инструментала оруђа и инструментала социјатива:⁸⁵ коп̄а *с-кра̄миом* М, коп̄а *с-мӯишкѣм* Ј, пиш̄е *с-длѣвкѣм* Ком, дош̄а *с-мӯишором* В, ѝд̄е *з-бра̄ишом*, ѝш̄а-сом *с-м̄ишербѣм* и *н̄а̄нѣм* Пољ; ѝш̄а *с̄ес̄ишѣм* Пољ, р̄еж̄ем *нӯжком* Ком.

а) Постоји пратилачки инструментал с предлогом *с*: ѝд̄е *с-ш̄ешишкѣм* мӯкѣм Пећ, див̄ан̄и *с-лакѣм* В, б̄орила-сом-се *с* *ш̄ешишкѣма* Ком, до-шли-смо *с-мӯкѣм* О.

б) Квалитативно значење овде се изражава инструменталом са предлогом *с*: чѣек *с-в̄еликијем* бр̄цима Пољ, ц̄ура *с-м̄ир̄азом* СГ, ц̄ура *з-д̄ӯиач-кијем* кѣсами Пољ, д̄јете *с-н̄доч̄алима* Ком.

в) Уз глаголе *ѝокр̄з̄иш̄аӣи*, *м̄иц̄аӣи*, *зав̄иш̄лаӣи* долази инструментал са предлогом *с*: м̄иш̄е *с-ѝр̄сиш̄има* Т, нам̄иг̄уе *с-ѣком* Ј, покрен̄о-е к̄ола *с-рӯками* Пољ, зашитл̄а *с-кан̄цијѣм* Ком, м̄аш̄е *с-рӯиш̄ом* К.

г) Уз глаголе *ѝр̄ѣв̄аӣи*, *ѝл̄аӣи*, *див̄ан̄ӣи* објекат је у инструменталу. Забележио сам: накушци *ѝр̄ѣуу* *з-бл̄аӣом* М, шв̄ер̄цуе *с-к̄ӯњима* Ком Пољ, пл̄атиј̄о-сом-му *с-нӯвцима* СГ, ѣ-њима див̄ан̄е св̄ѣ Ш.

д) Конструкција *за* + *инст̄румент̄ал* употребљава се у месном несеквентивном значењу: ст̄ој̄ѣ *за-вр̄аиш̄има* (и *вр̄аиш̄иј̄е*) Пољ, с̄јед̄ѣ *за-с̄иш̄лом* О, л̄еж̄ѣ *з̄а-з̄идом* Ком, ѣно-га *з̄а-к̄ӯћѣм* В.

ђ) Инструментал са предлозима *над*, *ѝод*, *ѝред*, *међу* употребљава се у значењима као и у књижевном језику, нпр. ст̄ално в̄ис̄ѣ *над-њѣм* Пољ, л̄еж̄ѣ *ѝод-лиш̄ѣм* Ј, ѝд̄е *ѝр̄еда-м̄нѣм* Ком, *међу-њима* е В.

ЛОКАТИВ

107. Употреба овог падежа углавном је као и у нашем књижевном језику, односно као и у другим сродним говорима. Ипак, навешћу карактеристичне примере:

а) Конструкција *у* + *лока̄иш̄ив* има временско значење као у примерима: *у-ѝр̄ѣм* р̄а̄иу Пољ, *у-ѝс̄иш̄анку-смо* били ск̄упа Ј.

Истом се конструкцијом означава и место: Милан-је *у* *Гѣс̄иш̄иу* Ком, љн ж̄ив̄ѣ *у* *Бѣѣр̄аду* Пољ, Нѣкол̄а-е *у-д̄р̄виј̄е* О.

б) *При* + *лока̄иш̄ив* налазимо с облицима глагола бити у изразима као: б̄ѣ̄ѣ-е *ѝри-св̄јес̄иш̄и* Ј, ѣси т̄ѣ *ѝри-себи* Ком, љз̄ѣћу-га кад-б̄уд̄ѣм *ѝри-н̄ӯвцима* Мут.

⁸⁵ Појаву неразлик овања ове две функције инструментала налазимо и у другим говорима, негде потпуно, а негде делимично. У Банији и Кордуну предлог (*с*) за означавање средства јесте „једина изразитија разлика од онога што је познато у нашем књижевном језику”, Петровић, Банија и Кордун, 134; Дешић, такође бележи већи број примера овога типа, Западнобосански, 289–290; Тако је и код Пеце, ГИХ, 168, „... у већини наших говора побиједила је конструкција социјатива”.

в) *По* + *лока̄ӣив* може имати функцију посредништва углавном у вези са глаголом *сла̄ӣи* *посла̄ӣи*: *посла̄ху њо Милану*, *Б посла̄ли њо-Мирѣ Т*, *не̄к(а) посла̄лѣ њо-пидиш̄а̄ру К*.

Овом се конструкцијом казује и време: *њо-Свѣтѣм Сави пѣтн̄а̄јстѣ дан Пољ*, *трѣћѣ дан њо-Бд̄жӣху Р*, *ѡдм̄а њо-Гос̄ѡд(ј)ини Ком*.

г) Функцију посредништва може имати и *у* + *лока̄ӣив*: *напӣши-ми свѣ у-њисму О*, *посла̄ли-ми н̄ӯвце у-њисму Ком*, *дѡбӣјѡ-сом тѡ у-њакѣ̄ху В*.

ПРИДЕВСКИ ВИД

108. Што се тиче придевског вида ситуација је доста јасна. Ако је именица одређена и придев је одређен: *ѡв̄а̄ј дѡб̄рӣ чѡек О*, *њн̄а̄ј висок̄ӣ д̄ӣч̄а̄к Пољ*.

Тако је, међутим, и кад је именица неодређена: *ч̄ӯва̄ј-се б̄јеснок пса̄ Ком*, *ка̄ни-се л̄уд̄ок чѡека В*, *не̄-пӣ л̄ѡден̄ок вина Пољ*.

а) Кад је именица у функцији предикатског дела, придев је у неодређеном виду: *њн-је ја̄ко вр̄јѡдан чѡек СГ*, *њн-је њ̄а̄меш̄ан д̄ӣч̄а̄к Ј*, *Стѣво-ѣ дѡбар лѡвац Р*.

б) У блокираној синтагми придев је у одређеном виду: *зажѣлӣјѡ-сом-се с̄ӯвѡӣ мѣса и к̄исел̄ок к̄упуса Пољ*, *њјѡ-би к̄исел̄ѡӣ мљѣка и палѣнтѣ Ком*, *јѣли смо њ̄ѡчен̄ѡӣ мѣса О*.

СИНТАКСА ГЛАГОЛА

ИНФИНИТИВ

109. Као глаголска допуна употребљава се *инфинитив*, а врло ретко *да* + *њрезен̄ӣ*, па се говори: *пѡчӣњѣ њ̄а̄да̄ӣи Пољ*, *м̄ура̄ш њ̄ѣӣи Ком*, *м̄ура̄мо кѡс̄ӣи Ј*, *рѣкли су дѡћи О*, *пѡчѡ б̄јѣж̄а̄ӣи М*, *зна̄-се скӣја̄ӣи В*, *не̄-смӣјеш-га д̄ӣра̄ӣи Пољ*, *не̄ће ни-дѡлаз̄ӣи Ш*, *ћѣла-сом њ̄ћи на-Удбину М*, *м̄уре њ̄а̄с̄ӣи к̄ӣша Пољ*, *трѣб̄а̄ к̄ӯњӣӣи с̄ӣјено О*, *вѡлѣ тѡ јѡс̄ӣи Ком*, *м̄ура̄ш-га њ̄рӣч̄ӯва̄ӣи Пећ*; али *не̄ће да-дѡћѣ Пољ*, *не̄ће да-га-њз̄мѣ В*, *ѡће да-га-њѡњӣӣи Ком*, *не̄ће њ̄ико да-ра̄д̄ӣ Пољ*.

а) Постоји конструкција *за* + *инфинитив* као објекатска допуна уз одричне облике глагола *јесам* у значењу: *не вреди, не њ̄реба*: *нӣје за-в̄јѣрова̄ӣи какѡ-е п̄аметна и дѡбра О*, *нӣје за-в̄јѣрова̄ӣи кѡлко-се на̄мучӣјѡ Пољ*, *нӣје за-јѡс̄ӣи Ком*; али су чести и потврдни облици, па се говори: *дѡбрѡ-е за-н̄ус̄ӣи лѣги Б*, *рѡса-ѣ дѡбра за-кѡс̄ӣи Ком*, *њм̄а дѡста за-к̄ӯњӣӣи В*, *тѡ-е дѡбро за-њвѣстӣи Пољ*.

ПОТЕНЦИЈАЛ

110. Употреба потенцијала слична је као и у књижевном језику. Забележио сам неколико примера којима се изражава нека сумња, бојазан: *ћѣ-су дјѣца; да-й нѣ-би љело пашче Пољ, нѣмā кўѣā; да-нѣ-би љшли љ-жито Мут.*

а) Потенцијал се обично употребљава за изражавање хабитуалног значења: *кад-би-гѣћ дѣлазијѣ у-сѣло, сврѣћā-би к-нāми Мут, чѣм-би љшā у-бѣртију, нāпијѣ-би-се Б, кад-би-гѣћ мўгā, помўгā-би Пољ.*

б) Као потенцијал употребљава се и аорист кад означава иреалну прошлу радњу: *да-се-не-сāгну, пѣгодѣ-га Пољ, да-нѣ-утече, љби-га К, да нѣ-паде кѣша, свѣ љзгорѣ Ком, да нѣ-бѣ њѣга, свѣ прѣпаде Пољ, да-се-нѣ-врāтѣ, ѣде јā зā-њѣм Р.*

ИМПЕРАТИВ

111. У овом говору постоји наративни императив: *а-јā зā-грāну (прут) ља-љдри, ља-љдри Пољ, љзѣ сѣкиру ља-сјѣци, ља-сјѣци Б, а-јā ш-њѣм чѣѣѣј-чѣѣѣј М.*

У благословима и клетвама уз вокатив *боже* имамо 2. л. императива: *бѣже-ѣѣи дāј срѣћу и-здрављѣ Р, бѣже-ѣѣи дāј здрављѣ и вѣсѣљѣ В, дāј бѣже* дā-се што-прѣје *врāтѣш К, прѣклѣт бѣјѣ, бѣже дāј Пољ.*

ПРЕЗЕНТ

112. Презент долази и у погодбеним реченицама: *āко дѣћѣи свѣћу-ти кāзати О, āко-дѣбро љлāѣѣѣи, свѣ-ѣ твѣс Пољ, āко-дѣбро љчѣѣш, шкѣлāћу-те ѣ-дāљѣ К, āко-ѣдā кѣша, гѣдина-е дѣбра Ј.*

АОРИСТ

113. У овом говору постоји наративно значење аориста: *и-свѣ љдсјѣче Б, и-бѣме нāљчѣи М, бѣгами дѣђе Пољ, мāло-пѣмало и-сѣѣѣоимѣ Ком, ѣдѣ, ѣдѣ и-сѣѣде Пољ.*

а) Најближа прошлост исказује се аористом, али и обликом перфекта: *нѣ-дāде-ми да-љћѣм СГ, нāѣде-ме љзненāда Ј, рѣче-ми да-ћѣ-дѣћи; дѣѣѣиā-е ѣвāј чāс О, бāш-је сāде јāвијѣ да-ћѣ-дѣћи Р.*

б) Аорист се употребљава при истицању некога резултативног момента: *глѣ, сѣѣѣсе-га Пољ, пѣразбијā свѣ пѣ-кѣћи Ком, ѣнѣерā свѣ вāн Ј.*

ПЕРФЕКАТ И ПЛУСКВАМПЕРФЕКАТ

114. Употреба ових облика овде је обична, књижевна, али ћу навести само неке карактеристичне моменте.

а) Перфектом се исказује доживљена прошлост: *ка-сом одлазијџ*, *уна-ме њрџиј"ла* Пољ, *ка-смо њдлаз"ли*, *уни-су-нам мавали* рџками Ком, *ка-сом јџ ддлазијџ*, *уна-е била* још-мџлџ Т.

б) У одређеној употреби перфекта изоставља се глаголска спона, и то:

1) у емфатичном саопштавању: *ддшџ* стрџц Пољ, *џисџ* Мџлан из-вџјскџ Д, *ддшли* кџмови М;

2) у нарацији: *бџјџ* пџп, *па-џшџ* крос-сџло В, *бџјџ* џднџм џдан цџр, *па џмџ* трџ сџна и трџ џџри Б;

3) у клетвама: *врага џзијџ* Пољ, *врат слџмијџ* Мут, *слијџп џшџ* Ком, *прџклџт бџјџ* Ј.

в) Што се тиче плусквамперфекта, може се рећи да се често употребљава, а прави се као и у књижевном језику. Забележио сам: *бџјџ-сом-је нџшџ*, *па-сом-је јџпџ* изгџбијџ Пољ, *били-смо-се јџко* умџрили Р, *њџсом-се нџшта бџјџ* *уџлашијџ* М.

НАПОМЕНЕ О РЕЧЕНИЦИ

115. Компаративна конструкција долази с прилогом *неџо*, тј. *нек* (*неџ*): *бџљџ-е нџк-тџ* Р, *бџљџ знџ нџџ-јџ* Т, *љџпшџ* пџџвџ *неџ-џко* Ком.

Ова конструкција може да буде и са предлогом *од*: *скџчџ дџљџ џ-тебе* Пољ, *бџжџ-е џ-тебе* Ком.

а) Супротне реченице су најчешће са везником *неџ(о)*: *није такџ*, *неџ-ваџџ* Ј, *није Ђџро*, *неџ-Мџрко* Пољ, *није бџјџ* јџчџ, *неџо* нџки-дџн (*прекџуче*) Б, *није дџшла* Смџља, *неџ-Мџра* Ком.

б) У жељним реченицама са функцијом емфатичног ограничавања употребљава се *бџрем*: *дџ-ми-је бџрем* стџ-иљџдџ К, *да-мџрем* скџпиги *бџрем* пџт косџцџ Ј, *да-дџђџ бџрем* џџ двџ Пољ, *дџ-сом* прџдџ *бџрем* џднџг вџла П.

в) Упитне реченице с предикатом у перфекту обично почињу са *ели* (*ел*): *еси*, *есу*, *џшџ*: *ел-дџшла* Мџра В, *ел-џисџ* Рџде Ком, *еси-дџшла* Пољ, *есу-били* кџт-кућџ Ј, *џшџ-дџшли* свџ Мут.

г) Уз *ни* долази одрични облик глагола, говори се: *уџ ни-нџ-знџ* *дџ-сом* јџ дџшџ Пољ, *њџсу ни* дџлазили кџћи Ј, *њџсмо-га ни-вид"ли* Р, *није* јџш *ни-јџвијџ* В.

Уз *док* такође долази одрични глаголски облик: *чџкаћу-га док-нџ* *дџђџ* СГ, *трајџићу* *дџк-нџ-нађџм* Ком, *чџкаћу-га дџ-га не-уваћџм* Пољ.

Негација долази уз потенцијал у наменско-жељним реченицама: *свџ рџдџ* *нџ-би-л-јџџ-се* дџпџ Пољ, *дџшџ-е нџ-би-л-нам* пџмугџ овр"јџџи Ком, *џгшџ-е у-Њџмачкџ нџ-би-ли* за рџдџјџ Ком, *чџкџм нџ-би-ли* на(ј)шџџ Т, *лџтџм нџ-би-ли* стџгла прџје кџшџ Пољ.

Исто тако негацију налазимо у објекатским реченицама типа: глè-дāм *нèће-ли* доћи О, чèкāм *нèће-ли-се* јавити Пољ, вичèм *нè-би-ли-ме* чўли О.

д) У поредбеном значењу употребљава се *ки*: лїјеп-*ки* јāбука Пољ, бр̄с-*ки* муња В, лèден *ки-лèд* лèдени Ј, мїран *ки-јāње* Р.

ђ) Овде се употребљава упитно-узрочна реч *зāшто*, као и *шїд*: *зāшто-си-га* звā В, *зāшто* нè-дòђēш Пољ, *зāшто* тākò вичў О, штò-с дошā Ком, штò-те нèмā Пољ.

е) *Бе* може имати релативно значење: вїдијò-сом двїје жèне *ће-ўшоше* ў-кућу В, èно-й *ће-пјèвајў* Ком, вїдијò-сом двā вўка *ће-прò-ђоше* прò-брда Пољ.

ж) *Макар* стоји у концесивним реченицама типа: йдèм па-*макар*-се не-врāтила Ком, нè-дāм па-*макар* цр̄кā СГ, дāћу-му па-*макар-мь-га* нїкет не-врāтијò Пољ.

з) Постоји емфатична партикула *ли*: лèпа-*ли-је* бòже дрāгй Ком, лèдено-*ли-је* Пољ, вèликā-*ли-је* нāрāсла Т, бòже мўј, жїва-*ли-је* Ком.

и) Постоје кондиционално-ексклузивни везници *ако*, *већ кад већ*; *ако-су* *вèћ* дошли, нèк-ме прїчекајў Пољ, *кād-је-већ* тāмо, *нèк-òстанè* Б.

ј) Са асверативном функцијом у екскламативној реченици употребљава се *èма*: *èма*, чўеш-ти штò-ти јā дивāнїм О, *èма*, пòслушāј-ме вèћ-èднòм Ј, *èма*, нїје тākò В, *èма*, пўшти-ме на-мїру Б.

к) У временским реченицама, уместо *чим* употребљава се *дòк*: *дòк* ўђēш у-плāцу (пијацу), плāћаш āрмицу (улазницу, таксу) Пољ, *дòк* дјèтол"ну пòкосїш, òдмā-е кўпїш СГ, *дòк* дòђèм, пїсаћу Ком.

КОНГРУЕНЦИЈА

116. Не одудара у суштини од књижевног језика, али ћу ипак навести неке примере.

а) Енклитичка заменица налази се иза енклитичког глаголског облика: *ћāћа-ће-ми* дāти нўвāцā Б, *сўтра-ће-ми* доћи кòсци Ком, узāјми-*ће-ми* кāвè Ј, бїли-*су-ми* јўчè О, дошла-*су-ми* брāћа В.

б) Енклитика *се* долази иза енклитичке заменице: не-бòјїм-*їа-се* Пољ.

Енклитика *се* стоји испред енклитике *је* која је у овом положају испуштена: *ўн-се* прèпā Ком, Мїра-*се* ўдāла Т, Мїлка-*се* дòбро снāшла Р.

в) Глаголска енклитика некад раздваја атрибут од именице, а некад стоји иза ње: *вèгов-је* *ћāћа* у Нèмачкòј Пољ, *мўе-су* шлївè нāј-бòлџè рòд"ле Ј, мўј брāт *је* рèкā дòћи Ком.

г) Именице на *-а* које означавају мушко лице имају конгруенцију женског рода: *бијо-е вѣлика пијан"ца Р, шѣ слуга што дабѣ радѣ Ком, та кѣвак"ца (плашљивац) О; мн.: шѣ слуге В, уни-су двѣје пијан"це Пољ.*

д) Уз именицу *браћа* придев или глаголски придев у предикату имају облик женског рода: *браћа-су-ми свѣ љумѣла Пољ, браћа-су-ми дѣбра Р,*

ђ) Конгруенција придевског или заменичког атрибута уз именицу у конструкцији с бројевима одговара правилима књижевног језика⁸⁶: *двѣ дѣбра чѣка СГ, унѣ двѣ брата близнаца О, ми-смо двѣ дѣбра побрата тима Пољ*

На исти начин конгруира и предикатни део с именицом у бројној конструкцији: *била-су двѣ чѣка Т, дошла-су-ми дѣдвѣ браћа из-војске Пољ.*

Облик заменичког атрибута, кад је именица у конструкцији с бројевима већим од четири, има стари облик *двѣјѣ, унијѣ, шѣјѣ, свѣјѣ*: *звѣху унијѣ шѣст људѣ да-ми кѣсѣ К, брина ѣднијѣ свѣјѣ пѣт пѣлѣћа Пољ, свѣри двѣјѣ пѣт јаја В, љзѣра-е свѣјѣ шѣст ѣивѣ Пећ.*

е) Кад је именица у конструкцији с бројевима већим од четири, предикат је у сингулару: *љиѣде дѣсет дѣмобранѣ К, љрѣше шѣст косѣца Пољ, ѣѣѣше десѣтак авијѣнѣ и пѣчѣ бѣмбардовати Ком.*

ж) Кад је именица у конструкцији са збирним бројем, предикат и атрибут су у облику сингулара: *љдѣ дѣве дјѣцѣ О, љнѣ љрѣе ѣвѣт прѣлази свѣки дан Р, љзлѣло-се дѣве пѣлѣћа Пољ.*

з) Уз колективне именице на *-ад* долази атрибут женског рода у једини: *сѣѣ пѣлат Ј, шѣ прѣсѣт-су за-прѣдају Ком, дѣѣ-су тѣлат прѣдѣна Т.*

Уз исте колективне именице предикат је у множини: *прѣсѣт јѣдѣ кѣрузе Пољ, магарѣт рѣчу у-пѣднѣ Ј, ждрѣбат-се јѣрѣ Ком.*

ФРАЗЕОЛОГИЈА

117. У емфатичном значењу прилог *колико* замењује се заменицом *шѣѣ*: *шѣѣ-е данас дошло ѣрада (дошло је много народа) О, шѣѣ-е на-пѣѣѣцѣ блѣга (много је стоке) М, шѣѣ-е јѣгѣдѣ Пољ, шѣѣ-е овѣѣѣ В.*

а) Постоји заменички облик *љре(с)* (без *све шале* — за појачавање привативног значења: *ѣтишлѣ-е, љре-сѣѣ шѣлѣ* (сигурно је ѣтишла) Мут, *љдѣе-се, љре-сѣѣ шѣлѣ* Ком, *љре-сѣѣ шѣлѣ, љзѣ-е ѣвѣту Ј.*

б) У значењу „неки” употребљава се *ѣдан*: *и-тѣ-ми прѣѣје ѣдан чѣк Ј, трајѣѣла-те ѣдѣна жѣна Р, звѣ-те ѣдан чѣк Пољ.*

⁸⁶ Сличне примере имамо и код Пеце, ГИХ, 171.

в) У емоционалном апострофирању, са асеверативном функцијом, такође се употребљава *едан*: будало *една* Ком, прасе *едно*, магарац *едан* СГЈ.

г) У значењу „отприлике”, „приближно” употребљава се *едно*: било-й-је *едно* десџтак Пољ, скџпи *едно* пџ-шџст косџца и-брзо-ш по-кџс“ти Ком, дџђи у-*едно* дџсет сџти П, џзми *едно* дџсет литџра Мут.

д) У значењу „узми” употребљава се *на*: нџ-ти џвџ Ш, нџ-ти рџ-киџ О, нџ-ти цџкрџца Пољ.

е) У значењу „немој” и „немојте” употребљава се *не*: нџ нџ-жито (немој газити жито) СГ, нџ џ-воду Ком, нџ тџмо Ј, нџ тџдџ М.

ж) У смислу „поседовати” исказује се глаголом *имџи*: имџи-су трџе кџња Ј, имџи-су нџвишџ зџмљџ Т, али је такође: џ џџџ-џ било нџвишџ блџга Пољ.

ЗАКЉУЧАК

1. Говор околине Удбине је штокавско-јекавски којим говоре Срби у Лици, који припада источнохерцеговачком дијалекту. Данашњи становници тог подручја воде порекло од досељеника из наших јужних крајева који су овде дошли у другој половини шеснаестог века, за време турског освајања. Како је то подручје било на самој граници Војне и Турске крајине, миграције су биле дуготрајне. Тек од 1689. године, након одласка Турака, овде се доселило становништво из два основна правца: из Крајине, од Бриња и Вилића, и Далмације, од Книна и Буковице.

2. За вокализам овог подручја карактеристично је ово:

а) Постоји пет стандардних вокалских фонема чија је артикулација као и у књижевном језику.

б) Поједини вокали замењују се другим: $a > e$; $a > o$; $e > o$; $e > u$; $o > y$ (у суседству $m, n, њ$); $o > e$.

в) Кратко неакцентовано $и$ делимично се редукује: *Дан^нца, вршил^лца, зџн^нца; лис^сца.*

г) Једна од основних карактеристика гласовног система овог говора јест сажимање вокала:

$-ao > a$; $-ao > u$; $-ao- > a$; $-eo > o$; $-eo- > o$; $-eo > e$; $-yo > o$; $-ae > > a$; $-aa > a$; $-oa > a$.

д) Некадашње $ѣ$ има више рефлекса: под дугим је акцентом најчешће *је*, али и *ије*; кратко $ѣ$ прелази у *је*, а иза p даје *е*. У префиксима *ѣре-* и *не-* $ѣ > е$. Испред j $ѣ > и$: *сијаји, смјаји-се*, испред $љ$ $ѣ > и$: *биљек, биљешка*; $ѣ > и$ испред $о$: *зр'ѣѣ, д'ѣнѣѣ*. У наставцима заменичко-придевске деклинације $ѣ > ије$: *ѣнѣѣм, ѣвиѣѣм*. Има икавизама и екавизама: *сикира; дичајк; љѣста, зѣнѣца.*

ђ) Постоји дуго и кратко вокално p : *врба, ѣрѣи*, а вокално $л > у$: *сунце, дубок.*

3. О консонантизму овог говора може се закључити следеће:

а) Овај говор има све консонанте који постоје и у књижевном језику, с тим што се *x* чује само спорадично, а *џ* је ишчезло, односно замењено је са *v* и *и*: *vāmīlija*, *Пилиј*. Овде постоје и консонанти *с* и *z*: *сyиpа*, *брyнсa*, *цāpсa*.

б) Сугласник *x* губи се на почетку и на крају речи, а иначе је замењен сугласницима *v*, *j*, *k*, *c*, *ш*.

в) Сугласник *j* губи се на почетку појединих речи: *ѣдан*, *ѣднāк*, али постоји и протетичко *j*: *jѣѣ(и)*. Постоји и секундарно *j* између *и* и *o*: *рāдијѣ*, *кyицјѣ*.

г) Добро су познате групе *иш* и *жс*: *иpиши*, *жвйжсдyк*.

д) До јотовања сугласника долази иза *л* и *н*: *лeйѣѣиa*, *снeѣиoви*, као и иза *ѣ* и *и*: *нeѣeлa*, *ћeрaии*, али је доследно: *ѣjеи*, *ѣjеца*, *иjеме*, *иjешии*, *зѣjела*, *сiјeн"ца* и сл.

ђ) Такође постоји асимилација и дисимилација сугласника: *кyишија*, *ишћeрaии*; *iлeиo*, *ишāвн"ца*.

е) Десоноризација финалних звучних сугласника веома је раширена: *зyи*, *кyиш*, *нāзāи*.

ж) Раширена је и појава губљења сугласника у појединим групама: *чeла*, *ѣклада*, *иpеcјeднiк*.

4. Морфологија се одликује следећим:

а) У инструменталу једине именица м. рода наставак је *-ом*: *кpāјом*, *коиāчом*. Постоји множински формант *-ов-*: *вдлови*, *илyиoви*, али има и краћих облика: *иāњи*, *иyии*, *жyли*. У ген. мн. чешћи је наставак *-а*: *мeћeдā*, *ловāцā*; а ређи *-и*: *мeшeрi*, *iдcии*. У дативу, инструменталу и локативу мн. обичан је наставак *-има*, али се у локативу мн. чује и стари наставак *-ије*: *по-зyбијe*, *нā-кyињиe*.

б) У функцији множине именица средњег рода на *-e* *-eиa* јављају се колективне именица на *-ад*: *иdлāи*, *ждрeбāи*. У дативу, инструменталу и локативу мн. наставак је *-има*, а у локативу мн. налазимо и *-ије*: *у-дpвијe*.

в) Именице женског рода на *-a* у генитиву мн. имају наст. *-a*. Датив и инструментал мн. ових именица завршава се на *-ми*, а локатив мн. поред чешћег *-ами* има и *-а*: *y-бapа*, *y-шакa*.

г) Именице III деклинације у инструменталу једине и генитиву множине имају наставак *-и*: *са-ћeри*; *ћeри*, а у дат. инстр. и лок. мн. *-има*: *у-кoкдишима*, *с-ћeримa*.

д) Имена типа *Јѣво*, *Ђyрo* мењају се као именице женс. рода на *-a*: *Јѣвe*, *Ђyрe*, *Мiлe*.

5. Заменичко-придевска промена. У дативу, инстр. и локативу мн. личних заменица имамо облике *на̀ми*, *ва̀ми*. У инстр. јед. мушког и средњег рода, генитиву, дативу, инструменталу и локативу мн. придевских заменица налазимо наставке старих тврдих основа: *с-шво̀јијем* *ћа-ћом*, *сво̀јијѐ* *кѹмѡва̀*, *о-сво̀јијем* *ћѐрима*. Уместо облика *њихов*, *њихова*, *њихово* овде имамо: *њѡјев*, *-а*, *-о*.

6. Глаголи. У овом говору познати су сви глаголски облици осим имперфекта и глаголског прилога прошлог. Инфинитив овде има само дужи облик, са финалним *-и*. У 1. и 2. лицу мн. аориста наставци су *-шмо*, *-шше*: *одошмо*, *одошше*. Футур је просто време, па је обично: *доћу*, *набраћу*, а никад *набрашћу* *ћу* и сл. Глаголи на *-несѡи* у трпном придеву испред наставка имају *-ш-*, а глаголи на *-весѡи* *-ж-*: *дундшен*, *извѡжен*.

7. Синтакса. а) Конструкцијом *ѡо* + *акузатив* означава се циљ: *ѡдѐм ѡо-кѹње*, *ѡдѐмо ѡо-дрѡа*. Нема разлике између инструментала оруђа и социјатива. Веома су чешћи примери, за оба типа, са предлогом, а ретки су примери без предлога: *кѡпѡ с-крѡмиом*, *ѡдѐ з-брѡиом*; али *ишиѡ сѡсѡрѡм*, *рѡжѐм нѹжом*.

б) Као глаголска допуна употребљава се инфинитив, а ређе *да* + *ѡрезени*. Постоји конструкција *за* + *инфинитив* као објекатска допуна уз одричне облике глагола *јесам* у значењу: *не вреди*, *не ѡреба*: *није за-вѡрѡвати* *кѡлко-се на̀мучиѡ*.

в) Овде постоји наративни императив: *а-јѡ за-грѡну*, *ѡа-ѡдри*, *ѡа-ѡдри*.

г) У временским реченицама, уместо *чим* употребљава се *док*: *док-дѡћѐм*, *пи́саћу*.

д) Са асеверативном функцијом у екскламативној реченици употребљава се *ѐма*: *ѐма*, *пѡслушѡј-ме*; *ѐма*, *пѹшти-ме на-миру*.

ТЕКСТОВИ

А-штò-ме пѣтѣш за-òбичаје досадашнѣ. Тò било свѣ лѣпшѣ нѣго сѣде. Кад-би дòшѣ нѣки празник и-нѣкѣ, вѣкò, гòт и . . . , мѣ-смо дòсад вѣкали празницима гòт. Тò-се ùндѣ ишло цркви, већинòм, па-ùндѣк, тò, облачило лијепо, дјевòјке, и такò, ùндѣ ишѣ кò-е имѣ свòга нѣкога, ишѣ ил'-з-брѣтом ил' сестрòм и, тако, с мајкòм. И-јѣ-сом такò највишѣ с-мајкòм ишла, пòшто нѣсом имала другòга нѣкога. И-пòшла-сом јòш-од четрнѣст гòдинѣ, вѣкò, нѣ бѣш кѣ дјевòјка мал' нѣкò, ѣто такò, ишла на-зборове да-вѣйдѣм штò-се рѣдѣ. Такò-сом пòчѣла ùндѣ иґрати и-пјѣвати, кѣ-сом мугла и . . . тò-би-се ùндѣ тѣмо лјѣпо, òвѣј. Сѣстали-се мумци и-дјевòјке па-шећи тѣмо цѣстòм или-нѣкијем нѣже кад-нѣби било цѣстѣ, нѣкò кроз-нѣрот, нѣкòм стѣз"цòм или . . . ùндѣ пòсље у-пòдне-се ùвати ù-коло па-иґрај по-цјѣли дѣн до-нѣћи, иґрај и-пјѣвѣј, весѣли-се или-такò. Свѣ било лијепо . . . И-тò е такò било свѣ до-рѣта и-ùндѣ кад-је рѣт настѣ . . .

. . . И такò-е тò свѣ било и-ùндѣ пòсље рѣта пòчѣло-се рѣдити, òрати и-сѣјати. Тò-е било и-пр̀во. Прòљеће кад-дòђѣ òрѣ-се, вòзѣ-се һ̀уброви по-нѣвами, ùндѣ, òрѣ-се, сѣје-се жѣто, сѣди-се кумпјѣр, ку-к̀урс. И такò ùндѣ, кѣ-тò свѣ порѣсте ùндѣ-се окòпѣвѣ мутикòм и-зѣ-грѣе и-кѣ' дòђѣ кòсидба ùндѣ-се кòсѣ и-к̀упѣ. И -тò весѣље било дòсѣт. Сѣстѣлај̀-се кòсци, по-двѣдесет кòсѣца, сѣстѣју-се. Ёдан, па-се-т̀у кòсѣ, пѣ-се, сѣстѣљали-се к̀упѣјòци — ц̀уре и-мумци и-пјѣвало-се, весѣл"ло-се. И-свѣ тò такò ишло лијепо . . . И-ùндѣ, кад жѣто сѣзорѣ, жѣто-се, òвѣј, кòсѣ с-кòсòм и-к̀упѣ з-грѣбљами и-вѣлами, дѣже-се у-навѣљке, па-ùндѣ у-кòла, па-вòзови, и-ùндѣ г̀унѣ-се к̀ући, имѣ ёдно што-направѣ г̀увно, т̀у кòт-кућѣ и-у-стòгове-се дѣђѣ и-ùндѣ кѣт-се тò свѣ срѣдѣ и-пòкупѣ и-пòкосѣ и-ùндѣ, ùндѣ-се врше. Лијепо, ùватѣ-се к̀ући, пò-двѣ к̀уња и-пò-трѣ, такò, и-ùндѣ-се врше. Ка-се-оврше, тò ùндѣ, ùносѣ-се жѣто на-тѣван, и сѣјѣ-се јѣчем, сѣјѣла-се ш'ен"ца и рѣш. Такò тò свѣ.

Ката Павлица 80, Пољице

Читави догађај, доша-сом да-сом-се ја сударијо са-међедом. Пòсле рата-сом, били подпалени и мóрали-смо да обнåвљамо бајте. И-имали-смо едно кљусешице же смо мурали да-йдемо у-шуму, ја и-муж отац. И, ми-смо ишли ради те бајте да-би усјекли летве и имали-смо од-куншије два кера, која два пса, која-су пошла с-нама. И-ка-смо дошли по шуму, ту же-се то требало, о, скинули-смо ајам са-куња и муж-је отац отиша да-сјече буквиће за-те летве. Међутим, ја-сом извлачијо те летве и које-смо метли на-цјепало тамо, такозванò, скино ајмове и дали-им, куња тога, дали-им јести. И-та-су два пса, ја-сом има, понијо мало крува, после рата зато што није било пуно крува, и-ја-сом водијо ту домаћу животињу и дава-сом-им да-би-ме, онако, у-шуми, и-бòја-сом-се мало као-да-ће-ме нешто, предòсјећа-сом да-ће-ме напасти. И, кад-је муж отац отиша тамо да-сјече то, ја-сам то извлачијо на-себи. Међутим-сом на-том путићу сријò тога међеда и-тај међет-је, сусрели-смо-се. Да-вам искрен будем, несом бијо ту храбар. Ка-сом видијо међеда, ја-сом више изгубијо и-глас и-престрашијо-сом-се. Међутим, међет-је отиша од-мене и-муж отац-је видијо да-мене нема и едном извјесном времену и поитијо да-види же-сом ја. И-наша-ме тамо . . . И-ја-сом-му река како-е читава ствар била. Ун-је мене храбријо и храбријо да-би-ме охрабријо. Ја-сом река — слушај, зва-сом-га татом, мене, ту нема мјеста, куњ-се уплашијо, пси-су побјегли и ја-сом оца присилијо да-ми побјегнемо са-тог мјеста. Натрпали смо, ун није да и тако даље, ал-смо натрпали, ипак, унлико колко-сом ја извукá. Ун-је мене охрабрива и, тако, ун-је даље вука те летве, и-ка-смо натрпали, и-пси-су-нас напуштали, куњ-је остá тамо. Ја-сом присилијо оца да-ми побјегнемо са-тога мјеста и-да идемо кући . . .

Мирко Момчиловић 55, Ребић

И-кажем-ти, ун-је и-Шпанијо доша, шпански добровољац бијо, ун-је у-Шпанији и запалијо заставу, не-знам како-се уно звало, ун кад-је бијо добровољац преплива неко муре, што-ли-је преплива, и запалијо ту заставу. И-унда, ун и-Марко Орешковић, ка-су-се враћали, убацили амо, унда-су уни били задужени за-Лику. Е, унда, едне приликè ун-је, овај, доша код-нас и-ун мене баш задужијо и-вели-да, рекли вели вечерас-је револуција, револуција; знаш, уно-кат, што-ја знам како то у-устанку било, и-ун вели мени, овај, ти припази . . . унда мурá сав избјегнџти горе. Ал'-ун-је мени из-нашег засеока, унога, што-е, ја мислим, уно нас било — вели — да-ми у-задатак да-припазим дал'-би-се ко остá случајно да-не-би избјегá ил'-би-се повратијо к-непријетелу. А-ту вече није било ништа, само прова била, а-ту вече није било ништа. Ил'-да-такò да-из нашег уног засеока и из-читавòк скóром Јошана, да-нико није, овај, остá код-непријетелá ил'-се повратијо назат, бже сачувај . . .

Савка Радаковић, 66, Јошани

Резюме

Драган Павлица

О ГОВОРАХ В ОКРЕСТНОСТЯХ УДБИНЫ

Говор этого края — штокавско-екавский, принадлежащий к восточногерцеговинскому диалекту сербохорватского языка.

Вокализм заключается в наличии пяти основных фонем гласных, имеющих одинаковую артикуляцию с гласными сербохорватского литературного языка. В некоторых словах происходит замена гласных, причем важной чертой является стяжение гласных.

Старый гласный *ǃ* под долгим ударением чаще всего переходит в *je*, а также и в *ije*; под кратким ударением *ǃ* отражается как *je*, а после *r* остается *e*. В окончаниях местоимений, склоняющихся как местоимение и прилагательное, *ǃ* > *ije*: *ǃviǃem*, *ǃijǃem*, *ǃvijǃem*.

Наличие слогообразующего *r*: *vrba*, *krǃi*, *ijǃi*; слогообразующий *l* > *u*: *ǃunǃe*.

Согласные — стандартные, литературные. Произношение *x* встречается нерегулярно, он заменяется согласными *v*, *j*, *k*, *s*, *m*, в то время как *ǃ* заменяется согласными *v* и *ij*; встречаются также согласные *ǃ* и *s*: *ǃutra*, *ǃarǃa*.

Сохраняются сочетания *ǃij* и *ǃjg*: *ijǃij*, *ǃjgǃaja*.

Согласные после *l*, *n*, *g*, *ij* — йотируются, но всегда будет: *ǃjǃei*, *ǃjǃeǃa*, *ǃjǃeǃjka*, *ǃjǃeǃla*, *ǃijǃeǃnica* и т.п.

Существительные мужского рода в творительном падеже ед.ч. имеют окончание *-om*; в родит. мн.ч. — *-a*, а также и *-u*; в дательн., творит. и предложн. пад. мн.ч. — *-ima*, причем в предложн. пад. мн.ч. существует также старое окончание *-ije*: *ijǃ-zǃubiǃe*, *na-kunǃije*.

Существительные женского рода на *-a* в родит. пад. мн.ч. имеют окончание *-a*, в дательн. и творит. мн.ч. — *-mi*, а в предложн. пад. мн.ч. чаще встречается *-ami*, а также и *-a*: *ǃ-bara*, *ǃ-ǃaka*.

У существительных III склонения творит. пад. ед.ч. и родит. мн. имеют окончание *-и*, а дателън., творит. и предложн. пад. мн.ч. — *-има*.

Имена собственные типа *Ђуро* склоняются как существительные женск. рода на *-а*: *Ђурѣ, Ђури* . . .

Дательный, творит. и предложн. пад. мн.ч. личных местоимений будет: *нѣми, вѣми*, а творит. пад. ед.ч. мужск. и средн. рода, родит., дателън. и предложн. пад. мн.ч. местоимений-прилагательных имеют окончания старых твердых основ: *швѣдѣм, свѣдѣѣ, о-свѣдѣм*.

Здесь существуют все глагольные формы, кроме имперфекта и деепричастия прошедшего времени. Инфинитив всегда оканчивается на *-и*, а будущее время имеет простую форму: *доћу, ѡјѣваћу* и т.п.

Не отличают творительный падеж со значением орудия от творительного падежа в социативном значении: *сјече сѣкирѣм, рѣжѣ с-нѣжом: ѡдѣ са-ћѣћѣм, дивани Мѣрѣм*.

В качестве глагольного дополнения употребляется инфинитив, реже — *да* + *настоящее время*.

Встречаются формы повествовательного повелительного наклонения: *а-ѡ зѣ-ѡрѡну, ѡа-ѡдри, ѡа-ѡдри*.